

EPŪH CŪTEH

ЕРҮН СҮГЕН

Кийев
Шахсэ ибтикорот
2017

ББК 84(5Тад-6Гор)
УДК 811-81'272-81'354=221.32
Б 30

Б 30 Ерүн сүген,
Бахтоваршоев А.Ш.
Озодатъ гардъенчин ас руусэ зив тар хугънүнэ зив.
Кийев, Шахсэ ибтикорот, 2017. – 84 с.

Қиссаҳои Субҳӣ,
Бахтоваршоев А.Ш.
Ҳикоят ба забони шугнонӣ аз забони русӣ.
Киев, Ибтикороти шахсӣ, 2017. – 84 с.

Персидские сказки,
Госиздательство художественной литературы, М.: 1956.
Пересказ на шугнанский язык Бахтоваршоева А.Ш.
Киев, Частная инициатива, 2017. – 84 с.

Ерүн сүген.
Бахтоваршоев Алигавъар Шоайдарович

Қиссаҳои Субҳӣ.
Бахтоваршоев Алигавҳар Шоҳайдарович

©Бахтоваршоев А.Ш., 2017

Вудъч навудъч йи чорик вудъч. Илаавард йу вудъч маалум ар-раанг пйр, илаавард арраанг халифа', ат илаавард арраанг милло. Вьинд виц йи вазат ичандга магъ. Йуйи дъу солти ас вьам ху ваз ухмаанд чууч дуусик хьэйдовь, ар вьахтэ цемакен вьам цемтйр ца рибууч, ат дуус-пуус гаапдъээд, ар вьахт вега' ца судъч. Ат йи метъ, баор давъра', асвьисаарүнэ, борүнидаханд, йу гал тар ху чйдаач хьаар мобайнва тйздат, ас куутйр вьохът соф жарнагъ чарха'. Йид чарха' цүнд чйденат боген тартйр зибйнтат, цүнд чаахтчихаамб кучайенва нагъчйстху фирээпт ху тар ди хьаар мобайнху дъйд вьи тарподъ. Йу бечора' ху сипортат вьи гын вьи вазат мол қатйр сағира' рисен. Баадэ вьи корингэ йа' чост, вьаманден редъч йи вазат ду-арай магъ, лүвд хурд, йид ваз лап тарүд-тарам зибйнт, вьузта дам чйхътовь наваардйим, магам дам шич пардъаам, мурден даадъ магъен баас. Баад пардъйд вьам ху йи хаййот амсойаа'ард.

Йид хаййот тар вьам ваз хуш сут, йаанэ шичташ арметъ дъүдзум дамат хьуувдта мунд сүд. Баадта кинум ас вьинди паай, гардъа' та мис пйдзум, ата' куутэ лойамутга мурдат му арай паце-нард арметъта педъо сүд.

Вьи йига метъэ ху сар хидйр пуц римод вьам пэйдовь. Йуйи йод вьам тйр ас Хидаарвьээдъ, йаманд башаанд вьохъ ца вуд, баадэ то хьүмец вьам пэйд. Йаайи дис лап вьохъ хуудидй, вьам қйч қаап дастуур таапчак сут. Хйр даравь нйстат, йуйи лоғ пи лоғ ас вьам савьол чууд:

– А вазак, серат сатто?

Банокаафандэ йа' чавьоб дъод:

– Вьюзум дис серидй, ар му қйч йи пааркард мис чой навирийи!

Йу соф айрүн сут, цараанг ваз гаап дъйд, ата' баад вьи байодъ дъодидэ, йа' пиро халифаайанд вад, ат дичаат дуус тар ху йодъху лүвд:

– Дис ца вед, лап башаанд, тойдаам тар чйд!

Йуйи вьам ваз ваахъаканд анчуувдху вуудэ вьам тар хьээдъху пи ситанакандэ вьам вйст. Баад дед тар чйд. Вьи таатэ ас вьи пехъцт:

– А таат, йа' ваз сер сатто?

Чавьобэ дъод:

– Ён, дис сер сатидэ, ар вьам қйч йи пааркакард мис чой наред.

Вьи таат ас чїд нахьтуудху равьўн сут тар хьээдь, вьи ху пуц гаап санч дьээдовь. Пўнданд йу тар хьээдь қарїб сuttат хурдатьта гаап дьїд:

– Шич ми биз-бизанд цараанг фаамум, ку йид му ваз серо най?

Ат вьаманд фақат йид сарохрўн гаап йат тар вьам гўгь, гумўнэ чууд пехьцента вьам: – А ваз, серато най?

Баад йу навь тарам фирїптат йаайи лўд:

– Аро цараангум вьуз ваардъээц сер ситговь? Ту пуцэ му йодху хьойанди му дьод мээх. Вьуз зибанум тарўд, зибанум тарам, ат хьойард чїз вирээдовь бофт? Йа' ваахьак дароз вад, ар вьээдъум ху фирээптху дуусикум хьац дўнд бирохьч. Ага най, софум сурғ дьээцат!

Вьи таатэ ди хьуд ху вьи қаар сифїд. Баадэ суута' зохьтху фирїпт ху хидїр пуцтэ. Пиро вьи чи дьээд вудху, дуусэ алоавьл чуудху лўдэ вьїрд:

– Ту чїзчаат мурд дирууғ лўвэ? Хээр вьузум ту римод башаандатъ ваз пээїдовь, ат тут нафаам таред чїр чууч. Вуудьчат вьам магьдзўнчатъ.

Вьи пуцэ хойихь чууд лўвд, йид кор дисга нист, ата' чуухьтэ вьи таат қаар лап сифїдъч, баадэ ичїзатъ налўд. Вьи таатэ гумўн чууд, йид ичїзатъ етироз накїхьт, пас му гаап рост, баадэ лўвч:

– Саавь, ар чо шич ца саавьэ. Худьойард мис маалум, тут гўлла', са шич хубать хурд харч вирэ!

Вьи пуц чост, илоч нист, ху вач пуухьок пинїздху хьабохьаб тїзд.

Вьи йига метъ кирїо фирїпт тар мобайнэ пуц.

– А таат, – лўдэ вьїрд йу хайїот, – ту ху хидїр вїрод дастуур хато кор маак. Дам ваз тар дис чой пээїдовь йосидї, йаманд вьохь фана' вед, лаак йид ху сер кїхьт.

Йуїи йод вьам тар даахьтак. То хьўмецэ вьам пээїд. Хїрнїс-тардэ вьам пехьцт:

– Вазак, серат сатто най? Ага серат ца сиц, равьўн саавьам, тийаам тар чїд.

Йаайи лўд:

– Ён, дис серум сицидэ, тар вьохь ачга чїхьтовь мурд нафорт!

Йуїи вьам ваз вуудху пи ситанакандэ тар хьээдь вьам вїст.

Йид хайїотэ ас вьи ху пуц пехьцт:

– А таат, йа' ваз сер сатто?

Вьи пуцэ чавьоб дьод:

– Ён а таат, йа' дис сер саттидэ, тар вьохь ачга вьамард чїхьтовьэ нафорт!

Вьи таатэ лўд:

– Ку саам, хубать ас вьам ваз пехьцум, сер йаайо най.

Йид хайїот йат тар хьээдь ху ас вьам вазэ пехьцт:

– А вазак, тут серо най?

Йа' вазэ чавьоб дьод:

– Ага ту гумўн ца кинэ, боғ деволти мис вьохь рўї дьед, пас вьузум мис сер. Хээр йуїи му вач ас боғ девьол хезанд дьод мээх, вьуз вьи девьол бїранд вьохь хьїкар – нист, пи девьол зибан – нист, дирахтен хээхьчакенен биланд, ар боғга ваахьак му налаакихьт, вьуз чїрум? Магьдзўнчатъэ вьїжепт му тар чїд.

Вьи таатэ ди хьуд ху вога вьи қаар сифїд. Баадэ суута' зохьтху фирїпт ди ху мобайнэ пуцтэ. Пиро вьи чи дьээд вудху, вогаїи дуус алоавьл чуудху лўдэ вьїрд:

– Ту чїзард мурд дирууғ лўвэ? Налўдум на' турд: "Дам ваз тар дис чой пээїдовь йосидї, йаманд вьохь фана' вед, лаак йид ху сер кїхьт!" Чїз чаат ту му гаап нанигўгьтэ? Чидўм сабабти йид ваз нахраач? Баад фаандга мис дьаадъэ! Йид ту кор араанг заахмард намак ца пїрехьен!

Вьи пуцэ чуухьт, вьи таат қаар лап сифїдъч, ичїзатъэ заара' начууд лўвдовь, ат вьи таатэ во гўмўн чууд, йид ноақат дичаат қарор. Баадэ лўд:

– Саавь, ар чо ца саавьэ, ту пано бар Мавьло! Саавь, ту ди худрївь лашак вийи, тут мис рухсат!

Йид дьїйїнум пуц мис мацбуур сут, ас чїд тїзд.

Ди йига метъ навьбат йат тар ди фиштїр. Вьи додэ руубаро вьи чууд:

– А таат, ту дев ху вїродаар пўнд маазээз! Дьу метьанд ваз ху сер чїдовь наваардьед. Тар дис чой вьам йос, лаак йа' аам сер ху кїхьтат, аам ху тухьнагэ вїрїгьд.

Йуїи лўд:

– А таат, башаанд.

Баадэ йод вьам ар хаайак хез, арам аам вохь лапизор вудат, аам қарїбатъ хьац. Йа' ваз то хьўмецэ чаро чууд, баадэ хьацга мис бирохьтху пурраайатъ кўне сат.

Йуи вьам пехьцт:

– Вазак, серат сатто?

Лүдэ:

– Дис серум, ху каал хаам дьээдовь наваардъйм, магам тар чйдаач ца саавьяам, фук вьахт ху нуск пи осмүн кинум.

– Дис ца вед, вьижакцаам тар чїд, – лүдэ йу гїдгьа'.

Йагтен, вьам вазэ тар хьээдъ йод, хубать дед тар чїд. Вьи таатэ пехьцт:

– А таат, йа' ваз сер сатто?

Йуи чавьоб дьод:

– А таат ачїз, йа' дис сер саттидэ, ху нускэ дига ар зимаадъ хам-бентовь наваардъод.

Вьи таатэ лүд:

– Хакъ кор! Ата' ку саам, хубать ди чисум.

Баад сутху пехьцтэ вьам:

– Вазак, серато?

– Аро хаайактїр вьохъ ца йатгьчат, вьузум сер вицат. Йид ту пуцэ му пичүнд хезанд пи йи хьар вїстху вьузум ба гайр ас хист чаарат хаайак ичїзга навьїнт. Хьитурум мис нист, хьарат шуудъ хаам.

Ди чорик каар вога сифїдху ху фиштїр пуцэ мис ас чїд ай чууд.

Йид хаййот холэ дам ваз қати ред. Баад вьи йига метгьэ вьамард лүд:

– Йида, нурга вьуз хубать ту йосум пээйдовь, тут то шицец арраанг руузаайанд вад, ата' ас нуранд йид ту новьахт Рамазүн тайорат, тунд айїум! Тута нур укмандатъ соф сер саавьэ!

Йуи йод вьам тар даахьт, ар чойи башаанд вьохъ вьїнтат, йаманди вьам пээйд. Тар вегаайардэ вьамард савьол дьод:

– А вазак, серат сатто?

Лүдэ:

– Вьузум дис серидї, йи афтаата хьо мурд ичїзатъ хїдовь нафорт!

Йид хаййот хуш сутху вуудэ вьам тар хьээдъ. Пиро ас тар чїд тїдовь ху одат қатїрэ вьам пехьцт:

– Вазак, серато?

Ата' қоқ дьоргта хаамдгьээд набофт, дичаат йа' вазэ наваардъод ху пирокэ фээл пүнд анчївдовь. Вьам хотира' сүстизор вуд, ақлат фаросатен мис вьам қати дүнд башаанд балад навад, ат вьам байодъ наред, пиройи йа' чїз лүвч. Баадэ дирууг лүвдовь сар чууд:

– Цараанг вьуз сер вїм? Тар шууразорен му йод, ат тарам вьохъ нист! Вьуз тарам гьїр хаамо?

Йид хаййот айрүн сут. Вьи байодъ дьод, аро йид ваз халїфа' тарбийатанд виц, ата' вьегачев дам дирууглүвд даардъ дам анчївд. Вьовьайло! Цараангэ йу ринуухьт, идэ – "Бо мох шинї, мох шавї, бо дег шинї, сїеҳ шавї!" Вьи паценен рост гаап дьодгьч, ат йуи беда-ракатъ ас чїд вьев ай чууч.

– А'а', қара шич ки, навьардум фаамт, тут цараангаач виц! – лүвчэ вьамард. – Вьузташ ту чазо дьаам! Ас дастэ туйум ху пацен саргардгьүн чууд, нафаамум, вьаадгьен шич кааданд. Дис чазота ту дьаам, лаак йид фукатгьард маалум сүд, лаак ту дис расвьо саавьидэ, дигаїенард сүд йид сабаакат сүганд мис йид нивїшчакат лүвчак сүд!

Вьи йи метгьа йу хаййот йат тар хьээдъ. Вьича вуд сабуунат далқаанаканд хьацат бунтгьэхьчак тгьэг. Баадэ вьам каалард чууд дуусик хьац, дуусэ йамард молт саабунху бадэ тгьэг зохьтху дьодэ вьам каал дьохьц фук тгьэг. Йа' сат кал. Баадэ қамчэ зохьтху дьу арай қамчийи вьам навь дьодат, йаайи вьам ситанак ас бун чуудху рицост. Йа' вьаахъ ас ситанак чїдо саттат, йа' ваз гьїмовь гаахьт. Ас вьам ди хьээдъ пүндгьїр гьубор дүнд ред.

"Йида, ху паценум ас ху нофаамэ ай чууд, дам вазардум мис дам баахъ илаав даакчуудху йид рицост, ата' вьузум хубать тоқаатъ ред" – чуртэ дьод йид хаййот. – "Шич чїрум? Му корхүна' холэ, ичаай нист, нафаамум, тар чїдүм тараф аракатум, нафаамум, цараанг ол мунд!"

Ди хаййот корингэ дисга сут. Ат ди пацен корента шич йима фаамам, таркаайен фирїпт.

Йид ди хидїр пуц сут тар йига хьаар. Баад сут хьогїрд мисгарард. Йу мисгарэ чуухьт, вьи гїдгьа' каал базоб кор кихьт, баадэ арчїз хубать ца фаамт, вьийи ухмаанд чууд, то иквьи чойецэ вьи вууд, лаак йу вьїстодгьїндїр ас вьи пиро дьед.

Йиметъ йу йат тар ху вьїстодгьехез ху лүдэ:

– А вьїстодъ, ичозат дьаадъ, ху хойїхъ турд лүм!

– Гаап дьа – йу вьїстодгьэ лүд.

– Мурд ичозат дьаадъ, ту дьүсти ба' кинумху вьїжафцум тар ху хьаар. Саам, ху таатат ху вїродаар аавьол фаамум, вьаадгьен ку цараанг.

Йу вьїстодгьэ лүд:

– Башаанд, ту пано бар Мавьло! Ар чойат равьүн ца, саавь. Вьузум ас ту розй, дичаат турд йи кочор савьго даакум. Йима, зээз мам декат кафгйр, маадьен ту. Амо ту таам дев кадр фаам.

Лүдэ: – Деванд чйз сират-савьдо, лаак дадь дев кадр одам фаамт?
Йу вьистодъэ чавьоб дьод:

– Аро даадьен ачойиб кочор. Дам кафгйр вьостаайать пи дам дек гүгьак бйранд ца чукэ ху ца лүвэ: "Харч, педьо саавь!" – вьитээть дам дек даруун паловь педьо сүд арракамаач певьяанд катйр. Тута хойихь кинэ певьяанд пи вьам йо паайат саавдз пийозат лүнг, йо бодирйнг, йо сйр, йо ичйзга, вьита мис вьостаайать лүвэ, ата' ас декта йу хубать нагьчйст тар лаганен! Вьяадь лаганента хубать ривьяазенху барчойта сен дасторхүнтйр. Йу хаарйчэ ди лүд: – "Декак, вога!", йид лаганта хубать во ривьозд тар дек хез, ху пурта сүдху вога йодгьд тар дасторхүн тар ху чой. Түндецат налүвч: – "Куллуғ, гйр саавь!", дам кор икид.

Йид гидьаайи вьам декак кафгйр қати зохьт, ху вьистодъ дьустийи чууд бааху куллуғэ вьирд лүдху тар пүнд дьод. Пүндта тйздат хурдатгьта чурт дьйд: "Одамен зуур дьен, лаак ку йичонди дуусик гардьякаанд хурд вирийен ху ар ху дүр паттэвьен. Шукр Мавьлойард, маашаам дис кочор вирууд, идэ аам маашардат аам мааш вьуувд пухьтард харчта педьо кихьт! Ди коранд аққүнэ дисга давьүм ца вед, вьузта тар ху таат хез вьижафцум. Мумкин му дод қаар шич йима пээхт, ат йу мути му дастуур даргыл судьч."

Йид гидьа' вьоста'-вьоста' дьу-арай меть тууйдат, йат йи чондйр, йамаңд корвьүнсаро. Чост, йамтийен нивишч – "Мемүналол", башаандэ чост, аққүнэ пирокэ йамти нивишчин вудьч "Мемүнмалол", ата' йа' "м" арф чидүм сабаб қати вьээхьчху бедьч. Йу дуус ди кор қати айрүн сут, амо башаандэ ди чурт надьодху дед тар дам корвьүнсарой. Чуухьтэ тарам гьуул. Йи тарафэ вьи саройанд кишора-кен қатор, нээдьчен вьевгйр декакен, ата' артаам хурд авьқот пээх-товьянд. Йу ас йига тараф дакүнакти нуустху ху анбүнак, арамен вьи декат кафгйрак ца вад, рибуудэ ху паалийандху вьевта тамошо кихьт. Даадь илаавен ху пухту-паз тайор чууд, ностен болахьенти дам дакүнактйр, дасторхүнен вьедьд, авьқотен вууд. Даадь одамен, вьирден қарйбди ношчин ца вад, чуухьтен – вьи пирондйр ичйзатгь нист. Бааден мараат вьи чууд: – Вирод йа, тар мааш амро саавь!

Ата' йуийи лүд, куллуғ, тар му наздйкдэ сет, паловь ар чйз қатйр

тамард ца форт, ваардъийет му хезаанд хйдовь, баадэ ху декакат кафгйрак ас ху анбүнаканд зивьост.

Вьяадьен айрүн-айрүн тар вьи чуухьт ху лүден:

– Виро, йид ту дек аам дзаликат аам холэ, ди харчта аска' ваарэ?

Лүдэ:

– Гам маакет, ху дасторхүн фирохдэ йетет, баравьотатгь нитьет, ат вьузташ тама серум!

Вьяадьен ностат, йуийи вьам ху декак рибууд дасторхүн паалийанд, кафгйр қатйрэ вьам гүгьак бйранд дьод, баадэ лүд:

– Харч, педьо саавь!

Вьи дамтийатгьен педьо сат лаганен, ар йак ас вьев вьам декак паалива нагьчаадат пур сатат, ат хубатгьэ дасторхүнти барчой ху чууд. Йид гидьаайи лүд: "Куллуғ, гйр саавь!", ат декак корингэ гйр сут. Фукагьен ху сер чууд. Ар йакэ ас вьев ху диландйрэ лүд: "Қабот ас кор! Йид хахь зуур гидьа'! Ногин баракат вьиред! Йид хахь ачойиб! Ху цем қатийум дисга кор ца навьйнчат, лүвчатум багер – йид хьирф дирууг!"

Йид кор зив тар зив дьод ху то вьи корвьүнсарой сойибец фирйпт. Йуийи вьитээть хурд лүд – "Дам декакат кафгйракард ба гайр ас му бйдидэ сойибга бойад маавед!"

Йуийи ху йи хизматгор қйвьд тар ху хез, римодэ вьи фаамтовь, фалүнэ чавьүнанд вьи нихьүнайен цараанг, вьи декат кафгйр чидүм сохт, вьи хьээвдовь чой кааданд. Йу сут, номаалуматгьэ ди фаамтху йат, ху сойибардэ ди пурраайатгь лүд. Хьяаб сутат, йид мардум тар-хуудьм дьод. Йид сарой сойиб сут агйот қатйр тар вьи гидьа' каал, вьи декат кафгйрэ ас анбүнанд вьостаайикатгь зивьост, дьодэ вьев тааййнатгь калла', баад сут тар ху зидүн, вьев дастуур декат кафгйрэ вууд, ху чуудэ вьинд қатйр бидаал ху рибуудэ вьев ар вьи анбүнак. Йу гидьа' ас мотэ хахь хуудьманд вуд, ас ди кор хабар насут. Ат йид чорикэ йод дев вьи декакат кафгйр тар ху зидүн.

Соф сааратгьен даадь андойд, ху анбүнат ху халтайенен дьод тар даам, йид илаав, вьеванд ворчат маркааб ца вуд, чууден ху хасхор вьев гйртэ вьйзху артаамен ху пүнденти равьүн сат. Ат вегаайард йид гидьа' тар ху хьяар фирйпт. Йат тар ху чйд, дарвьозаатийи тақ-тақ дьодху дед.

Вьи таатэ вьи вьйнтху ас хушэ нафаамт, чйр кихьт, ат вьи йуухь-кенен ар вьи дүмаан рихьт. Баадэ лүд:

– А таат, ту йатговь муборак вед! Шукр Мавьлойард! А таат, му даавьо ту қатїр хурд хатто кор вудъч, дийум вьуз зибо фаамт!

Баадэ савьол дъод:

– А таат, ку лўв, то икшицеңат каадард вуд? Чїрат чууд? Чидўм савьгот қатїрат йатъч?

Вьи пуцэ нақл вьирд чууд:

– Йида таатик, тар фалўн хьаарум вуд, йи мисгарардум хьогирд сут, йуйи му кор ухмаанд чууд, суттум вьи хезанд дис вьистодъидэ, йуйи лўд, ас муйат мис нагъчїд! Фаамтум, вьахт йат тар ху чїд вьижївдовьард. Ат турдум вуд савьгот йи декакат кафгїрак!

– Лап башаанд! Мисгарэ унар – йид ар йаканд нист! Зуур вьистодъат судъч – ас ди бїдэ корга чїз? Ху қїчта шич сер чїдовь ваардъийи. Ата' нахо ба ғайр ас декакат кафгїрак ичїзга бїдидэ кочор навуд?

– Таатик, дам декат кафгїранд нарх нист! Ар вьахт хїдовь турд ца форт, рибийита дам дасторхўн паалинди, баадта дам кафгїрак қатїр вьостаайатъ дийи пи дам ғўгъак бїр, лўвита – "Харч, педъо саавь!", вьитээтъта авьқот лаганентїр педъо сўд. Хьумне қавьмийот тар мадъорзохьт қївь, ата' дам декак хосийатта турд айат-тай сўд.

Ди йига метъэ йид хаййот фук ху қавьмийот тар мемўнэ қївьд. Лўдэ вьевард, му хидїр пуц йатъч, йадет, дуусик ташкїлэ. Тар мадъорарден ди қавьмийот чаам сат. Дъустхьацен вууд лемолен қатїр, дъустенен фирэвьд, бааден дасторхўн йет чуудху ностен. Йид ди пуцэ дам декак кафгїр қати ас анбўнанд зивост, чуухьтэ йа' дуусик дига сиц, вьи зордъард гаахьт, йам хьо ика' нист, вьи пїц дуус руушт сут, ата' хурдатъэ лўд, мумкин йид мурд нимойд. Рибуудэ вьам дасторхўн паалиндїр, кафгїрак қатїрэ остаайикать пи вьаманд дъод, чуудэ дуоху лўдэ: – "Харч, педъо саавь!"

Ат йичїзатъ кор насут. "Аро йид чїз гаап? Чїз хато сут? Йо ас вьам йига тараф магам дїм?" Войи ди кор йитовга чууд, войи биланддэ лўд – "Харч, педъо саавь!" – ичїзатъ педъо насут. Йу аам араак чууд, аам хьарминда' сут. Вьи таатанд вьи чурт вьерўн сут, қавьмийотен илаав шїнтху вьи таатен тар башаанд ол вууд, вьирден лўд, аро сўд гаавьахт хатто, гаап нист!

Вьи пуцэ соф таайн вьам декат кафгїр чуухьт, фаамтэ, артаам-цайи вьев бидаал чууч. Амо шич ас чи анчаавэ? Дузд йївь, гумўн ас новь-дъїс! Баадэ дуусикга чурт дъод, вьи байодъ дъод, идэ вьам кор-

вьўнсарой акқўнэ нўм "Мемўнмалол" вуд, ата' йуйи ди кор то охирец чурт надъод. Бойад ухьйор ху анчуувч, мумкин тар вьам кор-вьўнсарой сойиб ғўгъ мис вьи дек гаап фирїпт. Ат қаат йу ца вед, вьирд ика' сар даркор кочор!

Ди хидїр пуц кор йедец фирїпт. Ат нагъчїсаам тар ди дуйум пуц, вьи кор цараанг сут. Йу дерец тууйд, баад йат тар йи хьаар. Илаавэ вьи хьаар чарх дъод, йўдат-йамэ чуухьт, мийат-вьийи пехьцт, баадэ йи кинорайи хьааранд сўд хидорч сойиб хьогирд. Йу хидорч сойибэ чуухьт, йу коранд саай кихьт, башаанд тарбийат чуучин, дуздэ накихьт, урмат фаамт. Баадэ фана' корен мис вьи ухмаанд чууд. Йи метъэ йид хаййот пуц ху вьистодъард лўд:

– Ку ичозат дъет, саам тар ху хьаар, ху таатум йида' цўнд сол навьїнч.

– Башаанд! – розї сут йу хидорч сойиб. – Вьузум ас ту ичїзатъ хато кор навьїнт, тут мурд акқўнэ хизмат чууд, дичаат вьузта турд даакум савьго базед маркааб. Ата' ту бойад хьуфч вьи маадъа, ата' лап вьїз мис вьи маак. Башаанд чуушч вьирд даак, тоза' вьи нига' ки.

Йид гїдъаайи савьол дъод:

– Дис нозийўн маркааб мурд чидўм корард даркор сўд?

– Беғаматъ зи вьи хурд. Вьїнд дис хосийат – йу ваардъед арметъ турд каамэ-каам йи тиллойи сикка' даакчїдовь.

– Икид кор цараанг сўд?

– Йи чодарта зимаадъти вьедъэ, мобайнандта барчойи ди ху маркааб, вьи хез подъта дуус ас зимаадъ сениху дуота кинэ, баадта лўвэ: "Ачча, мачча, пачча". Йид маркаабэ ди аағд, ас вьи гээвандта сикка' вьохьт.

– Аро маркааб қїч сикка' корхўна' нист, йид танга' ас кааданд педъо сўд?

– Ту гаап ақ, амо му гаап мис ақ. Ик ди маркаабанд ди хосийат ик дис, цўнд товум хубатъ ди озмууд чууч.

Йид гїдъа' хуш сўд, ху луқ-паар кихьт чаам, дуусик тухьа' мис зээзд, дъїд ар халтаайак, паттэвьд ди маркаабтиху дъед тар пўнд. Ас қазо, йу мис йодъд ик тар вьам "Мемўналол" корвьўнсарой, йа' акқўнэ "Мемўнмалол" ца вад.

Йу дедъд тарам, ас цавор тарафен тарам маалайен, ат мобайнанд медўнак. Ху маркааб йаманд дъїд мээх, баад вьев ху навь амсо-йайен қатїр чак-чак даравь сут. Йеданд вега' сўдат Хїр нїгът. Йид

чавьүнэ дев ху навь баладенард лүд:

– Ар чйз тамард ца форт, римийет, лаак мам сарой сойиб тамард вйрт, нур хьаабет му мемүн!

Вьаадъен гал на үн лүвчат, на най, ата' йуии вьам сарой сойиб қйвд, ху лүдэ вьирд:

– Вирод, римэ, ваарен маашард чяхькабоб, хогина', гардья', савьдза', гардьяайат кулча', тарбузат харбуза', баад чойат мевья', асал альво қатйр, ата' арчйзга шйрйнэ тунд ца йаст.

Йид сойибэ римод, фукен девард ди харч вууд. Вьирд баад ачойиб сут, йид чаайат, чйзард ди кор Отамэ Той дастуур.

Пиро ас хьэвьдовь йид сойиб йат, ди гидьяайардэ лүд, ху исоб баробар кихьт. Чавьобэ дьод, идэ дуус икүданд нитъат вьузташ турд ту харч пуул ваам. Вьи ху маркаабэ йод тар хьээдь, вьи пирондийи рибууд лемол, вьи хез подьэ дуусик сент, баадэ чууд дуо, лүдэ "Ачча, мачча, пачча", ат йуии дуусать аагдху туфэ чууд йи сикка'. Йуии вьам сикка' вьитээть ар хьац фирээвьдху дьодэ ар чеб, лемолэ чууд тоху дьодэ тар бйст. Баад вьижйвд тар ху учра'. Гумүнэ чууд ас вьи кор ичаай хабар насут. Ата' йид сойибэ вьи сээрт, ху вьи корэ фук фаамтху йат, ху чойти нууст.

Йид дед, дам сиккаайи даакчууд ди сойибард, йуии нймэ вьам бао вьирд вьижептху ас вьи хезанд андуудху тууйд.

Йид хьааб аз нйм мис нагьчаадат, йид корвьүнсарой сойиб сүд вьостаайать вьи маркааб тар вьи мүнанд маркааб қатйр бидаал кихьт. Йид гидья' соф сааракать андйзд, вьи маркаабтйр сифйнтху тар ху хьаар тараф равьүн сүд. Ат вегаара' тар ху чйд фиропт. Вьи таатат вьи вьироден вьйнт вьиху хушен сат. Баад ас дйдор, вьи таатэ вьирд савьол дьод:

– Пуцик, ку нақл ки, каадардат вудат чйзат вьйнтат чйзат ухмаанд сут. Ту кор ага башаанд тайор ца судьч, му гумүн, ичйзат мис ху қатйр маашард савьго мункин вууч.

– Аро вьузум тар фалүн хьаар вуд. Суттум хидорч сойибард хьогирд. Му кор башаанд тайор сутат савьгойум мис турд вууд. Ту савьго йида тар хьээдь вйсчин.

– Гумүнум, тут йо ворч, йо маркааб вууч. Ворчат ца вууч, башаанд, ат маркааб йүдард мис фана'.

– А таат, дисга маркааб мам динйотйр лап каам, – чавьобэ дьод вьи пуц, – вьинд махсуус сифат. Аро вьуз тамард чйз лүм, хьумнета

хубать ху цемқати вьинет!

Ди йиметьга во йид қавьмийот сут чаам. Йид гидьяайи ху авьлэ мобайнанд вьедьд чодар, вьи маркаабэ вууд, йамтийи вьи вьиремпт, вьи хез подьэ дуусик сент, хьээйдэ дуо, лүдэ: "Ачча, мачча, пачча". Ат йу маркааб қарор, йичйзатъ таағирот вьинд насут. Йид гидьяайи йитовга ди кор такрор чууд, во натйча' нист. Баадэ ху заара' дьод бодьху ху каалэ хаам дьодху ху чойти нууст. Вьи таат дуус хафа' сут, мемүнненен вьи шйнт, бааден тойд. Йид гидьяайи фаамт, вьи маркаабэ артаамца бидаал чууч. Баадэ ху хидйр вьиродард лүд: – Вьуз гумүнум, икам маркааб ику му маркааб нист.

Вьи хидйр вьиродэ пехьцт:

– Чйз чаат?

– Вьи му маркаабанд тулу вьи арай нааленен ас бйр хьин вадат, йу хез пиро наал зйрд. Ат минд ар цавор наал ас бйр хьин.

Вьи хидйр вьирод лүвд:

– Үн, мот ту кор йакранг дивест. Вьуз гумүнум, мааш ар вартгэ йид корвьүнсарой сойиб хахьать абрат дьод.

Шич йадаам тар ди фиштйр кор. Баад ас вьийидэ ас чйдэ ас вьи вьи таат ай ца чууд, йу сут тар йи хьаар, тарамэ вьи зохьт хурд хьогирд йи сипинтээхьйч. Ат сипин тээхьтовь нозукат қйн кор. Йу цавор сол тар вьи хез ред. Йи метгэ ху питиш банокаафанд вьи хьааранд вьйнт, йуии вьи таатат вьи вьиродаар нақл вьирд чууд. Баад дар борайи вьев гумүн, йид "Мемүналол" сойибэ вьевти нархи бад ца нээдьч, дийи мис ху питишард лүд.

Ат йид гидья' кор башаанд ухмаанд сут ди цавор соланд. Йат йиметь тар ху вьистодь хезху лүдэ:

– А вьистодь, йида тут му кор ухмаанд чууд. Ичозат дьаадь, саам тар ху чйд, ху таат вьйнтговь. Замүна' ик дис, йиметь чисэ одам йаст, йиметьат чуухьт, йу нист.

– Аро соз, гаапать нист! – розй сут йу сипинтээхьйч, – тут башаанд хьогирд мунд вуд. Дичаат, лаак хотира' ас му туча вед, вьуз турд йи кочор даакум. Йима, зэ мам буучйнак, ат ар мам даруун йи суута'.

– Ат суута' мурд чйз даркор? – айрүн сут йу гидья'.

– Худьбой чүн, фук дунйо тунд ведат, дисга суута' тунд ца навед, ту кор бедарак. Ик ди суутаайанд дис хосийат – ага ту хойихь кинэ, ху кочор вьижептовь, вьийи чидүм шақаб фаандат финуун қати хунд ца

чууч, йадита дам буучйнак қатир тар вьи хез, баадта ху дьуст рибийи дамти, лўвита "Суута', нахтэ ас буучйн!" Йидта фархьаст ас буучйнанд нахтгидху диста вьи азўд-азам дьид, идэ йута вытээтэ ас ху кор хьемўн сўд. Ди лўдат: "Суута', баас!", йидта вьижафт ар ху чой.

Йид гидьа' хуш сут, ху вьистодьардэ куллугьод чуудху тар пўнд дьод. Йу мис фирйпт тар дам "Мемўналол" корвьўнсарой. Башаандатэ чуухт, йа' пирокэ "Мемўнмалол" виц. Ди сарой нўмэ илаав чурт дьод, ди маанй чйз. Лўдэ хурд, йўданд малолэ чой вудьчат, вьуз бойад ухьйор вйм. Ца хьудьчум, мам сойиб хьо катта' шакаб.

Баад вьи саройанд илаав мемўненат илаав хизматгорен қатир балад сут, вьи хуучайнэ мис вьинт, чост – вьи қолибанд маалум, лап аййор.

Тар вегаара, дасторхьўнтйр йид мардум ди нууст, йуийи чуухьт, йид сарой сойиб йи кунчаанд нуусчат, хйчта гаап ниғўгьд. Йид хаййот пуцэ баад лўд:

– Аро дисум хьуд, йима мааш мулканд мис фана' ачойиб кочор йаст. Мисол, лўден арчиндца йаст декакат кафгйрак. Амо вьаадьен дев фук декат кафгйр чиновь нист, дўндчаат ту хойихьти турд авьқот даакен. Арцўнд ца хаарэ, хаар! Йо хьудум, арқондица йаст дис маркааб, ваардьед ар меть йи тилло сикка' туф чйдовь. Рост ца лўм, вьузум дев сохтэ кочорен навьйнч, ата' лап мардумта диста лўвд. Ат ику кочор, йу шич муча ца, ас дев вартэ ачойибот цўндо бйдэ.

Йид сарой хуучайнэ ди гаап хьудху фикрийи чууд: "Дев дьу кочораам мааш хунд чууд, ат ди арайумта мис йи рақамти тар чаанг вьедьаам!"

Йу то нймэ хьаабецэ сабр чууд, фукен дьод тархуудьм. Йат қарорикать тар ди гидьа' каал, чуухьтэ йу тархуудьмат йид буучйн вьи каал бйранд. Йид сойиб хуш сўдху вьостаайать ху дьуст агьээрт тар вьам буучйн хез, лаак ас вьи каал бйранд вьам тожд.

Ата' йид гидьаайи асқаастакать тархуудьмакти ху вьедьч. Ди сойиб дьуст то фирйп тар буучйнат, йид гидьаайи дьод выттээтэ вьи дьустанд хахьать қаапху лўдэ:

"Суута', нахтэ ас буучйн!"

Йид чорик дис лач сут, қарйб вед ху нўм ринээст.

Баадэ ас хьоч лўд:

– Баххьихь, вьузум хато чууд, мурд ичйзатэ даркор нист! Му дьуст торикинди ас ху тарам тар ту буучйн дьод!

– Ын, хатойат чууд, декат кафгйрат ца цифт! Ат маркаабат мис бидаал ца чууд! Даадь коренен мис ас ху тарам вадод?

– Чидўм дек? Чидўм маркааб?

– Аа, ту гууйо нафаамэ. Му виродаар кочорен. Бағер ринуухьчат?! Йима, шичта ту байодь вьедьен! Суута', нахтэ ас буучйн!

Баад во дьу-арай суута' вьити ангахцт.

Йуийи чуухьт суутаайанд раам нист, ваардьед маайууб вьи чйдовь. Баадэ лўд:

– Баас! Баас! Туубаайум чууд. Тууба'! Фукагьта шич вьижебуум!

– Тез вьи! Ага най, вота дуусга мис ту адаб дьен!

Йу чорик ди тарпиро дьодат, йид гидьа' ху буучйнэ зохьтху равьўн сут вьи даамти. Саттен тар вьи зидўн, вьам декат кафгйракэ ас вьи зохьт, тааййнэ вьам чуухьт, вьинтэ, йамтэ дзуликйкать "мйм"-ат "ро" нивишчин, йаанэ мисгар нихьўна' йаст, баад саттен тар тавьйла', маркаабэ мис вьижепт. Йид гидьаайи фонуус зохьт, чуухьтэ вьи маркаабанд вьи пиро хез подь наал ас бйр зйрдраанг. Баад хьабохьабать сут вьи маркаабтйр савьор, буучйнат анбўнак рибууд ху зибондиху ас дам сарой нахьтууйд.

Вьи йига меть хйрпал қати фирйпт тар ху чйд.

Вьи таатат вьи виродаарен вьинт вьиху хушизорен сат. Кинорен анчуувдат, калайи дастат аавьолпурсийен чууд, ат вьи таатэ ас вьи пехьцт:

– Каадандат вуд? Чйрат чууд? Ат савьготат мис вуучо?

– Вьузум тар фаллўнэ хьаар вуд, сuttум хьогирд сипинтээхьй-чард, ата' турдум башаандизор кочор вууд, – чавьобэ дьод вьи пуц.

– Чидўм қиммат кочорат вууд мурд?

– Суута'!

– А таат, мункин тут гумўн чууч мунд таваарат арра' нист, ат хубать хурд йи хээхьчак мис хьичихьтовь наваардьйм, ат ас вьиндйр калтак чйдовь ас му дьуст бағер найодьд?

– Таатик, йид ас вьев содья' суутаайенидэ тут ца вьйнч, нист, – чавьобэ дьод вьи пуц, – йид диста суутаайидэ дам қатийум ху виродаар декакат кафгйрат маркаабум парчуувд.

Баадэ ди вьоқиа', йид тар "Мемўнмалол" ца вуд, лўдэ девард.

– Хяхь қобилат нахьтууйд, а таат, – лўдэ вьирд йид хаййот, – ат шич дев ху қавьмийот магам во йитовьга чээтам, лаак йаден тар ташкйлийат, фаамен, тамет дирууңгууй нист!

Вьи йига метъен даадъ ху қавъмийот қйвьд. Сар пиройи йид хидйр вьевард башаанд харч дъод ху декак қатйр. Тар хйрнйстард йи кунчэ авьлиндэ паамен чууд чодарак, йид йига пуцэ вьи ху мар-кааб вууд, чуудэ дуо, вьостаайатгэ лӯд – "Ачча, мачча, пачча", ата' йу маркаабэ дъу арай сикка' вьам чодарти паттээвьд. Йид фиштйр пуцэ ху анбурак зохът, чуудэ йи даманд вьев ичанд каандху ар йакэ ху мемӯненардэ даакчууд. Вьаадъен хуш сат. Баад йид базмат-чазм то нймэ хьаабец давьӯм чууд, даафат рабобенен зохътху создӯвдат ракс сар сут. Ас нймэ хьааб тарамдийат фукатъен серат хушат розй ас мемӯнийен тар ху чаден тойд.

Дам йига вега', йид хаййот ху пацен қатйр нуусчин вудат, йид хидйрэ пехьцт:

– А таат, мааш чйданд фукатъ пирокэ дастуур, ата' тар хьээдъ вьам мааш ваз навьинум. Йа' ку каадард вед?

Вьи таатэ фаамт, магам ху хато корард икрор сӯд, дӯндчаат, йи тарафэ фақат ниғухътху амалэ чууд, баадэ лӯд:

– А таат, вьам вазанд хурд вегачев дирууғлӯвд вьам даардъ вудъч. Вьузум вьам чазо дъод. Вьам каалум дъод тээғ, баадум дуус қамчилач мис вьам чууд. Йа' ас хоч рицост. Дисум хьудидэ, ас ху калэ йаайи дигарга наваардъод мол қатйр тар поц ситтовъ, сат тар арчидӯмца дара', ата' йи рӯпцак ғоранди чууд ху чой. Рӯпц йатъч тар ху рээдз, навъ тарам дедъчат вьйнчэ, тар торикэ дъу цем тар вьи гьаавьен. Баад йид рӯпц дъед сааманд ху рицйтът. Пӯнданд пи вьинди дъодъч хирс.

– А шайх-рӯпцак, таркаайат дис бесамар равьӯн? – пехьцчэ ас вьи хирс.

Йу гйр судъчху лӯвчэ вьирд:

– Йаттум тар ху рээдз, тар вьи даруунум чи дед вудата', чуухътум – мутийен дъу саамачин цемен дъээц хера'! Дис гумӯн мунд, тарам мумкин чидӯм дъевъ тулу дедъч!

– Аро най! Дъевъат-чин тар рээдз чйр кихът? Йа, вартъ қатээтъ вьижафцаам, – муслаатэ дъод хирс, – баад ай вьи азаманд кинаам.

Даадъен вьижйвд, йаттен то вьам ғорец. Йид хирсэ то дъод тарам калла', ас хьоч ми рӯпцак тартйр зибудху рицууст. Ат йид рӯпц пис вьийатъ. Илаавчойен рицостат пи вьеванд асал цивйнц дъод.

Пехьцтэ:

– Ей рӯпц-шайх, ей хирс-райс! Таркаайет дис жээхъто-жээхът равьӯн?

Вьаадъен сат гйрху ху корингийен вьамард нақл чууд.

– Тийет, саавьет му қати! – лӯдэ вьевард цивйнц, – мута арсохтэ "дъевъат-чин" хьоччйд наваардъед!

Хирсат рӯпцакен вьамард бовьар начууд. Ат йид рӯпцакэ лӯд:

– Аро маашаам ар вартъ аам ас ту ғуллаайат, аам мааш қувь'ат ас ту зийот, ата' ди ол қати ас вьи номаалум айвьӯнаам хьоч йат. Наваараамдъод идэ ху гээв йетаам! Ат ту чйз чйдовъ ваардъййи?

– Тар рууштмуурч дзулэ маачис, тар вьи цйхъэ чис! – чавьобэ дъод вьевард цивйнц.

Йид хирсат рӯпцен хьоч пи хьоч тар вьи рӯпц рээдз тараф во равьӯн саттат, йид цивйнц дев амро ас гйр, авьо ва. Хирсата рӯпцакен ас хьоч вьи рээдз пиройанд гйр сат, ата' йид цивйнц виз-визти ривьяхътху дед тарам. Йа' йат соф пиро тар вьам ваз хезху ност вьам шилак каал гйр. Баадэ ди дъод вьам неш, вьам цеменен торик сат. Йаайи дъу-арай чарх ху гаргинуухъа' дъодху ас дам бойанд зибад. Ас саам цираххак гаахътху рицост тар даахът, ху ас вьи вьахтанд то нурецэ ичаай вьам навьйнч. Ичирд шич маалум нист, тарка' йа' бед!

Вьи паценен ди хьудху хушен сатху илаавен шйнт.

– Йида, – лӯдэ йид хаййот, – вьузум ху чоқ умрэ вьйнт. Ата' тама таам ди ху сууга' хосийат ич вьахт мааринээсет!

... Баадэ зохът ху амро тилифӯнху мурдэ қйвьд. Пехьцтэ: – Адъа, фукат дам сӯтак нивишто? Чавьобум дъод: – Ён! Лӯдэ: – Пас турд хайрат баракат, салӯмат ви!

Вьи гуухъаайак рибйдовъ алӯмат тукмаайакэ жақтат икеданд йам сӯт мис тайор сат.

19.02.17

НЕКБАХТАТ БАДБАХТ

Буд йидо навуд, маалум нист, ата' лүден, идэ йи хьяаранд зиндагийи чууд йи чорик. Вьи нүм вудъч "Некбахт".

Ата' йиметгэ вьирд форт тар ичидүм дьар чой сайл ситтовь. Баадэ йу ху сафарард тухьайат залуулэ хас-хор чууд тайора'. Чуртэ дьод – замүна' сайлэ ас замүнасосэ бйдэ. Башаанд ворчэ мис харйд чууд, ху тухьайат ху залуулэ кочоренэ рибууд ар анбүнакенху паттэевьдэ ворчтиху дуойи чуудху ас хьяар дарвьоза' нахьтууйд.

Йи даамдгээд масофат гал натууйчат, пи вьинди дьед йига савьора'. Некбахт қарйб сүд тар вьи хез, салүм кихьтху вьи аавьол пехьцт. Йам чорик ху зордьянд лүвд: "Башаанд, амройум хурд ца вууд, шичта пүнд дүнд дароз надивестат чак-чак қатйрта тар арчо ца форт, фираапаам".

Йид мусофирэ вьи савьорард салүм чуудху ас вьийи пехьцт:

– Вирод, ту нүм чаай?

– Бадбахт!

Чавьобэ дьод:

– Аро йид ачойиб нүм! Дүнд соз корен начууч, бйидидэ нүмен турд ца навирууч!

– Ата' вьуз шич чйрум? Дисга нүмен мурд дьодъч му додат наан, ик ди нүм қатйрум маалум одаменард!

Некбахт айрүн сут, ата' ичйзгайи налүд. Ат йид чорикэ савьол дьод:

– Йида, му нүмат фаамт, ат ту нүм чйз?

– Некбахт!

Илаавен чак-чак чуудат, тар йи чакьма' хезен фирйпт. Чуухьтен, дирахтен, чакьма' хезанден ца вад, сар кут сойаайен паттэевьч. Фаамтен, мадьор сут. Некбахтэ лүд:

– Хахь башаанд чой. Ва, ас ворценти хаафцамху дуус ху сераам.

– Лап соз! – розй сут Бадбахт. Баадэ лүд:

– Аро мааш ида амро сайл кинаам. Дис мурд нимойд, бойад мааш харч мис йивь вед. Ту шич ху тухья' зивьээдь, пиро тунд хаараам. Ат ар вьахт ту харч тайор ди сут, нагычйсам тар мунд.

– Башаанд, дисга пехьниод йаст – пас дисгата кинаам!

Баад ас ворчти зибуд ар зимаатъ, вьийи лаакчууд чаро кихьт,

дасторхўнак вьедъд, ас ху анбўнанди харч зивьост, рибуудэ йамти. Цўнд метъэ ди кор чууд, ат йи метъ вьи анбўнак холэ сат.

Икеданд ди Бадбахтанд ди нуубат фирипт. Некбахтэ гумўн чууд, йидта мис ху тухья' зивьээдъху выкатита амро хїрт. Ата' йакум метъатъ йид Бадбахт ас ворчти хаавд, ху пїцэ ас вьи гардъентху харчэ хуудат ми Некбахтэ мараат начууд. Некбахтэ ара метъ сабр чууд, баадэ чуухът, лап магъдзўнчат тухьна' судъч, йат қарїбдэ тар Бадбахт хез ху лўдэ вьирд:

– Е андуввол, мааш муслаат дисга навод.

– Аро лаак му му чуртти! – чавьобэ дъод Бадбахт, – Йид ту гумўн бедарак вуд! Мунд му каал кор кихът, вьузум фаамт, ага тукати ху тухья' тақсїм ца кинум, мундта мис йу тайор сўдху вьузта мис магъдзўнчатъ рисум.

Некбахтэ ди хьудху хафа' сут, фаамтэ йид цараангин одам, баадэ лўд:

– Дис ца вед, вьуз саам ху пўндти, ту саавъ хундти.

Йуий ас ди пўнд чаап чуудху нагъчїд тар йига. Тууйд-тууйдат, хьўмард тар йи хидорч хез фирипт. Сут, ху ворчэ ас вьи зибо, ас пўнд дъардэ йодху пи йи дзалик дирахтанди вьи вїст, ат вьи ваахьакэ чаро чїдовъ чаат дароздийатъ лаакчууд. Хубагъ йат дед тар дам хидорч, лаак хьааб таред хьээфцт. Чуухътэ тарам йи кунчанд гўлла жїр, йу сут ас вьам зибоху ху анбўнакэ чууд хурд такїааху хьовд.

Хьаб ас нїм нагъчаадат, йу арчидўм садо-падо қати ага' сут. Йуий дуусик ху каал сент ас вьам жїр зибо ху чуухътэ: Тар хидорчен шерат, палаангат, вьуурчат, рўпцак дедовьанд. Вьи диланд хьоч педъо сут, ат дуусэ алоавьлэ чуудху дъодэ ху хьуп ас вьам жїр зибо.

Банокаафандэ йид шер лўд:

– Е андувволен, тар му одам бўй йодъд!

– Еро мурд дис дивест, йид ту фикр хьо рогат, ата' тар дис дъар чой хьааб чинд заара' йаст, лаак йу йодъд? – лўдэ йид палаанг.

Ата' йа' рўпцэ лўд:

– Аро тар хидорчта на' одам найодъд? Кудат-пуш бўйта тарам нахїнэ. Мумкин вьам афта' тарўд ичаай вудъч, ат тунд ту нээдз бўй башаанд ис кихът, дичаат йу галатъ тар ту йодъд!

Баадэ давьўм дъод: – Арчинд фаросат ца вед, йута хьочичин чойенанд хьааб ойо нїтът. Мааш чїз ху зордъ галч анчааваам, бїдэ вет ху чак-чак кинаам.

Йид вьуурчэ мис йи-дъийўн гаап паттээвьд:

– Аро йид рўпц, ... аро йид, ... аро, ... ақ!

Шерэ илаав чурт дъодху лўдэ:

– Пас дис ца вед, вет дар борайи ичидўм сиррат-савьдо нақл кинаам. А палаанг, ту шич сар ки!

Йид палаангэ лўд:

– Йима, мам хидорч вьидъўманд дъу пуурген чууч хурд рээдз. Асвьисаарўнэ вьаадъ ас ху рээдзанд тиллойи тангайен паттээвьен ар хидорч пойга', вьев қатїр бозийенху Хїр даравъ нахътїд ди сут, во сифенен вьев пи ху рээдз.

Палаангэ ху гаап тайор чуудат вьуурчэ сар чууд. Лўдэ:

– Ми вьилойат оким ризїн ас ақл бегўна' сицат гал ичаай вьам хубчїд наваардъед. Ўн, ... наваардъед. Окимэ елўн чууч, идэ артаам вьам хуб ца кихът, нїмэ вьилойатта сипорт вьирд, ата' ху ризїнта кихът вьирд нико. Аччїз, ... нико. Цўнд табиб йат, ата' ичаайи хубчїд вьам наваардъод. Ўн, ... наваардъод. Ичаайатъ вьам дорэ навиред. Аччїз, ... навиред!

Йид шерэ савьол дъод:

– Ата' вьам дорэ чїз?

Вьуурч лўвд:

– Йида нїм фарсах азўданд тар хїрнїст тараф йи чуупўн зиндагэ кихът. Ўн, ... зиндагэ кихът. Вьинд йи аййор куд. Аччїз, ... аййор куд. Йу куд вьи чупўнард хушизор. Ўн, ... хушизор. Ата' вьи куд маагз дам оким ризїн давьо. Аччїз, ... давьо!

Йид вьуурчэ ху гаап тайор чуудат, йид рўпцакэ сар чууд:

– Даадъ тама хабаренен ачойиб. Ата' му хабар ас дев ачойибдэ.

Баадэ тар вьи вьуурч аййорўна калла' дъодху лўдэ:

– Аччїз, ачойибдэ! ... Йи фарсах ас мам хидорч хез ар нїмарууз тараф ца тийи, вьинита йи кїна' нїхїхъцин қала'. Вьев рїхъчин девьолен бїранд, ар тагов, гїр зидўнен. Ар вьев бїрзидўнен даруун йаст вьуувд потхьойи хумен, ат вьаадъен тилло қати пур. Диви чойат ди вуудху нїмэ му қаад додъга' ат ди чїнт, тута вьам бїрзидўн пўнд вирийиху вьи тиллойандта вьи сойиб саавьэ.

Илаавгайен даадъ чак-чак чуудху баадэ дъу соатен нахътойд азе-дандху тойден.

Йид Некбахтэ дуусга сабр чууд, баадэ вьостаайатъ тар вьи хидорч пойга' чуухът, чїз гаапташ сўд. Вьїнтэ, вьаадъ пуургенен вьев тан-

гайен паттээвьд ар пойма', ситанвайен хаавд ар таговху вьев қатйрен бозэ даравь сат. Йуйи вьи хидорч девьол цээпт, ас йи чойанд, йаманд вьи гилмола' вьээхчин ца вуд, йи бувьакэ чээд қатйр чйнтху зивьостэ. Баадэ вьам қати адл чууд вьев пуургентйр. Вьам бувьакэ вьедьд вьевти, йа' ангихт вьи йи пуургти, бааден ас хьоч вьаадь варть рицост. Йид нахьтууйд ас дам жйр зибо, йат, вьев сиккайенэ чаам чуудху паттээвьдэ ар ху анбүн. Баад нахьтууйд, ху ворчти савьор сутху сут тар хйрнйст тараф вьи чуупүн хьикйдовь.

Йуйи вьи чуупүн капшайак вируудат фаамтэ, йу вьуурчэ рост лўвч. Аққўнийатъ чупүнэ вьинт, мол вьинд фана' вуд, ат вьи молтйр йи қуд мис пайра'. Некбахт йат тар вьи чуупүн хез. Салўмэ чууд, хьацэ тилаапт, йуйи вьиттээтэ йи кузаайаканд хьуувдат гардьаайи вьирд зивьост. Дуусикэ вьикати гаап дьодат, баадэ тар вьи қуд чуухьтху лўдэ:

– А хол, ми ху қуд мурд напардьаадъийо?

Лўдэ:

– Най, наваардъйм ди пардьээдовь. Йид башаанд пайра', ат ми мол пээйдовьард мис мурд йордам кихьт.

– Вьуз турд арай тиллойи сикка' даакум, йид ара хьйч бай, ат ту ди мурд даак.

Йуйи тилло гаап хьудху милойимдэ сут. Баадэ лўд:

– Башаанд! Ата' цўнд ваардъийи ақўнийатъ даакйдовь?

– Ат ту хойихь цўнд?

– Мунд му хойихь пйндз сикка'!

Некбахт рози' сут, даакичууд дирд пйндз тиллойи тангааху вьи қуд ваахьакандийи қаап дьод, хьаар пўндэ ас ди чупүн пехьцту тар вьи тараф равьўн сут.

Тар хьаар дарвьоза' фирйпт, чуухьтэ йид хьаар мардум фукатъ цйхь. Лапдэ мардум хаффа' дивест. Йивьардэ савьол дьод:

– Аро йам мардум йўданд чйзчаат хаффа'?

Лўдэ:

– Йима цўнд вьахтанд мааш вьилойат оким ризйн сабук сиц, ат ичаай вьам хубчид наваардьед. Окимэ фармўн дьодъч, идэ базмат суурат шабнишйнэ ичаай маанагьдзимт. Дичаат мардум фук хаффа'.

– Ат чйзчат тар вьам хез табыб навен, лаак хуб вьам кихьт?

– Ту фаамчоз гидъа' дивесийат, амо йи гаап турд маалум гал нист.

– Чидўм гаап?

– Ику гаапидэ, шич мааш хьааранд йи табыб мис наредъч.

– Чйзчаат наредъч? Фукен багер рицйсп?

– Най, ар йак табыбен вууд, ата' йуйи вьамард давьо навйрудат, оким фармўн қатийен ар дара' вьи паттээвьд.

– Хакъ кор! Дис ца вед, вьузта шич ху чурт соз чйдовь ваардъйм, оким қаср пўнд мурд дивес, вьузта вьам вьи ризйнард давьо вирйм!

– Дис мурд нимойд, – лўдэ йид Некбахт амсуубат, – ту хойихь кинэ ту додат наанард ганда' вокиа' муудахойи кинен.

– Аро мунд заара' йаст, ту хьоч маадъээр! Ту кор осўникать – пўнд мурд лўвдовь! Азам-тарамта вьуз фаамум, чйр чйдовь!

Йид чорикэ Некбахтард оким қаср пўнд дивихьт. Йу йат тар вьи қаср ху вьи пайраайардэ лўд:

– Саавь, ху сардорард лу, йи табыб йатъчат ту қатйр вьинд гаап.

Йид пайра' вьиттээтэ ху райс, фаррошбошийи қйвьд. Йид фаррошбошэ йодъд, йам вьирд лўвд, вьузум табыбат ваардъйм оким ризйн хуб чйдовь. Йид вьи йээст тар оким хез.

Даадъен йат, йид Некбахтэ чууд салўмху ху каалэ вьирд дьод хаам.

Йид окимэ вьаалек лўдху баадэ ху гаап давьўм дьод:

– Ага ту му ризйн хуб чйдовь ваардъийи, вьамта турд никоийумху нймэ му вьилойат мис тунд, ага навааратдьод, ас зинда' редовь тунд умедъать маавед!

– Ей шойи замўн, вьузум розй! – лўдэ йид Некбахт.

Баад йу сут, йи канйз қатйр вьам вьи ризйн чйхьтовь. Чуухьтэ вьам, сут, талабэ чууд аммўм тайораайен. Қйвьдэ йи қассоб, вьийи римод, йуйи вьи қуд кухьтху вьи маагьдзэ зохьтху вуудэ ми Некбахтард. Йуйи вьи маагь илаав хьуувд қати алашак чуудху сут тар вьам гаац маала', баадэ вьи вьам танаайард молт. Илаавэ вьи молтат йа' дуус тар ху йат, баадэ ху цемен йет чууд, вьийи вьйнтху лўдэ:

– Вьай, му дар баста'! Йам бегўна' гидъа' йўданд чйр кихьт?

Вьам канйзэ вьамард лўд, идэ йид табыбат, пис гуйатъ палойст. Йа' орўм сат, баадэ йи соатэ йид канйз йодэ вьам тар аммўм, азамэ вьам вууд дуус бйдидэ олат қати. Ара-цавор метъэ ди кор чуудат, йа' соф тар ху йат, ата' вьоста'-вьоста' тар ди йош табыб чйхьтовь. Йу вьамард метъ тар метъ хйгьдэ сут.

Ат йид Некбахт сўд тар ди оким хез, баад вьирд лўвд:

– Ей шойи замун, йида, ту ризин тар ху йатат, баад ас дзу-арай метьта соф хуб сүд. Шич кирио тар ту, ху вьаада' магам ичро кинэ!

Йид окимат вьи қавьмийотен хуш сат. Баад суурард тайорийен сар чууд. Вьуувд метьен хьаар дьод оройат-торо, гуленен кучайенанд нээдэд, фонуусенен авьедзун чууд, базмат суурат хьаабнйстовьен созат рақс қати ичозат дьод, ат мардум ол башаанд сут. Ди вьуувдум вега' йид окимэ чууд суурху ху ризинэ дьод ди Некбахтард. Лүдэ ног тама умр хушэтйр нагьчйстат тар пйрэ фираапет. Баад нймэ вьилойатга мис дирд сипорт.

Ас суур йи-дзу меть нагьчйдат, йид Некбахт сут ху навькарен қати вац ас хьаар, баад хьикйрт вьам қалааху вьиред вьам. Римодэ, илаавен йамард вьидзидат тозаайен чууд. Чуухьтэ, вьам қала' буллод педьо сут, ат тагов зидунен дивийен чой мис маалум. Йуйи фонуус зохьт, чуухьтэ тар вьев дзу зидун, вьааден ас паалэ ца вад, тар вьев ичйзатэ надивест. Дед тар вьам мобайнэ, вьйнтэ тарам вьуувд хум. Фаамтэ, вьам рупцак гаап хьо рост. Йат, йи хум даруунэ дуусик вьишт, чуухьтэ, йу аққунийатэ пур ас тилло. Икеданд вьирд маалум сут, идэ йа' рупц ақ виц.

Йид Некбахт азеданд нахьтууйдху, фаамтэ дам қала' буллод ғал хахь, фармунэ дьод мйздовь йамтэ гьевдочэ қаср. Йеданден вьирд хабар фирйпт, идэ окймэ ас вьи нээдэч ху мовьин.

Йилаав меть нагьчйдат, йу сут ху цавор-пйндз навькар қатйр гьевь. Чост, йи савьор дьод пи вьинди. Йуйи соф таайн вьи чуухьт, – йу вьи пирокэ амро, – Бадбахт.

Йидэ вьи қйвьд тар ху хез. Йу наздйк сут, ас қарйбандэ ди вьйнт, фаамтэ, йид вьи пирокэ амро, Некбахт. Йид Бадбахтэ чуухьт, вьинд йига соф баашаанддэ ворч, вьи ворч лачумат бидьаанд гулбурэ тиллоийи сйм қати, навь хил'ат вьи питана', навькаренен мис вьи хизматанд, ас дисга корингэ айрүн сут. Баадэ лүд:

– Е андувьол, муборак турд вед! Ата' цараангат тар дис мартаба' фирйпт?

Йид Некбахтэ римод вьи ху баробар тйдовьху пунданди фук ху қисса' вьирд лүд. Вьинд дуусикга вед, ас қайтэ вьи зордэ хьичофт. Йуйи дирд саам бар саам хайрат баракат лүдху ху ворчэ дьод камчэху тар вьам хидорч тарафэ вьи дивьент. Гумунэ чууд, вьиндта мис вьи кор ди Некбахт дастуур сүд.

Ат ик ас вьи меть, Некбахт тар вьам хидорч ца вуд, арай афта'

нагьчйд. Йид охирун афта' тайор сатат, во дев айвьуненанд дев чаам-сид вьахт йат. Йид Бадбахтэ ху ворч ас вьам хидорч зибо вйст, баад авь'алэ вега' йатху дед тарамху чойи ху чууд вьам жйр зибойанд.

Хьааб нйм сутат, даадэ айвьуненен чаам сат. Йидэ дуус вьев сээрт, чуухьтэ – шерат палаангат вьуурчат рупцакен агьойд. Ата' йид шерэ лүд:

– Аро тар му во одам буй йодьд!

Йид вьуурчэ навь лүд – ун, аро,... аччйз,... фукатьен дьод дар шйнт, баадэ йид шер фармун дьод:

– Вет, лүвет, чйз хабар! А палаанг, сар ки!

Йа' палаангэ ху нақл сар чууд:

– Аро дев икойатен ғал лаакаамат, тар ачойиб корен чисаам. Хабарето, ца лүдум, пи мам хидорч вьидьум пуурген рээдз? Вьаадьен дойим охирэ хьаабанд ху тиллоийи тангайен паттэвьд ар пой-гааху вьев қатийен бозэ чууд. Ахьйбум вьев калла' дьод, вьев чурт вьерун. Артаамца йатгьч, буурчэ вьевти вьедьч, вьи ййвьанди вьи подь чууч маайуб, ат вьев сиккайен фук зохьчху тууйч.

Йид шерэ ди хьудху хафа' сут.

Ат йид вьуурчэ лүд:

– Аққунийатэ арчйзца ачойиб кор судьч. Аччйз,... судьч. Йима қарйб дзу афта' вьуз вьи чуупун куд навьинум. Ун,... навьинум. Артаамцайи хьо вьи ас вьи сойиб парчуувчху вьи маағдзэ давьо чаат йодьч. Аччйз,..., йодьчэ!

Йид шер зийотдэ хаффа' сүд.

Ата йид рупцакэ лүд:

– Тама гаап фук ақ! Вьузум тамард кйна' қала' сиррат-савьдо лүд. Йима арай афта' навь нагьчйдат, йаманден қаср мйзд.

– А'а', артаамцайи мааш гаап ниғухьч – йат тар хулоса' йид шер, – хээр вьузум тамард лүд, тар му одам буй йодьд. Ата' тамет лүдидэ йид мурд нимойд. Йида шич мис ис кинум. А рупц, ку йитов мам хидорч йудат-йам чис, ичаайга таруд ас дев башаанд зот нисто?

Йид рупц сат, фукэ вьам хидорч нээгьд, ди чорикэ вируудху вуудэ ди тар дев пиро.

– А рафйқйун, вируудум ди, йида чисет, йид чай! – лүдэ йа' рупц.

Йид Бадбахтэ ху заара' бодь дьод. Баад қароратэ вьируувд.

Шерэ чуухьт тар вьиху палаангардэ лүд:

– А палаанг, тута дев шарйф зот дев қолибандатъ башаандатъ фаамэ, лӯв, йид цараангаач одам?

Лӯдэ:

– Йид ақойибард махлуук! Динд ди қолиб дӯнд тар одам мӯнанд, ата тар ди маанэ ца чисэ – на динд қаноат, на иммат, на номуус, на ймӯн.

Рӯпцакэ мис дъу-арай арф тар палаанг фикр пидъемт:

– Аро чигаарат заара' мис динд навудъч!

Йид шерэ лӯд:

– Дис ца вед, зивьээдъет ди азӯданд, кинет ди тика'-тикааху пат-тээвьет ди кафторенат лошахорен пиро. Бечигааренен мааш харч нист. Ат вьузум дам хидорч хезанд ворч пйдъчой вьинт. Мумкин йу динд вудат, баад сет, маашард ворчанд вет.

Йид палаангат вьуурчен ас ди Бадбахт ас дам хидорч зивьостху вьи шер амрийен ичро чууд.

Йид сут Бадбахт кор натича'. Ата' Некбахт тақдйр тамард маалум.

...Банокаафанд икеданд гьол садо андууйд. Ху тилифӯнум зохът, фаамтум, артаамца мурд кйвьд. Чуухътум – кйвьйч тилифӯн рақаме-нен муаййан нист. Вьам тукмаайакум жақт, тар му гӯть вьуурч садо йат:

– Йид сӯт мис тар охир фирйпт. Ён,... Аччйз,... фирйпт!

Баад вьи садо бед...

20.02.17

БАХТ ВЬИДЪИЧ

Вудъч навудъч, йи бечора' жйзварйч вудъч. Вьинден виц гьинат дьу пуц. Вьи йивь нум вудъч Саад, йигайанд Саййд.

Ар меть йид чорик судъч тар даахътат, тар чингаалакена, тар дарайен. Чаамэ чууч коқ хээхъч, ат тьээвьдовьярд цуудмакат дигарга сээхат-силээх. Баад ас чаамчид чуучэ вьев вьээбак, вуугъчэ тар хьаарат, пардьодъчэ. Ик дитийи харч ху бунаайард вирууч. Ат йиметь банокаафанд вьи гьин касал сьдху ас дунйо тйзд. Ас ди кор йи-дъу сол нагъчйстат, йу вйрт йига гьин.

Йи тов йу ас бозор кунчанд тар вьи йига кунч харч зээхътовь равьун вудат, пунданд дьод пи вьиндйр йи гадойигаар. Йууи чуухът, вьи аавьол дис ганда' дивест, идэ йу тулу сурғ чи дьээд, дичаат ик вьи меть пуулэ фукатъ даакчууд вьирд. Хубатъ холэ дьустен қати вьижакътт тар чйд.

Вьи гьинэ вьинт, йууи ичйзатъ навууд, баадэ ас вьи пехьцт:

– Тут багер нур жйз навирууд?

– Йид гумун тунд аскааданд?

– Хээр нураг маашард харч навуудъч!

– Аро нур дис кор сут – лудэ вьамард вьам чор, – пи мундэ дьод йи бечора' гадо, мурд ас вьи раам йатху лудум, чаандуманд, ху пууленум фукатъ даакчууд вьирд.

– Йид кор тунд хардарег вуд! – лудэ вьирд вьи гьин.

Тар вегаайардэ йа' коқ гардыакандийен ас тотъчакенанд зивьост, рибуудэ вьев ар йивь, хьацэ вьевард гьулт, вьаадьен сат милойим. Баадэ чойга чууд, лудэ, – мааш авькот, йида, нур икам.

Йига меть йид чорик сут тар даахът, ат мамтовэ дьу баробар лапдэ жйз чаам чууд. Вьийи маркаабти вьйз чуудху равьун сут тар хьаар тараф. Ат хьаар пунд дарайен мобайнва вуд. Йу дев дарайенва тйздат, таруд-тарам таайинагъ чост, ку бой-мой ичойанд нимойд, йо най. Ас қазо, нймэ пунданд вьиред йи бой. Фархьаст нймэ ди жйз рибйзд тарам, ат нйм қати сьд тар хьаар. Йид жйзчаамкун хуш вуд, идэ хьумнета йадум, вьитгээтъта ди вьйзумху гахьтта кинум.

Ди йига меть йид йат тар бой пис ху жйз. Чуухътэ, вьи жйз фук тьудъчат хачолак судъч, ат вьи тйртэ йи хйшпрууй вьидъич нйсц. Ху диланди луд: "Еро, гаап нист, жйз тьуд – тьуд, ата' вьи амбоц му паце-

нард хушпрууй вьидъич педьо сат. Рибйм мам ар зарйдзен қафас, йи вьахтен маашанд ца вад, ат му пацен мам чисенат хушэ кинен". Баадэ анчуувд вьам, дьодэ ар буучйнху вуудэ вьам тар чйд.

Ди корард йи-дъу меть нагъчйд. Вьи гьин нахьгйзд сааратъ тар ху даалйдз, чост, тарам башаандатъ рух. Йа' айрун сьд, йид рухэ аска', дундчаат вьев даалйдзанд тоқ навуд. Бйидийи чуухът, йид рухэ ас зарйдзен қафас, тарам шич йид навь вьидъич ца вад. Йодъд тар вьи қафас хез, вьинт, йаайи вууч йи тармурх. Ат ас вьи нуур йодъд. Йа' вьи зээзд, йу зйрдраанг, арраанг тилло. Вйрт вьи тар ху чор хез, йу луд, йам вьазмин, ачаб нист, ас тиллойд.

Вьи йиметьга йа' гьиник вьи сааратъ сьд, чост, йа' вьидъичэ йига мис вуудъч. Вьи мис зээздху вйрт ху чорард.

Вьам чор луд:

– Йида, дигаргата жйз чаамчид насаам. Ас ми таруд ар вьахт мурд пуул даркор ца вед, дам вьидъичандта йи тармурх пардыаам, йидта мурд арай-цавор мээст харчард фиропт.

Ат йи меть вьирд пуул даркор сьд, йу йи тармурх зээздху сьд тар бозор. Тар бозор даруун йи чавьарэ вуд, вьи нум Шаамуун. Йид вьи тармурх ди Шаамуунард дивест, йу вьитгээтъ вьи тармурх ййор санч дьйд, ху луд, аро йам тилло, ат йима ми нарх қарйб ми вьазн додъга сикка'. Ат ми вьазн пйндз сиккаайат, турдта даакум цаворат нйм.

Йид чорик розй сьд. Ат ху диланд соф хуш вуд, идэ дираанг гьулла' пул ар вьи чаак дьод.

Баадэ ас бозор чорйак сиккаатэ ар чйз вьирдат вьи гьинат вьи паценард даркор ца вуд, харйдэ чууд. Ди ху хас-хорэ патгээвьд ар халтайен, чуудэ вьев маркаабтэ вьйзху вьйжйвд тар чйд.

Ичанд мээст нагъчйдат во вьирд пуул даркор сут. Йууи зохът йига тармурх ху во сут тар Шаамуун хез. Шаамуун айрун сутху ас вьийи пехьцт:

– А хол, тута мев тиллоийи тармурхен аска' ваарэ?

Йид чорикэ чавьоб дьод:

– Вьиродчун, вьузум йи бой даруун дис вьидъич вирууд, йа' шич тар му чйдат, девта вйрт.

Баадэ дирд луд, йа' ас зоир ца раанг.

"Йид бахт вьидъич, – Шаамуунэ фаамт, – дам хосийат икид, идэ артаамта дам пйдздху дам кйлат маак гуухътта ца хйрт, йута сьд потхьо, ат артаамта дам дилат чигаар ца хйрт, йута ар сааракэ ху

такйа' пибйр сад сикка' виред. Ат йид чорик ас ху аботагэ дам хосийат нафаамт. Дис фээл чйдовь даркор, идэ лаак дам ас ди дьустанд нихьфенум".

Йид Шаамуунэ ди гармурх бай дирд даакчуудху, баадэ дуус тар гаап ди вууд, йүд-йамэ савьол дьод, ди нүмат ди чйд чойи мис ба йи бұнаайатг ас ди пехьцтху фаамтэ. Ат йид чорикэ лүд, шич дуус-пуус хас-хор хурд зээздху хьумнета тйзд тар ху дзуликэ кишлок. Наала цүнд солум гал тарам навудьч, йи тов саам, қавьмийот хабар зээхьтовь. Йид Шаамуунэ ху зордьянд лүд, аро ас дига бйдэ имкүнгата насүд, ат вьуз ик ди вьахтаңд ху кор бойад кинум.

Йид чорик йат тар ху чйд, ху хас-хорат, ху тухьяайат савьготенэ зохьт, ху гьинардэ лүд, идэ ас мааш зирйотенат ас дам вьидьичтэ ху цем тарпаалэ маак, ата' вьузта баадэ йи-дью афта' ас кишлок вьижафцум. Вьи гьинэ лүд – сафарэ нек, ат йу андуудху тууйд.

Ата' Шаамуунэ ди ху кор чаат хьяаранд тарүд-тарамэ фусак дьод, ат йи аййорат, таапцат, берууй кампйрэ вирууд, йа' шайтү-нарди мис ваардьюд сабаак дьээдовь. Вьамардэ лүд:

– Йида, мурд йи гьиник хушизор, йа' фаллүнэ гьин, вьам чор мис шич баривьочатг ас хьяар тууйч, ат ту дис кор ки, лаак вьуз тар вьам дйдор ху вьедьум. Ага ди корат чууд, вьузта турд дьйс тиллойи сикка' даакум. Цараанг, розййато?

Лүдэ:

– Аччйз! Гаапатг нист!

Йа' иквьи метгьатг сат тар вьи жйзварйч чйд. Дарвьозаатийи тақ-тақ чуудат, вьи гьин тар авьлэ нахьтойдху вьийи йет чууд. Чуухьтэ йи кампйр вьирйвдз. Салүмэ чуудху савьолэ дьод:

– А наан, чаай турд даркор?

Чавьобэ дьод:

– Қабуул турд саам, а наан, ми кучаавайум нагьчаад, баадум дис тухьнаайидэ, ку йи чиб хьяц мурд ва, ху тухьнагэ вирагьум.

– А наан дедь, ат шичта турд хьяц ваам, – лүдэ йа' гьиник.

Йаайи дам кампйр вуд, даалйдз нээхактийи вьам нээдгьд, ат хубатг сат тар ригүв пис хьяц. Чйнийандэ хьяц вууд, даакчуудэ дам кампйрард. Йид кампйрэ дам хьяц бирохьт, лүдэ қуллуғ, ху баад азүдат-азам даравь парцээпт дам сат. Лүдэ:

– А наан, тут чи гьин?

– Аро мунд му чор йи жйзварйч.

– Найо? Йид цараангаач кор? Ик ди хишпрууйи қатйр, ат ди қадат баст қатийат фирйпч чидүм жйзварйчард?! – лүдэ йид кампйр. – Хахь кор! Йам динйо хахь ачойиб! Хээр тут хубатг гал йош бачазаан, ту пйц арраанг пурра' мээст, ту тээр печакен то зүнец, ту сууратанд ичйз камбуудэ нист, ди ол қатйр ту чор мис бойад йош ведат, пуул вьинд фана' вед, ат чамийатанд вед йу ас тйр. Ас мааш қадйм авьлод маашард редьч йи масал: Нолойикенанд бе сабабатг чиб мудүм паайанд! Ат тунд шич ту зиндагийанд чйз хушэ дисга чорик қати?

– А наан, шич дадгь чйрум? Му тақдйр йида дисга вуд!

– Тақдйр дисга, түндецат хубатг хойихь начууч вьи бидаал чйдовь! Вьи дьумандат хахьатг ди анчуувдху ди тээптат, йуга вьиттээгь тар йига тараф гаардгьд! – лүдэ йид кампйр. – Ку дуус чурт дьаадгь, дига чор турд даркоро най? Хойихь ца кинэ, хьяарарден йаст фана' башаанд, аккүнэ мардэ медүн, вьуз турд ваардйим, вьев дивесум.

Йид кампйрэ вьоста'-вьоста' дам гьиникэ дис тарүд-тарам тээп-дидэ, йа' бечора' кааланд дьод. Баадэ вьамард лүд, мисол, йаст йи чавьарэ, вьи нүм Шаамуун, йуйи мис дар борайи ту ас му пехьцт. Йида чис, Худьой ту бентйр рибйзд алвьо. Ат пи гээвга вьи йээдовь нахо турд виновь вед?

Ик ди тарйқтийи йид кампйр дам гьиник тар йига пүнд раана-муун чууд. Бааден даадгь илаавга гаап дьодху, йа' гьиникэ лүд, башаанд, лу вьирд, хьумне вега' йодгьд, ку дуус вьйқати гаап дьаам, ат кор охирта тар йи тараф нахьтйзд.

Йид кампйрэ лүд, йид соз кор, ат пйдзга вьирд дам ху даалй-дзанд чяхьакху дадгь ки вьи мемүн.

Йид гьиник розй сат. Вьи йига метгэ йа' вьам вьидьич кухьт, чуудэ вьам тозааху пээхтэ каобоб. Баадэ тар учра' вьи каобоб рибууд тотгьч пибйр.

Пиро ас хйрнйстен вьам паценечен ас мадраса' йат, каобоббуйи вьев дьод. Вьаадгьен чуухьт, тар учра' тотгьч пибйр лагантйр каобоб. Ат вьев наанедз маалазидйданд вад. Йид фиштйр, Саййдэ лүд:

– Ва соф дуусикатг каобоб хурд зээзаам, лаак ичаайатг маафаамт.

Йид Саад розй сут. Йуйи баад зохьт вьам кйлат маак, ат йамэ зохьт вьам дилат чигаар. Бааден вьам лаган во рибууд тотгьч пибйр, гардьякаанд қатйрен вьев ху қайлайакен хуудху саттен бозэ чйдовь.

Йедаанд вега' сутат Шаамуун йат. Салүмэ чууд, дед тар чйд. Йид гьиникэ вьи вьедгь тар йи қуушхүна'. Йуйи илаав пурсу-пос чууд, баадэ

ба логать лӯд, идэ ас қадйматъен мемӯнард сар башаанд авьқот вууд, ат таманд мис йӯданд кор икдисо най? Йид кахойи лӯд, аро сар башаанд гуухт мааш чйданд дам мааш чакъаканд вуд, ида виййум турд кабоб чууч! Йид Шаамуун хушэзор сӯд. Дичаат лӯвд:

– Аро дис ца вед, куллуг, ва шич ху кабоб!

Йид кахой дасторхӯн йет кихът, йамтэ гардъаайат, савдзаайат, паай-маайат, дига хйдовъард кочорен рибйзд, баад сӯд, вьи кабоб мис вйрт.

Шаамуунэ тар лаган ху дъуст йод, гууйо вьам вьидъич кйлат маакат дилат чигаар зээздху хйрт, хьйкуудэ, вьаадъен нист! Баадэ савьол дъод:

– Аро нахо мам вьидъичанд кйлат маакат дилат чигаар навуд?

Йаайи лӯд:

– Най, ваден, вьузум вьев мис кабоб чууд! Ку саам, ас ху бачгила' пехъцум, мумкин вьаадъен вьев хуудъч.

Йа' нахътойд тар авьлэ, сат тар вьев хез, пехъцтэ:

– Аро тамет кабоб мазза' чуухъто най?

Вьааден ас хьоч ху каал ар зимаадъ хамбент. Йид гьиникэ ас қаар ййвьэ вьев пискйл дъодху тар чйд дед. Баадэ Шаамуунард лӯд:

– Аро бачча' най на'! Дуусикен ди кабоб маза' чуухъч, фақат кйлат дилат чигаарен дӯнд хууч! Йид йи гээв. Ат дам вьидъич сйнаайат арқаайат бихътӯнакенен фук ху чойти! Даадъен сар сергуухътат сар бамаза'!

Ди Шаамуунанд ди қаар сифйдоху биланд авьоз қатйрэ лӯд:

– Аро турд маалум нист, идэ дам вьидъичанд дам сар ачойиб чойенен вад дам кйлат дилат чигаар! Са шич дев ху пацен тарӯд ва, гал дер насудъч, вьуз вьев вьирехъумху дам вьидъич кйлат дилат чигаар ас вев қйчард зивээдъум.

– Лап башаанд, мута мис ас дъу зийотэ ошхор озод кинэ!

Йа' сат пис вьев.

Ат вьаадъен ди куушхӯна тоқ бйранд бозэ чууд, йу тоқ йет вуд, ат ик вьи вьахт идэ Шаамуун қаар сифйдоху йуийи хахъ гаапдъээдовъ сар ца чууд, вьааден фук вьи гаап хъуд. Бааден ас хьоч вьиттээгъ рицост. Йа' гьиник нахътойд, илаавэ вьев хьйкууд, чуухътэ вьаадъен нист. Фаамтэ, вьаадъен рицост. Баад гахът чууд тар Шаамуун хез. Вьирдэ лӯд:

– Аро вьаадъен рицйсц.

Шаамуунанд ди қаар лапдэ сифйд. Йу баад чи тйд сут. Йид гьиникэ лӯд:

– Аро кабобат харч дадъ чйз? Вьузум ту пирондэ на' нист!

– Тут цараангаач бефаам гьиник! Нахо то шипец турд маалум насут, идэ тут мурд дӯнд даркор нист, ат мурд даркор вад йид ту вьидъич!

Йаайи лӯд, аро ту дастуур аблаайум гал навьйич, ат вьев чанчол садо биланд сут. Йуийи ас қаар чоку зивьостху дъодэ вьам. Вьам вьаагабуфен амсойайен хъуд, вьиттээгъен чаам сат, чуухътен йид Шаамуунэ вьам гьиник дъодъч. Даадъен азеданд ди зивьостху йоден ди ар медӯнакху чууден ди сангсор.

Ат даадъ виродааренен хьааб даахътва тойд-тойдоху фирйптен асвьисаарӯнэ тар йи хаайак хез. Вьйнтен, идэ йаманден дирахтен, вьев бйранден ху чууд чипаалэ. Бааден то хйрпалец хьовд. Агаайен сат, вьйнтен – вьам дирахтийен нйсц дъу чибӯд. Вьаадъен ачойиб чибӯден вад, гаапдъээден ваардъод. Йа' йи чибӯдэ лӯд:

– Йахик!

– Чйз гаап, а йах? – савьолэ дъод йа' йига.

– Чис, мам дирахт бйрандат дев дъу вйрод вьйнчо? Йид ййвьэ хууч бахт вьидъичанд вьам кйлат маак, ат йид йига вьам дилат чигаар. Йид хидйрта сӯд потхьо, ат йид фиштйрта ар метъ дъу бен сикка' ас тиллойанд ху такйа' бйранд вйред.

Даадъ бачгилаайен дев гаап хъуд. Саййдэ вьам вьээбак, вьамэ такйа' чойти ху вйгъзданд ца дъод, сент, чуухътэ акқӯнийатъ бйст-сй тиллойи танга' вьам бйранд. Лӯдэ:

– Вйрод, даадъен рост лӯвч, ат тута потхьо саавьэ!

Бааден ху пйц зинод, дуус хьацен бйрохътху тар пӯнден дъод. Илаавгайен тойдат, фирйптен тар дис чой, йаманд пӯнд тар дъу пӯнд таксим сут. Ат ди чойанд йи хьирн жйртэ нивйшчйин вуд: "Ей рораавьен! Ага қатгээгъта йи пӯндти ца сет, ху умрита ас даст дьет, ага тоқаатъ-тоқаатъта сет, тар ху мақсадта ху фирэепет". Саадат Саййден илаав чурт дъод, хафаайен сат, амо чуухътен илоч нист, йақдигарен кинор анчуувдоху чидойен сатху ййвьэ чаап пӯнд зохът, ййвь хез.

Йид Саад тууйд-тууйд, охирард йи метъ сааратъ тар йи хьаар дарвьоза' хез фирйпт. Вьйнтэ, дев хьаар одаменанд тээр пуухъок дев питанаайат, ас хьаарен даравь нахъгйдат пи арчйзца корен нйсц.

Йид Саадэ ас йивь пехьцт:

– Чйзчаат мардумэ тээр пуухьок пинууйчат, вач ас хьаар даравь чаамсид?

Йид чорикэ савьол дьод:

– Аро тут азүд багер нист?

– Най, вьузум навь ас дьар хьаар тарүд фирйпт.

– Пас магам ми хьаар корингэ турд лүм. Маашанд мааш потхьо цавор меть тар пиро гузашта' сут. Дичаат мардуманд ара меть гаам вуд. Вьинд на пуц вудат, на ризйн. Ди сабабти цаворум меть йид хьаар мардум, ас чордасола' то афтодсола' вач ас хьаар чаам сүд. Лаакента ас хьаар бурчтэ йи шоййн. Йа' ар чи каалти ди ност, йута сүд шо. Баадта йид гаам тайор сүдат, маашта ху тээр пуухьок тар аййүм пуухьок бидаалаам. Йид навь потхьота елүн кихьт вьуувд меть аййүм.

Даадьен гал ди гаапанд вадат, йид Саадэ ас ди чорик ди нүм пехьцт. Йуйи лүд, Шарйф. Баадэ савьол дьод: – Ат ту нүм чаай? Чавьобэ дьод: – Саад. Ат ик ди вьахтаңд шоййн йатху ди каалтэ ност. Баадэ йу шйнтху вьи ху амсуубатардэ лүд: – Потхьо Саад!

Йеданд мардум даруун чээғадах сут, одаменен дьод дирд ху каал хаам, йоден ди тар қаср, нээдъден ди тахт ти, рибууден ди каалти точ, елүнен ди чууд потхьо. Йидэ укмрүнэ сар чууд, ас ди коранд дис дивихьт, йид тулу то ик ди вьахтец малик вудьчэ.

Шич Саад йеданд лаакаамат, тар Саййд кор чисаам.

Йид Саййд ди пүндти дарозец тууйд, ат фирйпт тар йи хьаар. Дед тар хьаар, йат тар вьи мобайн, чуухьтэ йаманд хишрууй қаср. Ди қаср хезанден фана' йош бачгила' нйсцин. Ат фукатъанд вьев ол тар гадойенанд мүнанд. Йуйи ас йи гидъа' пехьцт:

– Йид хишрууй қаср чйнд? Ат тама ол чйз чаат гадойен дастуур?

Йид гидъаайи чавьоб дьод:

– Аро йид қаср малика' Дилорүманд. Йа' дис хаагь, идэ вьуувд иқлйманд вьам додъга хаагь навирийи. Ата' афсуус, лап серталаб. Артаам хойихь ца кихьт вьам амсуубат сүд, бойад ар меть сад сикка' вьамард даакихьт. Ат дар борайи ик вьийидэ, йа' сүд ту хисмендз, гал гаапатъ нист. Маашаам фук ху молат мулк пардъод, йи-дъу мээстам вьам қасринди вад, ат фукаам ху бойигарэ ас даст дьодху гадойаам гаахьт. Шич йа' тар мааш чуурдъатъ начост. Ат нага тар қаср мааш ачга лаакен. Авьлаваақат беолаам редьч. Мурд гаавьахт

дис нимойд, вьам нүм аққүнийать Дилорүм нистат, Дилжйр.

Йид Саййдэ ди гидъа' гаап хьудху ху диландэ лүд: "Аро ас пуул вирээдовь гал мунд қйнэ нист. Ат ку йитов саам, чисум вьам, йа' ку ик дис, арраанг йид гидъа' ца лүвд, йо ди гаап дүнд рост нист. Йи афта' вьам хез нитъум, ку чйз корта сүд".

Баад дед тар ди қаср. Йат тар дев пайрайен хез, лүдэ, сет Дилорүмард лүвет, йи гидъа' ас дьар мулк йатгьч ту вьйнтговь. Даадь пайрайенен вьирд савьол дьодьч:

– Тут ас малика' талабот хабаро?

– Гаапатъ нист!

– Дис ца вед, – даадь пайрайенен лүд, – йида, дедь!

Йид Саййд дед тар ди қаср даруун, чуухьтэ йид ас даруун соф хишрууйдийат соф шуку' қати, арсохтэ ваардъед ас ақл бегүна' кихьт. Вьийен вуд тар дис маала', вьйнтэ, вьинд вьи вьидьүм йенакен қати. Йид йеданди болахьтийи чууд ху чипаалэ. Сотикга Дилорүм йат, йид андууйд, салүмэ чууд, ат вьйнтэ, йа' аққүнийать ас мээст мис хишрууйдэ. То вегаайецен чак-чак чууд, ат шоүна' харчен девард вууд. Бааден тар базмат рақсат соз нагьчаад, то нймэ хьаабец. Нймэ хьаабанди Дилорүм лүд, саам дуус-пуус пис хуйать палойсумху таредигата во вьйжафцум. Йа' азеданд нахьтойд, ат баадэ нйм соат йига пуухьок қати йат. Илаавга диқати ностат, Саййдэ хуудъм йод.

Ат аққүнийать ика' гаац, ика баад ас нймэ хьааб ца йат, йа' Дилорүм навадат, вьам канйзак. Дилорүмэ ху мулкард хьйкууд гаацен, тар ху мүнанд, ик дитийи хурд вьуувдат ним чуфт канйзак вирууд, ху вуудэ вьев тар ху қаср. Дуус-пуусэ ар йак ас вьев кор ухмаанд чууд, дьодэ вьев оройат-торо, ар йакардэ талқйн чууд ху аракатенат пүнд-тйдат одатен. Бегүнайи наваардъод сарфаам ситговь, йид Дилорүмо вьам канйзак. Ат хьааб ди ас нйм нагьчаад, йа' йи бүнаатйр ас ди ху мемүнен хезанд тойдат, баадэ нйм соатэ ху чойти ху канйзак бохьт. Тар саарард канйз вьйжаавд тар арам, ата' йа' во хубать йат.

Йид Саййдэ мис дам аййорэ нафаамт. Ба чойи вьуувд меть чил рууз тар дам хез мемүн вуд. Ат чйл руузандэ дамард ар сааракэ сад сикка' даакчууд.

Дилорүм айрүн сат, савьолэ хурд дьод, идэ йидта дев аска' вйрт? Вьамард ас кйна' китобен маалум вуд, идэ дис хосийат ик вьев одаменанд, вьаадьен бахт вьидьичанд вьам дилат чигаар ца хууч. Ху диланди лүд, хьумне ди ху гумүн йи санч дьаам.

Ди чилум вега' Дилорумэ римод кйна' шаробен вйдовь, баад дуус-дуусат тез-тезэ ди Саййдард шароб гардъентат даакчуудэ. То нймэ хьааб Саййд маст суг. Баадэ йа' римод йи канйз, йааи кааш шаробга вьирд гардъент, йуи вьамга бирохьтху вьи зордъ суг бесавьоб. Йа' канйзэ тотъчак вьи пиро анчуувд, йуи фук ху хуучин паттэвьд. Дилорумэ вьам канйз римод, вьи паттэвьчин елакти зинед, дам вьидъич дилат чигаар вьиред, вьев фирэвьд, паттэвьд вьев ар халтаайак. Баад сүд сипорт вьев Дилорумард. Йа' вьев кихьт ар шито зидүн чой. Вьам мақсад вуд фаамтовь, ку йид гидъаата сааракэ сад сикка' вйрто най.

Сааракэ Саййд ага' суг, ху дъустэ йод пи такйа' бйр, падам ичйзатъ нист. Фаамтэ, хахь абратен ди дъод. Баад қароратъат номаалу-матъ ас қаср нахьтууйдху тууйд.

Нээгьдэ, нээгьдийат, тар йи хьаар хез фирйпт. Вьинтэ, хьаар дарвьоза' хезанден арай гидъа' вьирйвдзат, гален шараатанд. Саййд вьевард наздйк суг, баадэ савьол дъод:

– Тама даавьо чйз чаат?

Лүден:

– Маашаам арай вьирод. Маашанд чанчол ас мааш дод редъчин кочор ти. Йида, Худьойи мумкин ту бохьт, лаак ту мааш даавьо тар охир фирэеп.

– Ат тамет хубатъ чи пацен? – пехьцтэ Саййд.

– Аро маашаам Шаамуун зирйотен, – чавьобен дъод вьаадъ.

– Ат тама додард чйз суг?

– Аро мааш таатэ хойихь чууд бахт вьидъичанд вьам кйлат дилат чигаар ба каф чйдовь. Суг тар жйзварйч гьин хез, ата' йеданд вьирд маалум суг, идэ вьевен вьам пацен хууч. Йуи вьам гьиникард лүд, ва вьев, вьуз вьев вьирехьумху дев кочорен ас вьев қйчанд зээм. Йеданд вьиндат вьаманд арчйзца чанчол сүдху йу ас қаар вьам чээд қатйр дьйд. Йа' алатап сүдат, вьам амсойайен йаден, ди кор вьйнен-ху кинен вьи сангсор.

Саййдэ ди хьудху лүдэ:

– Ногин Мавьло вьи гуно вьирд баххьихь кихьт. Ат тама чанчол чйзти?

– Мааш чанчол йи кйна' қолйнакти, йи раангзйбудъчин қуути-йакти, ат Сулаймүн сурмаати.

– Мумкин Сулаймүн сурмаайанд дуус-пуус кахойен хезанд нарх

вед, ат кйна' қолйнакат раангзйбудъчин қуттэ чирд даркор? – айрүн суг Саййд.

– Аро ту дев хосийат гал нафаамэ, – лүден дирд вьаадъ. – Йима, дам қолйнакат ди вьедъдху ди нуустат дам ти, баадат ди лүд: "Ей пайгамбар Сулаймүн, тар дис чой му фирэеп!", йидта ривьоздху тарамта ту йээст.

Ат дам қуутэ гээвакат дъу тов дъуст дъодху йетат вьам ди чууд, харч тунд йаст. Ат ди сурмаайат ху цеменард ди молт, саавьита нона-мойүн.

– Лап башаанд! Тама даавьо аал оттатъ. Даадъ кочорен бойад ик вьирд фираапен, йу тама даруун лаак сар таапц ведат жээхьтовьанд хьуудз, – лүдэ девард Саййд, – му фикр дис. Розийето най?

Даадъен розй сат. Йидэ ас зимаатъти йи жйрак сентху лүдэ:

– Йида, шичта мам жйрак вьедъум, ар таамэ мам ас фук пиро ба каф чууд, даадъ кочоренен вьинд.

Баадэ вьам вьедъд тар дъар. Даадъен жээхьт пис вьам.

Ат йид Саййдэ тезатъ дам қолйнак вьедъд, дам қуутийат ди сур-мааи рйбууд ху паалинди, баадэ лүд:

– Ей пайгамбар Сулаймүн, тар Дилорум қаср му фирэеп!

Йид қолйнак андойд пи авьоху ривьахт ди Саййд қати тар Дилорум қаср тараф!

Ат ди Шаамуун паценен вьйжйвд, йу ййвьта ас хухьэ гал вьаагд, идэ даадъ кочорененен мунд сат, ата' чуухьтен ди гидъаайанд ди гардатъ нист. Вьаадъен фаамт, лап хахь аблагийен чууч, бааден ханй-фатъ тойд тар хьаар, тар ху чйд.

Ат йид Саййд мадъорард фирйпт тар дам Дилорум қаср. Ди қасранд тар йи зидүнакэ дам қолйнакат ди қуутийи чой чууд, ху цеменардэ молт ди Сулаймүн сурма', суг нонамойүн, баад равьүн суг тар Дилорум маала'. Йа' ик ди вьахтанд авьқот хйдовьанд вад. Саййд вьам ру' па ру' нууст, баад тар вьам авьқотхйд амро суг. Йааи вьйнт, ас вьам лагананд йу авьқот тезатъ тайор даравь сид. Ат гаавьахт ар чи ца дъуст дъед пи вьам дъустанд. Йа' хьоч йатху лүдэ:

– Чаайга йүданд муқати? Тут одамо дъевьо чин? Артаам ту цавийи, ба нүмэ парвьардигор, дивес ху!

Саййдэ ди сурма' ас ху цементэ зидуудху от суг.

– Аа, Саййд, ййдат ту вудъч! Хахь ачойиб! Тут ик ди кор цараанг чууд? – лүдэ Дилорум. Баадэ дируугдүвд вьирд сар чууд:

– Рост турд ца лум, вузум бе туйагь кинизор сат. Хээр йи мээс-там қатээгь вадху ту банокаафанд, бе ичидум маалум сабабагь, бед! Вузум ас ди кор осепэ сат! Ат дичаатум ту вьинтат хушум сат!

Йид абота' Саййд нафаамтэ, дам гаапенен фук дирууғ. Йа' Дилорумэ ху хишрууийиат ху ноз қатийи вьи соф алапала' чууд. Йид гидъаайи гумун чууд, йу вьамард хуш, ата' йаайи вьи живьч. Ат йаайи хойихь чууд, чидум аййорэ қати фаамт, йид цараанг тар қаср вьиживд. Баадэ ас вьи пехьцт:

– Мамговат ту таруд цараанг вьиживд?

Йид содъа' Саййдэ дар борайи ху қолйнакат, куутийакат, сурмаайи вьамард нақл чууд.

Баадэ ичанд меть Дилорумэ дирд луд:

– Мунд йи орзу', йитов Қоф ку' вьинтовь. Йид кор пирокэ мумкин навуд, дундчаат вузум дар борайи Сулаймун қолйнак хьудат, ат вьам вьинтовь мурд муйассар навуд. Ат шич йа' тунд ту мидьуст. Саавьяам вьамтэ савьор, йаата дьу-арай соаттэ тарам мааш фирээпт. Илаав йамард сайл кинаам ху баад вьижифцаам.

– Башаанд, саавьяам сайл тар Қоф! Мурд мис ачойиб! Бе қолйнакать хьо йид кор набифчат! – розй сут Саййд.

Вьяадьен дам қолйнакти савьор сатху ривьяхьтен тар Қоф тараф. Тар Қоф ку' хезен наздик сат, ат вьинтен вьитэ йи қул. Бааден вьамхезанд ност.

– Ачаб тоза' хьац! – лудэ Дилорум. Ху дьустэ ар вьам хьац дьод, дуусэ вьам вьишт, баадэ ху гаап давьум дьод. – Аро йам хьац мис шйргаарм виц. Хьиновьярэ мис бофт.

Саййдэ луд:

– Лап башаанд, ва, хьиновьярэ кинаам.

– Сар пиро ту зибан, му заара' вирагь! Ат вуз пис туйагь, – лудэ Дилорум.

Саййдэ ху пуухьок вьедьдху зибуд ар дам қул. Дастакэ дьод, сут қарйбэ қул мобайн. Ат Дилорумэ куутийакат сурма' рибууд қолйнакти, хубагь мис йамти ностху лудэ: "Ей пайғамбар Сулаймун, тар му қаср му фирээп!"

Йид Саййд ас хьацанд нахьтууйд, чуухьтэ на Дилорумат, на вьи хас-хор. Фаамтэ, Дилорумэ тар кур вьи йод. Ху пуухьокэ пинууйдху бе таайн мақсадат тар пунд дьод. Тууйд-тууйдат тар йи баар чилаппак фирйпт. Баад чуртанд дьод, идэ ас зибо бйланд ку', на каам, на

зийод, Қоф, ат ас пиро баар, маалум нист, вьам канора' кааданд. Чидум ас дев йу ваардъед нагьчйст? Йеданд қарйб сут тар йи дирахт хез, баадэ ху зордъанд луд, ку дуус мам бйранд хьофцум, лаак му мотэ бест. Навьэ ху чипаалэ чуудат, хьудэ, дьу чибуден дам дирахти ху чақ-чақ сар чууд. Йа' йивьэ луд:

– Йахик! Хяхь ачойиб кор!

– Чйз ачойибэ, ку лув!

– Йида чис, мам дирахт бйранд нуусч йивь ас вьев вьироден, маашаам парвьос вьев ца вьинт.

– Най, му байодьен нист!

– Бйдидэ чис, йид Саййд, вьи Саад вьирод, йу потхьо ца сут. Ат дийи ди содъагэ қатйр малика' Дилорум абрат дьод. Шич йид дис олатанд дьодьч, нафаамт, чйр кихьт.

Йид йига чибудэ пехьцт:

– Ат чйз чйдовь ди ол қати ваардъед?

– Йид ваардъед ас мам дирахт хосийат истифода' кихьт. Мам дирахтанд дисга хосийатен. Мам пустаак ху подьард ца молэ, ваардъийи баар мобайнва нагьчйдовь. Мам паркенен чуунира давьо. Ат ас мам хээхьчаканд йи дзуликать мотгьак хурд ца кинэ, вьйқати ваардъийи одамен гардъентовь маркааб, ат ас маркаабэ во вьижептовь тар одам. Йакум бор йу мотгьак ар чи ти ца ангахцт, йута гаардъд маркааб, дуйум тов ди ангхт, вота суд одам.

Даадь чибудакенен ди гаап лудху ривьяхьтен. Саййдэ вьев гаап хьудху хуш сут. Баадэ чууд хурд йи мотгьак, ат зохьтэ ху қати илаав пааркенат, дуусга пустаакен. Йи пусткандийи молт ху подьенард, баадэ баар тартйр арраанг пундтийи кадам дьодху нагьчйд. Тар ди йига чилаппак фирйпт, чуухьтэ йаманд йи хьаар. Тар хьаар дед, тарам лапдэ одаменен фикрүнэ. Саййдэ ас йивь пехьцт:

– Вьирод, ми тама хьааранд чйз гаап?

Йууйи дирд луд:

– Аро мааш потхьо хафаайизор. Вьи ризйн қарйб чордъээдард сатат, банокаафанд пи гьгьдаард муптало сат. Шич йа' ичйзать нахьйнт. Дичаат мааш потхьо хаффа', ат маашаам мис ди кор қати кааланд дьээц. На мааш вьилойат табибен, на ас йига чой йатгьчин ичаайи йима йи соланд вьам хубчйд наваардъод.

Саййдэ чурт дьод: "Аро муча чуунийард дорэ йаст, ку саам йитов озмууд кинум, йаст йа' хуб суд". Баад равьун сут тар потхьо қаср.

Фирйптху лүдэ, му тар потхьо хез йосет, вьуз ваардъйм вьи ризйн даардъ хуб кинум.

Йоден вьи тар потхьо хез. Потхьойи лүд:

– Ага вьам даардъат давьо чууд, вьамта дьаам турд, ага навааратдъод, бойад вьи дамтийатъ ас му хьааранд тийи.

Саййд сут, вьам гүгьенардэ вьам дирахт пааркен молт, ат йа' хуб сат. Потхьойарден лүд, йу сут хушху римодэ баадэ вьуувд метъ суур чйдовь. Вьуувдум вега' сут суур, ат дам маликаайен дъод Саййдард. Йу сут потхьо дүмод.

Баадэ дьу-арай афта' Саййдэ ас потхьо ичозат зохьтху тууйд пис ху коратъ. Вьинд мақсад вуд, сүд дев йошен ас Дилорүм фээлен халос чйдовь. Ас ар одаменэ вьам хьаар нихьүна' пехьцтат, фаамти-йат, тар вьам хьаар тараф савьора' тууйд. Баадэ ара мээст тар вьам хьаар фирйпт. Ху ворчэ лаакчууд тар корвьүнсарой, ат хубатъ ростоватъ йат тар вьам қаср. Даадъ пайрайенен вьи тар қаср дедовь налаакчууд. Йу ху мотъак қатйр пи вьеванд ангихьт, вьаадъен сат маркааб. Дъодэ вьев хьуфчху айи вьев чууд тар боғ. Баад хубатъ салүндакен қати сифид пи Дилорүм маала'. Дед тарам, йайи ди вьйнтху лүдэ:

– Аа, бедарак Саййд! Чйз чаатат ту бе му ичозататъ тар му маала' дед?

– Аро батарбийат одамта сар пиро салүм кихьт. Ту ди ас дев корен нафаамэ, маҷбуурум, тутита йо вьйз кирээхьум, йо савьорэ кинум! – чавьобэ дамард дъод Саййд.

– Канйзакен! Ку ди бехьармат беадаб гидьа' азүданд зивьээдъет!

Даадъ канйзакенен навь тар ди хез фирйпт, ат йуийи вьи мотъак қати вьев маркааб гардъент. Йид Дилорүм ди кор вьйнтху ху чойти андээғатъ ред. Саййдэ ас вьам айрүнэ истифода' чууд, йат тар вьам хез, мотъак қатийи вьостаайатъ вьам дъод, йа' мис гаахьт маркааб. Фук чойи вьам маала' башаандатъ хьйкууд, вирудэ дам ху қолйнакат, ху қуутийат, сурма'. Дев дига канйзакенэ мис гардъент маркааб. Баадэ йод фук дев тар тавйла'. Азам йат, ху цеменардэ молт сурмаа-ху нахьтуууйд тар хьаар. Хьаарардэ илаав нээгьд, фаамтэ йаманд даадъ камбағален чидүм чойанд зиндагэ кинен. Баад йат, Дилорүмат дьу канйзэ лаакчуудат, дев дига маркаабенэ йодху бечорайенардэ тақсім чууд. Дам Дилорүмат канйзентийи дьу-арай метъ тар бозор вьйз кирээхьт. Сейум вегаайи Дилорүм во гардъент одам. Пехьцтэ:

– Вьам вьидъич дилат чигаарат тарка' чууд? Навьжебита вьево?

Йаайи ичйзатъ налүд. Йиди во вьам гардъент маркааб. Дьу-арай метъэ во вьамти вьйз кирээхьт. Баадэ во гардъент вьам одам. Мамтовэ йа' вьитгээт лүд:

– Аро вьам бахт вьидъич дилат чигаарен тар йаахдүн. Ваардъийи вьев зээхьтовь. Ат му дигарга маркааб магардъен, вьузум фаамт, цараанг хато коренум чууч. Тууба'! Дигаргата ху умранд ичирд гандагэ накинум. То шицецум гүмүн чууд, сиккайента хубатъ тар мааш хазйна' йаден. Ат фаамтум, вьаадъта гүлла' мээнат қатйр педьо сен. Ти, тар зидүн саавьяам, ху кочорента вьинэ.

Саййдэ лүд, – ти, дивес.

Вьаадъен сат тар зидүн, деден, акқүнийатъ бахт вьидъич дилат чигаарен тарам. Саййдэ вьев зохьт. Бааден ди вега' ност авьқотхид, мамтов соқй вуд Саййд, ат йид Дилорүмэ дьу-арай чйнэ сентху бехуд сат. Баад ас мотэ дъод вьитгээт тархуудьм. Йуийи илаав тар вьам чуухьт, ху зордъанд лүд: "Дев маликайен то маҷбуур накинэ, лаак йи-дъу тов ху умриндэ маркааб дастуур корен, зиндагэ қадр нафаамен. Нозат-нузанден нйсц, ас халқ авьолен бехабар. Таамум вьуз хахь ибрат дарс дамард дъод. Ат хубатъум мис ас дам аййорэ дуус ухьйордэ сут. Йидта ас ди му дарс то охирэ умр ойо ринээст. Баадэ дисга сабаак, хьумнета ага' сүд, фаамта, ас ми тарүд чйр кихьт". Баад Саййдэ ху хас-хор зохьтху нууст дам қолйнактиху ривьухьт тар ху гьин хез.

Йи афтаага нагьчйдат, Саййдэ чурт дъод, магам ху таатат ху вирод мис вьйнт. Баадэ ху тайорэ чууд, ху залуулэ кочоренэ зохьтху во нууст вьам қолйнактиху ривьухт тар ху Вьатан. Тар ху чйд фирйпт, дед, вьи таат ас ху пацен ичрүн кўр судьч. Ат йуийи вьи цеменард молт вьам дирахт паарк, йу сут бйно. Ас ди кор аам Саййд хуш сугат, аам ди таат.

Вьуувд метъ нагьчйдат, йуийи ху таатард лүд, ку сүд, Саад аавьол мис фаамт. Йуийи хьууд, идэ фаллүн мулканд вьи потхьо нүм Саад, йаст йу ику вед. Ас илаав одаменэ вьи мулк чойдод пурсупос чуудху азеданд ху қолйнак қати ривьуухьт тарам. Йат, нууст ростовь ар ди потхьо қаср боғ. Ас қазо, потхьо Саад ху боғанд ху тобистүнэ каппаа-йаканд нуусчин вудат, ик дийи чурт дъод, идэ цараанг ху таатат ху вирод аавьол фаамт. Ат банокаафанд Саййд вьи руупару' дам боғанд педьо сут! Йуийи вьи вьйнт, ху цеменард шич бовьар накихьт. Илаавэ

ху цемен дъуст дъод, гум̄нэ чууд йид вь тар цем йодъд, шито хьацэ ху пи п̄иц дъод, най, исэ чууд, йид фукатъ аққ̄нэ. Баадэ жээхът тар вь хез. Даадъен тар йақдигар дъод, хушизорен сат. Ностен, ху коратборен амдигарард л̄д. Муслатен чууд, Сай̄д ривъухът тар ху таат хез ху ди вегаайард вь қати тар Саад хез гахът чууд. Йеданд Сай̄д дъ̄ис рууз мем̄н нууст, Саадардэ л̄д, йида, мааш таатта рист ту хезанд, ата мурд ас ми тар̄д шич тама в̄йнтовъ ос̄н, саам тар ч̄д, ат баадэ ичанд метъта ху г̄ин қати гахътум.

Даадъен йида дисга тар бахтат тахт фир̄ипт.

Тама мис ног фираапет.

Ат й̄данд йам с̄г тайор сат.

17.02.17.

ФОЛБИН

Вудъч йид йо навудъч, маалум нист, ата' маалум идэ йи аммол, йаанэ йи вьйзкирээхьич вудъч. Йу на дүнд йош вудъчат на пйр. Ас молат мулк вьинд йи дзулик чйд вудъчат, йи базэб гьин. Ар сааракэ йу тар бозор ху мйдьтэ занбалакат ваахьак қатйр йат, ат хас-хорэ арчирдать кирээхьт. Ди кор қатийи йу ар меть хот ху гьинард харч педьо чуудат ху руузэ нагьдзимптат лүдэ шукр Худьойард.

Йи меть вьи гьин хойихь вуд ситтовь тар аммүм. Йаайи зохьт ху луқ-паар, вьихьуугьч, саабуун, ас зйрфуунанд такйабуц саабуун молтовьярд, нижоржйр, ху подьят пээрнак сээвьдовьярд, вьевэ рибууд ар йи кйна' тйтак ху дьодэ вьам гирэху зохьтэху равьүн сат тар аммүм.

Тар аммүм йат, тарам гал ичаайать нист. Йа' хуш сат, ху луқенэ ас ху тйжд, рибуудэ вьев дам аммүм дааледзанд пуухьокен чой тйр, дам тйтакэ мис ху луқат-паар қати рибууд вьев тйртэ, ата' хубать дед тар даруунаммүм, хаавд ар зинээдовь чой, ар жйрин саанчакен. Йаайи тотьчак зохьт, ас шйргаарм қўличакандэ дьод хурд хьац қймб, баад саанчактэ ностху пис хуйать даравь палойст сат.

Ат хьудэ, тар аммүм дааледз арчйзца гуул авьоз, баадэ йи дамэ чуухьт, ар тагов аммүмен дьу-арай канйзак йи гулла' таас, йа' ас мис ца вад, вьедьд. Баадэ йи дамгайи вьйнт, идэ дам потхьо фолбйн гьинэ вьам сейум канйз вьам дьустардэ анчуувчат, хамбентэ вьам ар тагов аммүм.

Йидэ башаанд тар вьам чуухьт, вьам қйч ас вьам таас гулладэ, вьам каалат маак дьевьянд дастуур, вьам подьенен арраанг кат-катик тээр ситанен, вьам гээв йет, тулу нозинээд шйрчойчйнэ, вьам гьтгенен арраанг кйна' цуғдьодьч попуухь, хубать мис дүнд тозаайат форам нист. Ат вьам нуск пи осмүн, йа' мумкин гумүнанд вад, идэ йа' нахтать малика'!

Даадь аммүм хизматгор кахойенен вьам гаргинуухья' хьаапарак гаахьт. Вьам канйзакен қатйрен вьам каал зинод, вьам даамен дьуст дьод, вьам зүнненен молт, вьам ангихьтенен то нохууненец тоза' чууд, вьам пээрнакенат вьам подьенен ас бйр нижоржйр қатйр сээвьд, чууден вьев хьирн.

"Йо Худьой, йид чйз гаап? Йид чай, дис пис дамать дүнд пуфат-цуф? Цараанг саамачин қолибат цараанг башаанд пис дамать даадь

палойсен, хахь ачойиб!" – ху зордьяндэ лүд йид аммол гьин.

Йедандэ йид хьиновьярэ тайор чуудху нахьтойд тар дам аммүм дааледзак. Чуухьтэ вьам кочоренен ар дааледз пойга' шйч дьодьчин. Вьаадьен аам дуус гажд сицат аам дуус хист.

– Чайи му кочор ар пойга' паттээвьч? – пехьцтэ йа' ас йи гьиник, йа' аммүм коркун ца вад.

– Аро ди корэ йид потхьо фолбйн гьин чууч – чавьобэ дьод йа', – йид фолбйн гьинэ ту луқ-паар вьйнтху пехьцтэ "Маадьен чинд?" Вьамарден лүд: "Аро йи аммол гьинанд". Йаайи баад дьод ас саанчактэ дев барға', даадьен вьээхьт ар пойга'. Вьузум ас тагованд ди вьйнт, ата' ху кор қатийум саргардьүн вад. Ат тут ида хубать йат.

Йид аммол гьинэ йи о тйжд, ху луқ-паарэ пинууйдху азеданд бечуртать нахьтойд. Баад равьүн сат тар ху чйд.

Вега' вьам чор йат, йаайи ди кор ху чорард нақд чууд. Баадэ вьирд лүд:

– Йота ту ху аммолэ баасэ, йо ди най ас мута талоқ дьаадьэ. Ага хойихь ца кинэ, ас ми тарүд вьуз ту гьин вйм, ху аммолита лаакэ, баадта ухмаанд ху кинэ фолбйнэ, то икамец, лаак ту потхьойанд вьи фолбйн саавьэ. Ат вьуз мис ту давьялатанд дуусик хушать зиндагэ кинум.

– А кахой, Худьойи на' турд ақл надаакчууч? Ку дуус чурт дьаадь, нахо вьуз ваардйим потхьо фолбйн ситтовь? Мунд на савьод, на илмат дүниш. Цараанг ди аавьол қатйр вьуз ваардйим ситтовь потхьо фолбйн?

– Мурд дадь чйз? Вьузум ху хойихь лүд! Ту ца наваардйийи потхьо фолбйн ситтовь, дьа му талоқ, ат вьуз саам ичидүм фолбйн вирймху вьирд чорум. Мунд му зордьянд лапачь арракамаачать хойихьен. Баад вьузум безеб мис нист. Тут вьам потхьо фолбйн гьин вьйнчо? Вьамат дьевьят-чинанд фарқ нист, ат мураангти нозанйн – аммол гьин! Ас нурандум фаамт, идэ вьузта дига аммолард баробар найадум! Худьой чүн – йо тута сар кинэ фолбйнэ, йо ди най – талоқ!

Аммолэ чуухьт, вьи аавьол кируухь сут. Йу вьам жйвьч вуд, хойихьэ начууд вьам талоқ дьээдовьят ас вьам чидо ситтовь.

Дичаат сут, ху занбалакат ваахьакенэ пардьод, харйдэ чууд рамл чоркунча' тахтаайак, дьийүн дзулик мука'ааб ас биринчийанд, вьев рууйайентийен ас ййвь то хогь хол-холак ца вад, ат фол китобат Офиз девьүн. Йи сафед саллаайакэ вйст, йи қасабин чўмаайи то зўнец

пинууд, тар ху мйдэ тйжд йи вьйфчин тасмаайак. Сут тар йи маалум хьаар канора', тар йи дзулик дуукунэ йи дакунак мйзд, нама-дакэ йамтэ паттэвьдху нууст, дев ху фолбинэ хас-хорэ дасторакти рибууд ху пиройанд. Гал дунд баравьотать чизунэ ху надьодат, вьитгэьтен тар вьи хез дьу-арай чорик йат. Салүмен чуудху лүден:

– А фолбин, маашаам потхьойанд вьи сорбүнэн. Вегайаам тар хьаар дарвьоза' фирйптат, йид соф торик сут, ат йи маркааб маашанд ху вьйз қатйр бед. Вьити нукра' вьйз вуд. Ар цундаам тар торикэ вьи хьикүүд, навируудаам. Нураам мис ас саарать вьи хьикүүд, йу надивест. Ку йи фол чис, ху лүв маашард, йу ку тарка' судьч.

Йид аммо́л ху бесавьодэ қатйр мис нафаамт, дам рамлители чйз нивишчин, дев мука'аабента цараанг паттэвьенат, ат дам фол китобта цараанг чисен. Ху зордъандэ лүд: "Дуусик пуул ас дев зээмат, баад тар йичидүм тараф дев бозум, вууден, вууден, ага навууден, лүм – китобум йет чууд, йамтийен нивишч, тама тақдйрэ тама пунд гал йет начууч!"

Баадэ вьевард лүд:

– Аро йида сет дьу бен догчууч махьат мевьидз харйдет, баад сет тар вьи бийорйнч хьаар дарвьоза' хез, ас вьи хезанд йивь-йивь махьат мевьидз ар ху гэв паттэвьетат сет йигүн чорйак фарсах тар пиро, тама махьат мевьидзта навь тайор сүдат, вьи маркаабта вирийет.

Вьаадьен хуш сат, ди фолбинарден даакчууд дьу-арай ас мисанд танга', лүден вьирд, ага ди маркаабам ди вууд, ту баахь вйдовьята наринээсаам.

Бааден сат, ас бозоранден дуусик догчууч махьат мевьидзен харйд чуудху равьүннен сат тар ху бийорйнч чой. Ас хьаар дарвьозаайен нахьтойд, махьат мевьидзен хуудат қадамен дьод, йаттен, то йи вьерүнааецен фирйпт. Чуухьтен, вьи вьерүна' чйд хезанд йи боғак, ат ар вьам боғак даруун ику вьев маркааб бегамагь вьохь хйрт. Йид айвьүн магьдзүнч судьчху хьикүүчэ хурд вьохь, баад йатгьч таред. Даадь вартгьен хуш сат, вьи маркаабен йод, сипортен вьи потхьо хазйна' навькаренард, ат хубатгьен вьижйвд тар ди фолбин хез.

Йуийи вьев ас дьаратгь вьйнт. Ху зордъандэ лүд: "Шичта багер мурд лүвен – аро тут цараангаач бедарак фолбин? Ичйзатгь нафаамэ, ат саавь, фолбинэ ту кор нист! – ат девард баад чйз чавьоб дьяам?"

Ик ди чуртанд вудат даадьен тар ди хез фирйпт. Чуухьтэ вьаадьен хушизор. Куллуғбоден вьирд чуудху даакенчууд вьирд дьийүн

тиллоийи сикка'.

– Вирод, йид ида ту музд ту фол чйхьтовь чаат! Гал мааш догчууч махьат мевьидз тайор насутат, маашаам ху маркааб йи вьерүна' хезанд вирууд!

Йид аммо́л мис хуш сут, ат тар вегаадэ ху хас-хорэ паттэвьд ар анбүнак, вьийи зохьт, ху дуукунакэ чууд чустху вьижйвд тар ху чйд. Баадэ ху гьинард ди кор лүд.

– Вьузум на' турд налүд, саавь, фолбинэ кэ! – лүдэ вьирд вьи гьин, – йида, йи метгьат фолбинэ чууд, ат нйм солардат хурд харч вирууд! Цараанг икид кор аммо́лэ қатйр баробар йодгьд? Магам цавор-пйндз ворч тунд вед, баад ту йи афта' вьйз йосэ, ат таамта дундга пуул вирийи! Йи кунчандат бегамагь нуусч, ху фолакта чисийат пуулта хубатгь ху подь қатйр тар ту хез йодгьд. Дирд фақат дуусатгь фаросат даркор, дигарга йид ичйзатгь кор нист!

– Ын, митов ривьоч сут, ата' гумүнум, фук вьахтта дисга кор бе гирэ найодгьд! Бйдэ сүд, вьйжафцум тар ху додат боб корингэ, ми коранд фана' хатарат, бевьяқтэ бало! Худьой чүн, йи метгьат чуухьт идэ ар йи гардьовум дьод!

– Най! – лүдэ вьи гьин, – ту шич ик ди корти ху хахь ки, зибоковьякийанд чойга нист!

Ди йига меть йу во равьүн сут тар ху дуукүн. Навь тарам дедат, вьитгэьтен тар вьи хез йат хьаар раййисат, машрабат, чойдодэ оким.

Йидэ дев вьйнт, дуус ди раанг зибуд. Гумүнэ чууд, мумкин тар потхьо фолбин гьүгь йид маркааб вирээдовь кор фирйпт, ат девэ бохьт, лаак му дуукүн чустен. Йу гал ди чуртанд вудат даадьен дирд салүм чууд. Вьитгэьтэ алек лүдху тайора' сут вьев нигихьтовь.

Йид хьаар раййсэ лүд:

– Вирод, дис гапат хьудьчо, идэ йи мээст тар пиро йивь ас потхьо хазйнаайенен дузден дьод. То нурецен гал вьев навирууч. Потхьойарден ди лүд, вьинд вьи қаар сифйд, муйат машрабэ қйвьд тар ху хез, баадэ лүд, идэ маашанд чйл рууз вьахт ди зарат зевьар вирээдовьард. Ди навуудаам, маашта сипорен чаллод дьустард. Маашаам фука чо хьикүүд, ди потхьо хасхоранд вьи дарак нист. Тар потхьо фолбин хезам мис вад, ат ас вьи гал ичйзатгь хабар ас ди хазйна' кочор нист. Бийорэ маашард йи сорбүн ту нақл чууд. Ку саай кин, ди вируудат, маашта ас ту ичйз дарээгь накинаам!

Йид аммо́лэ ху зордъанд чурт дьод: "Йида, башаанд корэ мурд

му гын вирууд! Вьузум каадандат потхьо хазйна' кааданд! Йо пйришо, ног йам кор башаандат тар охир фиропт!"

Йута ғал ди чурт дьйдат, йид раййсэ гумун чууд, йид фикрандэ, цундик пуул бойад дирд даакаам. Бадэ дирд луд:

– Йима турд панчсад тиллоий сикка', ди вируудат, вота дундга, йо лапдийатъ мис турд даакаам!

– Базеб! – чавьобэ дьод йид аммол, – хьумнэ йадет, йаст ичидум нихьуна' ди корард вирйм.

Ди гаапэ йу дичаат луд, лаак даадъ тездэ ас ди хезанд тийен, ат йу ди кор чурт дьйд.

Даадъ дузденен ди раййс дамтэ вад, нигухьтен, йидта тарка' судат чйрта кихьт. Дев дузден одамэ вьинт, дааьен сат тар ди навь фолбйн хез, йу йат дам дуукунанд ас дам зибоху дев гаапэ фукагъ хьуд. Баад йат тар дев дузден сардор хез, ат вьирдэ луд:

– Йид хьаар раййс вуд тар навь фолбйн хез, йуийи девард луд, хьумне йадет, ат вьузта тамард дузден нихьуна' лум.

Даадъ дузденен айрун сат. Йид сардорэ пиндз дуздга ху қати зохьтху сут ди навь фолбйн кор фаамтовь. Даадьен то вегайец дуус дьарраанг ас вьи дуукун тар йи корвьунсарой ност, ат хьум сутат, йу нахьтууйдху равьун сут тар ху чйд. Пунданд йид фолбйн дед тар баққол дуукун, харйдэ хурд чууд йи бен хурмо. Вьевэ мис паттэвьд ар ху анбунак. Баад во дьод тар пунд. Ат даадьен бист-сий пайанд ас вьи дьардэ ху анчуувдху вьи даамтийен тойд. Йу тар чйд фирйпт, тақ-тақэ дьод дарвьозаати, вьи гынэ дивэ вьирд чууд йет. Салумэ чууд, баадэ пехьт:

– Лув аро, чйрат ту нур чууд? Ту риск йето чуст?

Йуийи ди кор вьамард луд.

– Бедаракум турд налувч, идэ фолбйн саавь! – лудэ вьирд вьи гын.

– Най, қароратъ шич нить! – чавьобэ дьод йид аммол. – Му кор соф расвьо сут! Тут му тар ганда' кор раанамуун чууд! Хьумнета йид раййс йодъд, савьолта дьйд: "Дузденен каай? Хазйнааийен ца дьод, вьам кочоренен кааданд чой чууч?", ат вьузта вьирд чйз лум? Ат икид корта тар потхьо ғугъ ца фиропт, йута қйвьд му тар ху хез, ху лувдта: "Хол-бу-цик! Чидум мулкандат вьинч аммол фолбйн гаардъд?" Баад-та вьуз чйз чавьоб вьирд дьаам?

– Ат каал ту сивденти чйзчаат? – савьолэ дьод вьи гын. – Ту фикр

киху лув: "Аро му таатат му бобен фолбйн вад, ат му боб таат мис хьо фолбйн вудъч, дундчаат ас вьи маашард фол китоб мерос ред. Вьузум фук вьахт фол вьамтэ чуухьт. Ат дам афта' йид мааш авьлоданд мааш сар қиммат китоб банокаафанд дьод ар кицорху гьад, дичаат шич вьуз ачга китоб чйхьтовь наваардьйм. Ат ди гаап шич лаак, бйдэ суд, мааш хурмо ца хаараам.

– Йида, хьумне вьуз ар раййс чаанг вьохьум, йута мурд му таатат боб ғал лаак, му наанта мурд дивест! Тута баад лувэ: "Йо пйришо! Йида йу ар пээдъ дьод!"

Ик ди гаапек фирйптат, метъ соф торик сутат, йу дузден сардор тар дев рудзхез қарйб йатху ик ди гаапэ хьуд. Баадэ гумун чууд, йид фолбйнэ фаамт, йу пи дишйд, рудз хезанд. Ат даадъ дига дузденен мис пис вьийатъ пи дишйид даравь сифаад сат.

Ди вьахтандэ вьи гын зохьт йи хурмо, дьодэ пи гээв, йуийи луд: Йида йивь. Баадэ йу зохьт йига хурмо, вьи гынэ луд: Йида дьийун! Вьи гынэ во зохьт йига, йуийи луд: Йида арай! Баадэ йа' зохьт, йуийи луд: Ида цавор! Войи йу зохьт, йааийи луд: Пиндз!

Тар пиндз вьи гын фирйптат, дев дузден сардоранд дигарга тоқат наредху зибуд ар дев дарго. Даадьен хьуд, арчйзца гуппаст ас дишйидти вьээхьт, даадъ дузденен йат тар дишйид парра', йид сардорэ девард луд:

– Бачгила', қарорикатъ ғал ик падед нитъет. Йид хьо лап зуур фолбйн, ди гын мис тулу ас ди каам нист. Шич саам, йаст вед, диқатйр ичйз муслаат бофт.

Йид аммолэ ху каал ас дивэ зивьост, қйвьдэ:

– Чаай тар мааш авьлэ?

– Вирод, баххихь, ат мунд ту қатйр залуул гаап, дичаатум мачбуур сут ар ту авьлэ зибанум! Йордам мурд ки, вьузум шич ту дьустанд!

– Аро тут дадъ чаай? – саволэ дьод йид аммол.

– Ата' ту гууйо нафаамэ, вьузум дев чил дузден сардор. Тут раййсард на' налуд, йу хьумне лаак тар ту хез йодъдат тута вьирд мааш чой дивесэ. Аро мааш ди потхьо зарат зевьар чой турд лумаам, ту ваардйийи вьи чой раййсард нихьун дьээдовь, ат мааш чой вьирд маадивес, лаак мааш зинда' рисаам.

Йид дузден сардорэ вьирд сад сикка' даакчууд, йуийи вьирд вьаада' дьод, дев чойта акқунийатъ йи бандаайард налувд, йу сардор ас ди

чйданд хушаты нахьтууйд, дев ху амройенардэ ишорат чуудху азе-данден даадъ гъймов гаахьт. Йид аммолэ ху диланд лүд: "Хахь рост гаапум дьод! Аккүнийать дев чой йи бандаайард лүвдовь наваар-дъйм, дүндчаат йу мурд маалум нист!"

Ат вьи гын ас ди кор соф хуш сат.

Ди йига метъ, йид аммол гал тар ху дуукүн нафирйпчат, чуухьтэ йид раййсат, машрабат, чойдод окимен йаманд вьирйвдз. Йуйи салүм чуудху девардэ лүд:

– А раййс, тамайет хахь бесамар! Навь рух дьодат тамайет йү-данд! Хээр, тамард башаанд хабар, сет тар хьаар кинора', тар фалүн гузар, тарам йи нихухьчин кйна' чйд. Вьи чйд бйранд йи зидүнак, ата' потхьо хазйна' кочорен бойад тарам вийен. Ат дузден чой чаат дам му китобти ичйзаты ишорат навуд! Ху зордьяндэ лүд: "Аро йа' му китоб му қати ас му бесавьодэ дарқаар, дичаат ичйзаты мурд налүвд!"

Даадъен ас оким бохьт пис навькаренат, аммоленат, ворчат маркааб, ат хубатъен равьүн сат тар вьи кйна' чйд тараф. Тарамен фирйпт, ат йид оким мис ху навькарен қатйр йат. Хьйкууден, вьи бйрзидүн дивийен вирууд, фонуусенен зохьт, деден тарам, вьинтен – потхьо хазйна'!

Йид раййсэ потхьойард ди гаап фирээпт. Потхьойи ди аммол тар ху хез кйвьд, баадэ дирд даакчууд потхьойи хил'атат фанаага савьгот. Йид раййсэ мис дирд афсад тангаага вууд.

Ичанд метъ ди корард нагьчйдат, банокаафанд дам маликаа-йанд дам пардъйст бед. Йамтийен гулла' алмосен вад, ат вьам нарх ас йи вьилойат хироч каам навуд. Арцүнден вьам хьйкууд, навирууден. Потхьойарден ди воқеа' лүд.

Фармүнэ дьод:

– Сет тар ди навь фолбйн хез, тарүд вьи вет, лаак вйред. Ас ди мааш фолбйн дьуст шич башаанд кор найодъд.

Даадъ фаррошенен вууд ди аммол рост тар потхьо арам, тар малика' маалайен. Чуухьтэ, йид потхьо мис йатъч, ат маликаайат, вьам канйзакенат, навькаренен вьирйвдз.

Похьойи лүд:

– Му ризйнанд дам пардъйст бедъч. Ку хьйкар, вьам чойта вирийийо? Чис, ку чйзта вьинэ?

Ди аммол раанг дус зибуд, ат ху зордьяндйрэ чурт дьод: "Аро хахьен

му анчуувд! Хахь қйн олатандум вьээхьт!"

Ат потхьойи йитовга тар ди чуухьтху лүдэ:

– Тездэ чис, тута чйз вьинэ?

Йид аммолэ тарүд-тарам чуухьт, ичйзаты нист. Ат деволти йи күгьдз. Баадэ потхьойард лүд:

– Ногин потхьо чаат курбүн вйм, ата' вьуз ба гайр ас девьоланд күгьдз дига ичйзаты навьинум.

Навь вьи авьоз биланд сутат, йид маликаайи вьиттэты лүд:

– Йид рост лүвд, йид рост лүвд! Ахьйбум пиро ас тар құл сйттовь вьам пардъйст зохьтху рибуудум ар девьол күгьдзак!

Йа' жээхьто-жээхьт сат, вьам пардъйстэ ас вьи бурч күгьдзанд зохьтху вуудэ.

Фукен айрүн сат, йида йид аккүнийать фолбйн! Потхьойи вога дирд хил'ат дакчуудат лапаты савьгот.

Баадэ фармүн зивьост, йидэ вьи пирокэ фолбйн рухсатенат, ас ди потхьо фолбйн нээдъен. Ди аммолен кйвьд тар қаср, ас ди корат ди мовьнааийен ди хабар чууд, ат потхьо фармүн нусхааийен дирд сипорт. Йид йат тар ху чйд.

– Йида, гьиник, муйен нээдъд потхьо фолбйн, ат му гаапдъээд шич потхьо қатйр! Ар гүты йид гаап надедъд! Лап саамачин кор, маапехьц!

Ат вьи гын хуш сат:

– Аа, ачаб соз кор! Йида, му кйрйо тар аммүм ситтовь йат! Хьумнейатъташ тар аммүм саам, лаак фаамен, потхьо фолбйн гьин чайат, йа' цараан!

Вьи гын вьи йига метъ сат, дьу канйзакэ ичора' чуудху тойд вьев қатйр тар аммүм.

Ас қазо, пиро ас вьам тар аммүм дед йа' пирокэ потхьо фолбйн гьин йи канйзак қати. Ат каррат-фар шич вьаманд вьи пирокэ дас-туур навуд. Йайи йи аммүм кунчанд ху канйзак қатйр ху зинод. Ат йам навь потхьо фолбйн гьин ди дед, даадъ аммүм хизматгор кахо-йенен вьамард салүм чуудху пис вьаматъен даравь палойст сат. Йа' ас дааледзаканд ар аммүм хаавд, чуухьтэ йи кунчанд йа' пирокэ фол-бйн гьин нйсп, пуртакэ вьам тйждху сат ас вьам ху канйзакен қатйр дьардэ тар йига кунчэ аммүм. Йа' пирокэ фолбйн гьинэ тааййнатъ дам чуухьт, фаамтэ, йид аммол гьин вад, ата' шич сиц потхьо фол-бйн гьин! Йаайи авь'ал хойихь чууд дамард мис ичйз башаанд чавьоб

дъйд, ата' войи чурт дъод, идэ дам чоранд шич ростовъать потхьо кати гаап, ат вьуз чйз зийотэ бало хурд хыкарум. Бйдэ сӯд, ху чойти қарорикагъ нигъумху ху корум.

Ат дев аммӯм мардум дев чурттэ лаакаамат, хубать йадам, ми аммол кор чисаам, йам тарка' фирйпт.

Потхьойи вьинт, йид фолбйн ху корард вьистодъ вудъч. Баадэ фармӯн дъод башаанд ворч, башаанд лачӯмат нухтаайат бидъаанд кати вьирд даакен. Ат афтаандэ ара метъ потхьо хезанд вед.

Ат йи метъ потхьо ху фаррошенат навъкарен қатйр сут гъевъ. Маликенат, вьазйренат, фаррошбошийат, лихъкар сардорат, потхьо табйбат, йид фолбйнат дига мулозименен вьи пайти равъун вад. Даахътанд йид потхьо сут гйр, ас ворчтэ хаавд, ат ик ди вьахтанд вьи ворч бидъаандти нууст жидйшк. Потхьо вьостаайать йат тар вьи хез, қаап вьи чи дъээд сут, йу ривъухът. Потхьо вьи даамти сут, йу нууст, йидэ во вьи чи анчйвд сут, йу вога ривъухът. Мам сейум тов потхьо вьирд соф қарйб сутху дъодэ вьи қаап. Баадэ ас ху одамен кйвьд. Даадъен ху ворчен дивьентху йаттен тар вьи хез, ас ворчтийен хаавд ху вьихезанден вьировд. Йид потхьойи лӯд:

– Фолбйн, ку мурд қарйбдэ йа.

Йу йат, ху каалэ вьирд хаам дъод. Потхьойи вьирд лӯд:

– Ту мардита маалум сӯд, ага ца лӯвэ, ар му бен чйз.

Йид фолбйнэ ху зордъанд лӯд: "Йида, ар пээдъат тар охирард вьээхът. Дъу-ара тов ту бахтэ турд йордам чууд, ат мамтовта хьо ичйзатъ чйдовъ набофт". Илаав чуртэ дъод, баад гууйо ху ол потхьора маалум кихът, лӯдэ:

– Жидйшкбуц йи тов зибуд, дъу тов зибуд, ат арайум тов ар потхьо бен дъод!

Потхьойи гумӯн чууд йу дар борайи ик вьи жидйшк, йу ар вьи бен ца, вьирдта лӯвд. Ху бенэ йет чууд, йид жидйшк ривъухът. Потхьойат йид ди амрогӯнен айрӯнатъ ред. Баадэ потхьо лӯд:

– Дисга фолбйн ичидӯм потхьойанд гал навудъч!

Ас ди вьахтанд тар ди фолбйн гӯгъен йид мардум фук хабар фирэпт. Дис кор мулканд наред, вьийи йид навъйнтат нахъудэ. Бойигарэ вьинд дӯндга чаам сут, йу то вьи охирэ умрец вьирд баас вуд. Ата' ас йи корэ йу дӯнд хьоч дъээрт, лаак ичаай вьи сйр фош маакихът. Дойим дис фикранд вуд, аро цӯндецта бахт йордам кихът. Йи метъ най, йига метъта вьи кор мумкин чатоқ сӯд. Баадэ чурт дъод, ку

чйр кинум, лаак му ас дарбор ба йи бӯнаайать озод кинен. "Бйдэ сӯд, дис кор кйнум, лаак лӯвен, идэ йид дуус сабук судъч, ата' дичаат ди рухсатаам. Баадга вьуз ас фолбйнэ халос саам".

Йиметъ дед тар потхьо хез, вьи тоқэ ас вьи каалтэ зохътху дъодэ шйч ар зимаадъ. Йид потхьо гал ас ди кор тар ху найатат ди навъкарэ вьи тоқ чуухът, ху вьирдэ лӯд, идэ потхьойи замӯн, ту тоқ-тйр гандаал чувт сиц.

Йид потхьойи лӯд:

– Хахъ мардат! Дуусга дерат ца чуучат, йид гандаалэ мумкин му жирухъчат!

Баадэ фармӯн дъод, войен навъ хил'ат дирд вуудху пинууйден. Ат анбӯнаканден сиккайен мис ди мидъуст рибууд.

Йид фолбйн азед нахътууйд, ху диландэ лӯд: "Мамтов мис му кор насут! Ат дуусга таредэ йитовга магам йига фээл кинум. Ага нихъун потхьойард ца дъаам, гууйо вьузум дъевьин, мумкин баадэ ди осойахъ му лаакен".

Ат йи метъ, йид тар аммӯм вудат, ху зордъандэ лӯд, йида му даркорэ вьахт хьо йат. Баад шилакатъ ас аммӯманд зибуд ху жээхътэ тар потхьо қасрэ тараф. Йид мардумэ ди олатанд ди фолбйн ди вьинт, лӯден, аро йид хьо сабук судъч.

Йу тар ичйзатъ ху вьухъ начуудат, жээхъто-жээхът йат, дед тар потхьо қаср, даадъ пайрайенен мис ас айрӯнгэ ху чойтэ андээгатъ ред, ат йид дед тар потхьо маала', азамандэ вьи зивьост тар дарго. Ат вьазйренат, маликенат йид дига потхьо қавъмийотат, мулозименат, навъкаренен мис азаманд бесамаратъ вьи даамти нахътойд тар дарго. Йедандэ зимаадъ йи тов хахъатъ дак хууд, сут замйнчумбэ, ат ди потхьойанд ди маала' вьидъӯм вьээхът.

Йид потхьойи ху хил'ат ас ху тйжд, римодэ пинууйден вьам ди фолбйнард. Ат потхьо надймэ лӯд:

– Аро, қабот ас кор! Дуусга дерэ ца чуучат, гуллаайать ганда' кор судъчат. Йидэ фаамт, то та ас ху зинед, то та ху пуухъок пинйзд, то та тар қаср фиропт, йи бадбахтита сӯд. Дичаат шилакатъ ас аммӯм тарӯд ху вьахтанди ху фирэпт!

Потхьо надйм гаап қати розй сут. Фармӯнэ дъод:

– Сет, сар башаанд ворч дирд вет, лаак сӯд ху аммӯм корингэ шич хубадила' тайор кихът!

Ат вьазйренен мис дирд савъгот вуудху сипортен.

Йид вьи ворчти савьора' тар аммӯм тараф тйздат чуртта дъйд
– во ди кор насут!

Цавор метъ динд вьахт ца вуд, ик вьиндийи ху хас-хор вьидзид,
баад арайум метъанд асвьисаарӯнэ ху гьинэ чууд йи ворчти савьор,
хубать ху тухъаайат, ху зарат, ху қиммат дзулик кочорен қати нууст
йига ворчтэ ху ас хъаар дарвьоза' нахьтууйд. Сут тар дис хъааридэ,
тарамэ ас вьи ичаайатъ ца нафаамт. Баадэ йи содъа' чйд хурд харйд
чуудху йаманд ред.

...Ат йи метъум ас тралебус нахьтууйд, чуухьтум, йи бардам муу-
сафедта ғал пӯндард қадам дъйд. Йи дъустанд вьича вад чоркунча'
рама, ат йига дъустанд шафоф покат, арам хьо йи китобат анбӯнак.
Йу ас бозор тарафаач йат. "А'а', – чуртум дъод вьуз, – мумкин йодэ
дев пардъээдовь, баад ас пӯнданд гаахьт. Дев пардъээдовь хьо дирд
бедарак кор дивест."

Пехьцтум вьи:

– Макй, йид чйз китоб туча?

Лӯдэ:

– А мак, фолбйнэ китоб, даркор турдо?

Чавьобум дъод:

– А мак, му фолбинийат кӯр робаладэ йивьатъ!

Ат йуйи лӯд:

– Вьузум кор ас аммолиндэ сар чууд, ат му гумӯн мис тунд
дастуур вуд...

Икедандум ас хуудъм ага' сут.

20.02.17

ХЫРБИЧХОЛА'

Вудъч навудъч, мам дунйотйр йи тоқаатъ чорик вудъч. Вьинд на гьин вицат на зирйот. Хасат хор вьи чйданд беисоб. Вьи бйрзидунанд зиноценат кузайенат буучиненанд аам рууған вудъчат, аам йогъчат, аам пихътат, аам шаробат, аам биринчат пундога бадат-балло. Вьи тавьйла' даруун вудъч вьинд башаанд мисрэ маркааб, ата' ар вьахтэ вьирд сайл ца форч, вьити савьор судъчу гардихэ чууч.

Йиметъгата' йуи ху маарака' танбунен зинодху сифид пи ху дишйд тархйр вьев чйдовь. Йамтийен вьинд дьу маркаабакат ваахъак вьевти вйсчин вуд, лукен тархйрчйдард. Йуи ху танбунен тар ваахъак чуудху гйраайи мис вьев надъод, лаак ваахъакти хахь вийен. Баад хаавдху сут пис ху коратъ. Банокаафанд хахь хьуудз андуудху вьевэ йод. Вьаадъен вьээхьт ар амсойа' авьлэ.

Вьи амсойа' йи бечораайат таангаавьол чорик вуд, вьинд ба гайр ас арай петара' ризйнен ичйзга навуд. Йуи чуухьт, ас осмун чорик танбунен вьээхьт, ху дароз думаан дастуур тулт, йу вьирд барзйин ца вуд, дьодэ шйчху фархъастэ вьев пинууйд. Баадэ луд: – Шукр, Худьой риск ца дьйд, ас ичийатъ напехьцт!

Ата' йид чорик тар вегаадэ сифид пи ху дишйд, ху танбунен зээхьтовь, чост: вьаадъен нист! Йуи баад ар ху амсойа' авьлэ чуухьт, мункинидэ арамен вьээхьт. Аккунийатъ, вьаадъен арам, ата' цилуқ-катъен вьирйвдз, дундчаатидэ амсойа' питанаайен! Йуи вьи кйвьд-ху пехьцтэ:

– А холак, тут чйзчаат му танбунен пинууйч? Ик шичатъ вьежеб дев мурд!

– А хээрик, мунд на танбун вудат, на башаанд лаакат-маак – чавьобэ дьод амсойа', – йида Худьойи дев мурд бохьт, вьузум дев пинууйд. Ту шич лаак дев пи му. Ата' дев амбоч ас му арай ризйнанд ййвь зэ хурд гьин.

Йу розй сут. Чууден суурху ди чорик хидаар ризйин сат нивьенц, ат вьи амсойа' хьунчэ. Никохъацэ халифа' вууд, чуудэ дуоху вьаадъен сат чорат гьин.

Баад ас дзуликать суур, вьи йига метъ, пире пис ху корат-бор ситтовь йуи ху гьинард луд:

– А гьиник, мааш чйданд фукчйзатъ йаст. Йидайат туйат, йида хунаайат коса'. Башаанд чйд корэ, чйданд фук суд башаанд, аботагэ

пунд зээзэ, вйрт мааш тар зийун. Вьузум тууйд пис ху коратъ, ата чйд кор йида ред пи ту.

– Еро ту парвьо маак, – чавьобэ дьод вьи гьин, – ми чйдард ас му гамхордэ ойо вируугъч суд!

Йу чорик тууйд пис ху коратъ. Ата' вьи гьинэ вьи чйд ас бйр то тйр йитов калла' дьод. Вьйнтэ, фук маалайенанд қолнен паттэвь-чин, бйрзимаадъ ас харч пур, зиноценат кузайенат буучиненанд рууғанат, шарбатат, биринчат, пихътат, боцакат азорга хасат-хор. Йи-дью таблак дастуур дьоргин кузаайакэ мис башаанд таайн чуухьт, буйи чууд, тез, мазаайи чуухьт – тез, фаамтэ сйрко. А'а', му чорэ шашлик чйдовь мис жйвьч! – чуртэ дьод ху диланд. Ас даруун то тагов, то бйрзидунецэ чарх дьод, фукэ вьйнт, фаамтэ, чйз кааданд. Сотикга сифаад пи дишйд, чуухьтэ – илаавчой йу лавьяакдьодъчинэ пирээгм. Баадэ чурт дьод – цараанг ди созум. Хаавд ар тагов, дед ар бйрзимаадъ, азамэ сифент тотъченанд пи дишйд пихьт, ата' кузаайандга сарйог. Пихьтэ чууд сарйог қатйр алашақ, вьйи тевьд, чуудэ хамер дастуур ху чуудэ вьев хйчифчен фук лавьяак. Пиро ас хйрнйстэ ди кор чууд тайорху лудэ хурд:

– Йида, хахь корум чууд. Ас зимистун чакак мааш чйд халос сут! Ата' пирээг-мирээг даруун хьац йаах ца чуучат йид дишйд расвьо судъчат!

Хьум сутат вьам чор йат. Йу хуш вуд, идэ вьи тоқаагэ нйстовь вьахт тайор судъч. Хээр вьи гьин вьи қати. Харч мис йаст, шаам мис йаст, чақ-чақард амро мис йаст – чйзга даркор?

– А гьиник, қабуул, ку лу, хубатъат тоқаатъ қйин насато? Мутийат даргйл нисто? Нурад чйз кор чууд?

– Най, – лудэ, – дунд қйинум нур насат. Дишйдум лавьяак чууд.

Аро ди йига метъ Хйр ас ку' навь йи вьидъээд андууйдат, йид чорик тар дарго нахьгйзд, чост – ас дишйд ригув рууғанов тйзд. Вьи маза' чост – пихътат рууған. Йу айрун судху ху гьин кйвьд. Пехьцтэ:

– Аро йам чйз гаап?

– Тут ақ ас му пехьцтовь. Вьузум хойихь начууд, лаак ту мурд баракатбаахь кинэ, ата' му кор чаат му ситовьяхь. Ата' ту хойихьэ фаамтовь, магам чавьоб дьяам. Бийорум ас саар то вега' дишйд соз чууд. Дундчаат сифаадум, чуухьтум, йу илаавчой хйчйфч, баадум зохьт сарйогат пихьтху тевьдумху чуудум вьи лавьяак. Лаак зимистун ас чакак халос вийаам.

Вьи чорик раанг дуусатъ таагйр дьод, йу сут ар бйрзимаадъ, чуухътэ, пихътат рууған дарак нист. Вьи қаар сифид, азаманд нахъ-тууйд, йат, ху гын дьустэ анчуувдху йодэ вьам тар вьам дод хез.

Лүдэ:

– А хол, дисга гын мурд даркор нист, зэ ху ризйн, ата' вьижеб му танбүнэн.

– Чйз чаат йид турд хуш найат? – савьолэ дьод вьам таат.

Йуий ди қисса' лүд.

– Йо пйрэшо, мадад! – хьудэ ди ху лүдэ йу вьам таат. – Пас магам дам амбоч му мобайнэ ризйн шич ваарэ, йа' ақлэдордэ, ата ху танбүнэн ғал пи му лаак.

Йид чорик рози' сут, лүдэ: – Хээр, гаап нист, магам озмууд кинум.

Йид дуйум ризйн йатху анчуувдэ вьам хидаар чой.

Сааракэ пиро ас чйд нахъгидовь йуий ху гынард лүд:

– Аро йида чйд тунд! Вьам хидаар дастуур ғалат кор маак. Пихъ-тат рууған хйдовьард, ата' лавьаакчйдард най. Цўндэ чўнканэ қатй-рум вьуз дуус-пуус харчат кола' чаам чууч, лаак тангиндэ пи йичэ зор маавийаам. Шичта йида чисум, тута цараанг мааш зиндагэ тар пўнд вьедьэ.

– Еро ту на ғам кийат, на парвьо, – чавьобэ дьод вьи гын, – ми чйдард ас му бйдэ чаай ичйз кор ваардъед?!

Йуий вьамард лүд:

– Тар гичйд мис калла' дьа, тарам му маркааб, вьахтанд вьирд чуушч даакат вьохъ вьедь. Хьац рибйдовь мис вьи нуск пиройанд мааринэас. Йид бақувь'ат маркааб, ди зот башаанд, ат фука чо му бе миннататъ йээст. Дичаат мааш бойад башаанд вьи чисаам.

Вьам чор тйзд пис ху коратъ. Вьи гынэ фука чо чйдэ калла' дьод, баад сат тар тавьйла' ас маркааб чйхътовь. Чост – хушрууй маркааб, ата' вьи подьенен ғажд, ас чаалат ас саргин. Хубатъэ хурд лүд:

– Хакъ калпата' йид му хидаар йах! Ба чойи дийидэ ас ми маркааб тоза' кихът, йа' рууғанат пихът дишйдард молт! Шичта вьуз ди маркааб тар башаанд ол ваам.

Баад вьи маркааб илаав дьуст дьйдоху лүвд:

– Ғаматъ маак, шичта вьуз ту тоза' кинум ху ту пўстга йалт-йалт кихът! Баадга ту соф башаанд чойанд барчой кинум!

Йайи рибууд дек полчакэ тйр, чуудэ вьаманд хьац кааш. Чалакат

таасэ вууд, ар чалакэ чууд шйргаарм хьац, ата' ар тотъч кашдэ. Ар тотъчэ паттээвьд йно, йа хьац сат вьўрраанг. Белайенэ тйжд ар ху дьуст, дам чалаканд хьацат вьихъуучат чаағзакат чунгакэ зохът йига жйрнижорак қати, йат ху вьи маркаабэ дьод хьиновьарэ, чуудэ вьи ас каал то подьат то вьи сумбен тоза'. Сат, йи тотъчандэ йно вьуд, чуудэ вьи дьохъц раанг. Вьихъуучэ зохът, вьи йолэ вьихъухът. Дуусикэ тар дарго Хйранд вьи анчуувд, йу сут қоқ. Илаавэ ху даам дьодху дед тар чйд, бйречэ вьирд вьедьд, тоза' ас атласат вьўн колаайи чууд бйречард паам. Такйаайи рибууд, вьи маркаабэ вуудху агьээздэ. Хубатъэ болахьен дьод то-то ху ност йамтиху сарэ чууд вьирд йкойа-тен лўвдовь, лаак йу пи йи чйз пишээвьчак сўд.

Ди корингийанд вега' сут. Вьам чор йат, дед тар ху авьлэ. Чуухътэ тавьйла' дивэ йет. Чуртэ дьод: "Йид ку чйз гаап, магам чисум, му маркааб цараанг". Дед тар тавьйла', чуухътэ, вьи маркааб нист!

– Мааш маркааб каай? – тезатъ тар чйд дедху пехъцтэ ас ху гын. – Ку нацифтен вьийо?

– Най! – вьи гынэ вьирд чавьоб дьод. – Чаай ваардъед вьи йээдовь? Ат мидўнд вьахт ас вьи ичаай башаанд начуухъч! Йима ас саар то вегаайум пис вьийатъ палойст. Тут тар ғажд гичйд чуугъч вьи барчой, йу бечора' чаалат саргинанд ғарқ, ба йи куд азобум вьи тоза' чууд. Вьи сумбен шич ца чисэ, вьаадъ чалластен! Баадум чууд вьи дьохъц раангху тар даруун маалаайум ар бйреч вьи агьээзч!

– А кахой, тута чйз лўвэ?! – вьаағаст сут ди чориканд. – Ку ту каал каш насудьчо?

Йу жээхъто-жээхът дедьд тар даруун маала', чост, вьи гынэ рост лўвч. Йу вьи маркааб бйречтйр агьууйчат тархуудьм!

Вьи чориканд дуусга вед, вьи зарқа' хьичофт. Баад лўвд:

– Қабот ас кор!

Вьи ху маркаабэ ас қаар шаллоқ қатйр чууд агааху хуфчэ вьи дьод ху айи чууд вьи тар гичйд. Баадэ вьам ху гын дьустанд анчуувд-ху йодэ вьам тар вьам таат хез. Лүдэ: – А хол, мурд дисга гын баробар найдьд, му танбүнэн даакат мам ху ризйн зээз.

– Бағер ичйз гаап во сут? – савьолэ дьод вьам таат.

Йуий вьам кор вьирд фукатъ нақл чууд.

Вогайи вьи амсойа' лүд: – Аро ғал ху танбүнэн мапарчйв, зээз му сар фишгтаар ризйн хурд гын. Йа' ас дев вартъ ақлдордэ.

Чуухътэ илоқ нист, вогайи лүд:

– Хээр, кор дисга ца вед, магам йитовга мис озмууд кинум.

Баад вьам вьи фиштаар ризйн қатїр вьижакцт тар ху чїд. Тар чїд вьамард лўвд:

– Тунд ту ақл тулу расо. Чїд кор магам хутэ зээзэ. Тут вьїнто, дев дьїйїнанд дев кор цараанг тайор сут? Ичїз кор чи чїд ца саавьэ, пїро вьи натїча’ дуус-пуус чурт дьаадь!

Йаайи чавьоб дьод:

– Вьузум ас вьев фарқ. Ваардьїи мурд пурраайать бовьарэ дьээдовь.

Дьу-арай меть йа’ лап ба’атїотать вад, йичїзандатгэ хатто начууд. Ата’ йи метьэ вьам чор вьамард лўд:

– Нур вегаата мемўнен маашти йаден. Тар хїрнїстард магам башаанд авькот пїдзэ, лаак хьарминда’ вьев пїронди маасаавьяам. Ху силээкаайат маорат шич нїхьўн дьаадь, лаак фаамен – тунд пїндз ангїхьтат пїндз унар!

Йуйи хубать вууд вьамард биринч, гуухьт, рууган, пийоз, зардак, махь, зїраайат муурчат цўндга хорат-бор, ар чїзга залуул ца вуд, баад хубать тууйд пис ху корать.

Йаайи тар вьи озуука’ илаав чуухьт, лўдэ ху зордьянд, ку чаай йи муслаат дьїд авькот пээхтовьянд, баад нахьтойд тар авьлэ. Илаав авьлийи чарх дьод, йи чїз тар хотир найат. Ғалта чурт дьїд:

– Йо Худьой, чаайта ку мурд йордам кїхьт? Йичидўм муслаатдьяадьїч кааданд вирїм?

Чо паалива нагьчаадат банокаафанд хьїрбїч садо йат.

– А’, холаахьїрбїч, ту садойум хьуд, тут багер мурд йордам чи чїд?

Йа’ хьїрбїчэ вьак-вьак чууд.

– Ту қабуул, хола’, тут дўнд башаанд одам! Ас рост, тута мурд йордам кинийо?

Йа’ хьїрбїчэ вога мис вьак-вьак чууд.

– А’а’, ақ, ақ му гаапо? Дисга вед, ту чўн банда’! Ди харч-марч пээхтовь чаат кочор фукта турд ваам! Ту пїдз, ата’ вегаайард даак мурд. Ту қабуул, хахь базоб хаагьат қандат асал қатїр холаайат мунд!

Йа’ хьїрбїчэ вога вьам чавьобанд вьак-вьак чууд. Йа’ ди хасхор вїртху гардьяент ар чо. Вегаара вьам чор йодьд, пехьцт, кор цараанг.

Йаайи чавьоб дьод:

– Аро ту бегамагь ху кор ки, тар му кор ачатгь ху алашак маак,

вьахт ди йатат таам пехьц!

– Лап соз! – хуш сут вьам чор.

Мемўненен вьоста’-вьоста’ чаам сат. Харч хїдовь вьахт мис фїрїпт.

– Ва шич ху харч! – лўдэ вьамард вьам чор.

– Дасторхўн вьедь, лаган-паган рїбэ, паайат гардья’ ваар, алїо-кат, савьдзаайат бадат-бало мис рїбэ, чїбат чээд мис мааринээс, ата’ вьузташ фармўн дьаам, лаак дам сергуухьт паловь вен.

Йу чорикэ тезатгь дасторхўн корингэ тайор чуудху йат тар ху гьїнхезху вогайи лўд:

– Ху паловь шич тездэ ва!

Вьи гьїн сат тар чо хезху қївьдэ арам:

– Хьїрбїчхола’! Тездэ дам мааш паловь падўд сифен!

Ата’ ичаайатгэ вьамард чавьоб надьод. Вьам чорэ пехьцт:

– Тута ас чи паловь тїлаабэ?

Лўдэ:

– Ас ху хьїрбїчхола’! Мадьорэ йа’ мурд лўд, идэ мурдта йа’ йордам кїхьт харч пээхтовьярд.

– Хьїрбїчхола’? Йа’ чай? Ат вьам афтат андўм ку цараанг? – вьам чор айрўн сутху ар чо чи хаавд сут.

– Сабр кин, шичта хаафцум хубать ар чо, ку чисум, йаайи чїр чууч – лўдэ йа’.

Йа’ чо нарвўндак қатїр хаавд, чуухьтэ, даадь кочоренен ар хьац даруун қарїб ху дастуур. Ху дьуст қатїр илаав арам вьїшт, ар чїзца чаар тїртэ кулчаайак дастуур. Вьи зээзд ху нахьтїзд ху йодьд тар ху чор хез.

– Еро йид хьїрбїчхола’ хурд бедарак кахой виц. Йа’ рост налўвд, ата’ ди амбочум вьам жїрак амўнат зохьт. Хой муқати шич хаффа сўдат хой най!

Йу вьам чорэ чуухьт, йа’ жїрак жарникать, дуусэ вьам тоза чууд, чуухьтэ йа’ чалласт кїхьт, араанг тїлло. Вьи дїлард гаахьт, йид ас ад зийот вьазмин, ас зїбойи дууста вьам тоза’ чуудху башаандэ вьам чуухьт, йамтэ Чамшед нақш дьодьчин. Фаамтэ – йид тїлло. Вьїтгээтгь вьи ол соф башаанд сут, лўдэ вьамард: – Са, чой дам ки, баадэ дьу-арай мээста йодьд Рамазўн, ата’ таамта йид башаандатгь даркор сўд.

Жээхьтэ, сут тар бозор, азамэ йи дамти паловьат кабоб вууд, рїбуудэ ху мемўнен пїро. Вьи мемўнэ соф башаандатгь нагьчїд.

Ат ыи гынэ гумүн чууд, Рамазун чидүмца чорик нүм. Йуйи дар борайи ыам сикка' гаавьахт фикр ца чууд, ыи дил хуш сут. Ата' ас ыийидэ ыи гын фикр ыи тилло чаат цараанг, бехабар. Йаайи гумүн чууд, йа' зйрд жйрак Рамазун нүм чориканд, бойад ыаадь ыирд ыам ыижебен. Га' ывахт ас ху авьлэ нахьтойдху ас арчидүм чорик, идэ йамва йу ца нагычйд, пехьцтэ:

– А хол, тут Рамазүно?

Лагдэ ывахт хьудэ:

– Най!

Ата' йи меть ыев авьлэ пилова йи альвопардыадыч нагычйст. Йа' савьол дьйд:

– А хол, тут Рамазүно?

Чавьобэ дьодгьч:

– Үн!

Лүвчэ:

– А хол, хахьум ту вууд, гйр шич саавь! – ыузташ турд ту кочор ыижебум, маашча амүнат ца, ыузум дига ас мардум пехьцтовь хаста' сиц! Ту амүнатэ му мот чууд!

Йу дуус айрүн сүд, амо лүдэ хурд, ку ми дарвөза' пиройанд сабр кинум, йидта чйз зивьээдгьд. Йаайи ыам тиллойин сиккаайи вуудху сипортэ ыам ху "хол Рамазүнард". Йуйи фаамт, йид гүлла' аапүк, ыам сиккаайи зохьтху ас хушийи ху альво мис тотгьч катйр ринуухьт ху бесамарать тууйд.

Йид кахойи чуухьт, йуйи ху альво ринуухьт, зохьтэ ыиху вуудэ тар ху чйд. Ас ыиндийи мйзд новь-дыс одамакен – чйнчич дастуур. Ар йакардэ дьод нүм, баадэ сипорт ыевард кор. Йид йивь чйнчич сат канйзак, йид йига – гүлүм, арайум авькотпйдзйч, цаворум – пайра', пйндзум – чээтгаарат хаатйосйч, хогьум – анборчэ, уувдум – араманд ыи райс, ывахьтум – араманд навькар, ... ху йид азед-таред тар исоб мис найодгьд.

Ата' йеданд вега' сут, ыам чор йат тар чйд. Йуйи дивити так-так чууд, ичаай ыирд йет накихьт, ат нага тар дивихез йодгьд. Йуйи хьуд, ыи гынга гал арчирдца фармүн дьйд:

– Тут пайраайо пидмовь, дивэ чйз чаат ху сойибард йет накинэ?!

Йуйи дивити хахьдэ так-так чууд, ата' вога ичаайи ыирд йет начууд. ыи қаар сифйдаху дивийи дьод хахьать биспаар, ыи кулф вируухьт, йу баад дед тар ху чйд. Чост, ыи гынэ чууч ху ороста',

навь хушрууй куртаайи пинууйч, цеменэ чууч раанг, вирүгьенэ дьодгьч усма', шанденет бенен рошт, нохунен – садафэ. Қолиб чисэ, лүвэ – парэ! Ухь'а, парэ! Ата' пүстактйр ба каррат-фаррать нйсп.

Йуйи қаар катйр савьол дьод:

– Чйз чаат ту мурд дивэ йет накинэ?

– Ху гаргинуухья' башаанд чис! – чавьобэ дьод йа', – навьинэ на' дидүнд канйзат пайра'-майра' даруун ыуыз на' саам турд дивэ йет чйдовь?!

– А кахой, тута чйз лүвэ? – ыи қаар лагдэ сифйд. – йо тут багер дьевьин сиц? Йид чйз гаап?

– А чорик, тезат сут! Дуусик ху гаргинуухья' мис чис! Фукачойен турд ыирйвдзат ыировчен канйзенат хизматгоренат пайрайенат цүндга одамен, аам тар арам, аам тар чйд, аам тар авьлэ!

Йу чорикэ чуухьт, ақкүнэ, ас йуунчин туудьат бочак қати альво чйнчичакенен мйзч, бааден рибууч фука чо, ас даруун то вачец.

– Хахь ачоиб! ыузум ху танбүнен авьедзүн чууд пи дишйд, лаак коқ сен, ринуухьтум фақат соф дуусикикать, сидз нүлти кор, ыев гйра' дьээдовь, ат нагыча' ик дис – фукать шич му шаанден! Ата' ди альвойат аска' вууд?

– Йи сохтардат ту ақ! – ойи сардэ тйжд ыи гын, – ыузум айбдор, дүнд чаатидэ лапизор пис туйагь палойсум! Ту гумүнэ, ыузум ганда' кор чуудо, турдум дидүнд одамен педьо ца чууд? Баад ас цүнд афта' пүндтйр пайра' нйстовь ту хол Рамазүнардум мис ыи амүнат гардьент!

– Чидүм холак Рамазун? Чидүм амүнат? – савьолэ дьод ыам чор.

– Аро йика' зйрд жйракидэ мааш хьирбйчхолаача ца вад.

– Йа' сикка' вад! Чйрат чууд ту ыам катйр?

– Аро мааш авьлэ пилова хол Рамазун ху альво катйр нагычйдовьянд вудат, ыузум ыи ыйнт. ыи амүнатум зивьостху ыирдум сипорт. Йуйи ас ху бевьухьэ ху альво ринуухьтху тууйд. ыузум чуухьт, альво башаанд кочор. Баадум чурт дьод – маашанд мис хизматгорат дираангтйр одамен мис ца ыийен, ганда' нист.

ыам чорэ фаамт, йу тиллойин сикка' ас даст судгьч, ди кор чаат соф дилгйр сүд.

– Мамтовта ыуыз ту, ыев пирокэ дастуур ту таатард навьижебум! Баас, балафтайенат гээвьетен лаак мути ачга бор маасен! Танбүнненен мурд даркор нист, саам, йига хурд зээм! Саавь, ар чо ца саавьэ, цавор

тараф қибла! Худьойард мис маалум, мурдат ту дига даркор нист!

Баадэ вьам дьустанд анчуувдху ас чйдандэ вьам зивьост.

Йа' сат тар йи вьерунааху ност. Чуухьтэ йи куд йатху даравь цақт пи вьам сут. Йид гьиникэ ай вьи чууд ху лүдэ:

– Е авьавьхола! Бедаракатгыат тарүд йат пис му, вьузта дига тар дис ганда' одам чой навьижафцум!

Йу куд тууйд. Баад дуусга вьахт нагычидат, йи пиш вьамхезанд педьо сат. Йа' зибад пи девьол, ху га'-га' даравь маавьд сат.

– Е маавьмаавьхола! Тут мис пис му йатто? Вьуз ачга дисга бедарак чорик чйд вьинтовь хойихь накинум! Саавь, ик ди гаап тар вьи гүгьен фирээп!

Йид пиш мис нопадид сат, ата' девьол тиртэ ност йи гааж, ху сарэ чууд қар-қар.

– Е гьаажхолак! Ту чиз ху қин кинэ? Икид бераам чорикэ ту бохьч пис муйо? Хьемун судьч ас ху коро? Вьузат йута ачга охь насаавьяам!

Йид гьаажэ вьам садо хьудху ривьухьт.

Ата' ик ди вьахтаңд йи хьитурэ ас потхьо корвьун чидүм цивинц жируухьч, йо ичизга сабаб қатир, баад йу рицуусч, ат вьаадь сорбүнненен вьи бинээсч. Вьитир тилло вьиз вудьч. Ат йу ростовьать йатьч ди вьеруна' баростху гир судьч. Йид гьиникэ вьинч вьи ху лүвчэ:

– Е хьитуурхола! Дираанг дароз маак қатирен ту бохьч пис му! Дираанг вьизэ ту чуугьч, ху баадэ бохьч пис му! Йуии ас фукать ху кочорат ху бедарак вьиз қатир безор чууч. Е хьитуурхола! Қасам турд хаам, ту хотир чаат фақат вьуз ваардйим тар вьи хез вьиживдовь. Вьузум лүд, ачга бойад дисга чорик му цем маавьинт. Арчийи пис му ца бохьт, вьевардум най лүд! Амо тут дираанг вьиз қатир йатьч пис му, цараанг турд най лүвдовь бофт? Тут вьев дастуур сабукмаағз нист, мурдта хьарминдагэ йодьд, ага туқатир ца навьижафцум!

Йа' баад савьор сат вьи хьитуртиху равьун сат тар вьи ху чор чйд.

Йу вьам чор ху пидьиндти нуусчин вуд, чуухьтэ вьи гьин савьора' йат. Қарйбдэ сатат лүдэ вьирд:

– Ачаб бетоқат чорикат ту навудьч! Мотат му чууд: йивьат пис му ца бохьт, йу ғал нагууйчат, во йига бозэ! Ба Худо, фақат мам хьитурхола' хотир чаатум вьуз вьиживд, ага най тарүдум ич вьахт йи пидь мис надьодьчат!

Йу вьам чор қарйбдэ йодьд, башаандэ вьи хьитур чост, вьи вьиз лап хахь ачойиб. Вьи вьиз дьуст дьид, арам тулу сикка'. Мункин ас

тилло, – гаахьт вьи дилард. Баадэ ху гьинард лүд:

– Хахь башаанд, ца вьиживдат! Ва, вьуз ту хамбенум, ху ти, саавьяам тар чйд.

Йуии ас хьитурти вьам хамбент ху равьунэ вьам чууд тар чйд, ата' хьитурэ вьедьд тар ху авьлэ. Тафтйшэ чууд вьи вьиз вога – аққунийать йу тилло. Дуус чуртэ дьод, хурдэ лүд, идэ бидидэ сүд, лаак му гьин ди кор маафаамт. Дедьд тар маалааху вьамард лүвд:

– А гьиник, тут багер мотат-мофа' сат, саавь дуус хьофц. Баадэ йигун арай соат ас осмунта хьарво дьед, ата' вьохьтта кабоб, баадта вьуз ту ага' кинум, лаак сер ху ки.

Вьи гьин сат хьээвдовь.

Йид чорик нахьтйзд тар авьлэ, вьи тилло ас хьитурти зээздху кихьт ар бйрзимаадьякэ вьи чой. Йодьд, ди хьитур кйгьд, пидьд хьарвойат кихьт кабоб. Сотикгайи вьам хьарво сифент пи дишйд, ригуьвен бйрандйрэ рибууд аррақама' чога', авьлийанди вьедьд илаав дасторхунен, баадэ хьарво дишйдти чууд чипаалэ, ата' кабобэ сич дьод ар авьлэ. Йид кор тайор сутат, ху гьинэ чууд ага'. Лүдэ:

– А чүн, ту қабуул, тездэ андидз ху саавь, йа' хьарво навь дьод, ригуьвен бйранд ғал шйргаарм, кабоб мис авьлийард нааш!

Йа' нахьтйзд тар авьлэ – вьи гаап соф рост! Гаардыага вьамард даакихьт, йа' ху сер кихьтху во сүд хьээвдовь. Йу чорик дьу-ара метьянд номаалумать вьи хьитур пүстат пйлчакат дига бадат-бало тар вьи вьеруна' хез йээстху гур кихьт. Баад сүд тар бозор, ас дьу нафар дуус хьитур гуухьт харйд кихьтху вйрт тар ху чой, ху хьитур гуухьт қати тар ху зидун алашак кихьт.

Ата даадь ди потхьо сорбүннен ди хьитур хьикйдовьянд вад. Вьаадьен чйд пис чйд дедат босхосен чууд, ку чаайи вьинч вьев хьитур. Ас фук одаменен савьол чууч:

– Хьитурат вьинчо?

Ар йакэ чавьоб дьодьч:

– Най!

Фирйпчен тар ди чорик чой. Тафтйшен чууч, арчйзца гуухьт вьи чйданд йаст. Пехьцтен: – Чиз гуухьтат аска'? – Лүдэ: – Хьитурандат ас бозор. Пехьцтен: – Чиз чаат лапать?

– Мемунэ чаат!

Йивьен бохьт тар бозор, йу сут, йат, лүдэ йид рост лүвд, ас дьу нафарэ хьитур гуухьт харйд чууч.

Ата' ййвьэ лүвч, тар хьумакэ тулу вьев чйдхезанди хьитур вьйнчат. Ди чорикен тар пиро вьедъдат, йуйи ху гьинард лүд:

– Мууиен тар потхьо хез равүн чууч, вьузта саам ху бегунойита исботум, ата' тунд мааш дивэ лаак фук вьахт ту цем пиронди вед. Ас му мааринээс.

Йайи вьитээгъ вьи чйд дивэ ас вьи касак питидху рибуудэ ху каалтиху пис ху чорать равүн сат. Савьолен дьод:

– А йах, ди дивийат чйзчаат питидъч?

– Му чорэ мурд лүд, ас мааш дивити ху цем тарпаалэ маак! Мааш авьлод фук вьахт ху қаавьмийот бадил кихьтат вьи гаап зээзд.

Вьам чорен вууд тар потхьо хез. Қамчийен мис вьи дьод, йу қарор. Йид вьазйрэ тоқва чуухьч, даргойанд чидүм гьиник, вьам каалти дивийат, вьирйвдз. Пехьцгэ:

– Йид чай?

Лүден:

– Ди чорик гьин!

Вьазйр йат тар потхьо хез ху лүдэ:

– Олам потхьо! Ди гьин даргондйр, лу вен вьам тарүд, баад босхос ки ас вьам, ку йаата чйз лүвд.

Потхьойи фармүн дьод, вьамен вууд.

Савьолэ чууд:

– Тут ик ди чорик гьино?

Лүдэ: – Ын!

– Хахь базеб! Хахь башаанд кахой! Ага рост мурд ца лүвэ, вьузта турд сад сикка' тилло даакум!

– Олам потхьо, пехьц!

– Дисга хьитур, идэ вьи маор ас вьуургьанд вудат, вьи бидъаанд тиллойи сйм қатйр гулбурэ, кааданд пи тунди дьод?

– Ик таамум харобайенанд нйсцин ца вад, чуухьтум тар му хез йат йи хьитур, вьи маор ас вьуургьанд вудат, вьи бидъаанд тиллойи сйм қатйр гулбурэ. Баадум вьуз вьити савьор сатху равүнум сат тар ху чор чйд тараф.

Йу потхьо хуш сут, йида хьитур хабарэ хьуд, баад гаахьт тар вьи чорикху лүдэ:

– Йида, тут ху хахь чуудат ту гьинэ фукать маашард лүд! Са шич, вьи хьитур ва!

Йуйи лүд:

– Е ба тахтат точ шо! Ичозат дьаадъ, лүм турд, йид му гьин дуус сабукраанг!

Йу вьазйрэ вьостаайатъ тар потхьо гүгъ лүд:

– Олам потхьо! Йидта рост лүвд, ақл даманд ца вудъчат, дивийи ху каалтйр нарибуучат.

Потхьойи во вьам гьиникард савьол дьодъч:

– Икид кор ца вьахт вуд?

Лүдэ:

– Ик вьи метъ, йу хьитур ца йат пис му, лаак йост му тар му чор хез ху вьйқати му охьт дьйид. Ик вьи метьидэ борүн чойти ас осмүн хьарво дьодат кабоб ца вьээхьт. Еро, олам потхьо, тут мис багер ик вьи метъ тар дарго вудъч, ту пйцти мис захмийен чой, мункин таманд йүданд осмүн кабоб ситхүннен қатйр вуд...

Потхьо дуус гулакинбиц вуд. Йид нихьүна' вьити редьчин вуд ас дзуликэ давьра' даардъ. Баадэ йу чурт дьод, лаак йид кахой ичйзга зийотэ гаап маадъйдат кор чатоқ маасүд, гаахьт тар вьазйр ху лүдэ:

– Аро ту гаап рост, йид дуус сабук виц. Дев ар вардъ чавьоб дьет. Даадъен озод!

Йу чорик ху гьин қатйр вьйжафцт тар ху чйд. Йуйи вьи дивэ нээдъд вьи чойтиху ху гьинэ қйвд тар ху хезху лүдэ вьамард:

– Вьузта тар ху чой фақат йи шарт қати ту лаакум – ас нуранд гаап фақат му қатйр дүнд дьа!

Йаайи шйнтху чавьобэ дьод:

– Ын, розййум, гаап фақат ту қатйр!

Икеданд йид чорик ас бало халос сутат, чуухьтум, тар му барқэ нихьүнэ кутикатъ пээгүм, йаанэ смс, йат: – Сүг тайор сат!

19.02.17.

ЧҮНБИЦАК

Вуд йид коро, навуд, маалум нист, ата' маалумидэ вад мам дин-йотйр йи гьиник, вьам гаап вуд цйхь, соф руушт муурч, ат ваден вьаманд вьуувд ризйин, ййвь ас йига хаагьдэ. Йа' вьуувдум вьев хушруу-йен мобайнанд хушрууй вад. Вьам нум вуд Чунбицак. Вьаадьен хьааранд вьи канораайанд зиндагэ чууд. Вьев чйданд вуд вьуувд дивэ. Хьум ди сут, ар меть ййвь ас вьевэ ху кирйоти дивийен чуст чууд. Ат йи меть, дам Чунбицак кирйо вуд, йаайи фук дивийен чуст чуудат, тар вьуувдум дивэ хез сат, хамбентэ вьийат кулфдьээд вьамард виновь вудху йу йетать ред.

"Ба гайр ас вьуувд чордьээдард гаац мааш чйданд ичйзга нист, – фикрийи чууд йа', – башаанд кочор мис мааш чйдард навирйи, дичаат дузденат гадойента таруд ичвьахт найаден".

Баадэ леф хутэ дьодху хьовд.

Ата' хьааб нйм сутат, вьам наан ас арчица вьаагдовьат ас дирухьт чорик авьоз ага' сат. "Йид ку чаай вед, хьаабинди йатгч тар мааш авьлийат, баадэ чуухьч, дивэ йетху дедгч тар мааш чйд?" – хьоч йат вьам наан. Йа' андойд, чуухьтэ, тар вьев чйд ди вьуувдум дивива дедгч йи саамачин дьевь.

– Йида, – лудэ йа' гьиник, – ногин ту дьуст хухьк суд, Чунбицак! Тут дивэ кулф надьодгч, ат ас рууйи ту тар мааш чйд дед авьлавьяа-кат бенафас мемун!

Йид гал ди гаапанд вадат йу дьевьэ тар дев дирухьтат луд:

– Ей одамен, ногин тама пээхат маасийен цуг дьийен, нахо таманд мемунард чой нист?

Йа' гьиникэ луд:

– Ногин ту дьуст хухьк суд, Чунбицак, ногин ту шаал саавь, Чунбицак! Хогь дивийат кулф дьодат, ййвьат чйзчаат лаакчууд, Чунбицак? Саавь шич, ди дьевьард вьи маала', вьинд пйндз диви ца, йет кэ!

Йид Чунбицак андойд, хьочат лагьдза' қатйрэ йига маалайанд вьи дивэ йет чууд, вьи дьевьэ тарам барчой чуудху жээхьто-жээхьт йатху во хьовд.

Йид дьевьэ наара' дьод:

– Ей одамен, ногин тама пээхат маасийен цуг дьийен, таманд мемунард харч нисто? На гардья' таманд, на сарйогат, на шйрчой?

Чүнбицакэ наанэ ди хьудху вьамардэ лүд:

– Ногин ту дьуст хухьк сүд, Чүнбицак, ногин ту шаал саавь, Чүнбицак, ногин ту ху каал ха', Чүнбицак! Хогь дивийат кулф дьодат, йивьат чйзчаат лаакчууд, Чүнбицак? Саавь шич, ди дьевьард харч даак!

Йид бечора' Чүнбицакэ чуухьт, илоц нист, хогинаайи вьирд тезать пээхтху вуудэ. Баадэ илаав чурт дьод, коц чойи куукнор тугмен катир алашак чуудху даамэ дьодху вьи пиройи рибууд. Йид дьевьэ вьи хогина' гардъент гардьяаиху вьиттээгь паттээвьд ар ху гэвху абохьтэ. Вьам чойи чууд ар тогьчак, дьутовэ вьам пуф чуудху тйждэ вьам куп.

Баадэ во наара' дьод:

– Ей одамен, ногин тама пээхат маасийен цуг дьийен, таманд мемунард багер биреч нист?

Чүнбицак наанэ во лүд:

– Ногин ту дьуст хухьк сүд, Чүнбицак, ногин ту шаал саавь, Чүнбицак, ногин ту ху каал ха', Чүнбицак, ногин ту ху бахт маавирэ, Чүнбицак! Хогь дивийат кулф дьодат, йивьат чйзчаат лаакчууд, Чүнбицак? Саавь шич, дьевьард биреч вьедь!

Йид Чүнбицак во андойд, намадэ вьедьд, болахьат такйаайат лефэ вууд, чуудэ биреч дирд соз. Баад нахьтойдху ху йат во чи хьээвд сат. Ат ди дьевьанд во ди зиричдьодьч авьоз билаанд сут:

– Ей одамен, ногин тама пээхат маасийен цуг дьийен, чаай ас тамата мемун паалийанд хьофц?

Дам наанэ во сар чууд:

– Ногин ту дьуст хухьк сүд, Чүнбицак, ногин ту шаал саавь, Чүнбицак, ногин ту ху каал ха', Чүнбицак, ногин ту ху бахт маавирэ, Чүнбицак, ногин ту чавьунамарг саавь, Чүнбицак! Хогь дивийат кулф дьодат, йивьат чйзчаат лаакчууд, Чүнбицак? Саавь шич, дьевь паалийанд хьофц!

Йа' йат, вьинден вьи цемен чуст. Ху зордьяндэ лүд: "Ар чой лапдэ куукнор тугм паттээвьдовь даркор вуд!" Йаайи пи ситанандэ ху дьодху ас мотэ тархуудьм дьод.

Баадэ дьу соат йид дьевь ага' сут, вьам Чүнбицакэ зохьт, рибуудэ вьам ар қанор даруунху дьодэ тар даамху азеданд нахьтууйд.

Йа' вьиттээгь ага' сат, фаамтэ, йа' гулла' балойанд дьодат, аз вьинди хьо халосэ нист. Илаавэ чурт дьод, баадэ лүд:

– Ей башаанд чорик! Ар вьахт тар дарйо хез қарйб ца саавьяам, аз мам қаноранд му зивьээдэ, лаак вьуз ху пйц зинйим!

Йид дьевь тар дарйо хез қарйб сут, баадэ дам қанор рибууд зимаадьтйр, йид нахьтойд, сат ху пйцзинээд. Йеданд хьум сут. Йид Чүнбицак вьижйвд, чуухьтэ торикинди вьам кор от нист, вьиттээгь ар қанор рибууд жйрен, баадэ ди дьевьард лүд:

– Йида, вьузум барчой сат, тойдаам.

Баад хубать сифаад пи дирахт, чуудэ ху чой.

Йид дьевьэ дьод дам буучйн ху тар даам, гүмүнэ чууд, йид Чүнбицакэ лап хьац бирохьч, дйчаат вьи вьйз вьазминдэ судьч. Илаав чой тууйд, баадэ савьол дьод:

– Чүнбицак, тут багер хьац лап бирохьт, дис му вьйз вьазмин ца сут?

Ат ичаайатгэ чавьоб надьод. Вьинд вьи қар сифйд, вьам қанорэ рибууд зимаадьтйр, вьам гэвэ йет чууд, ху дьустэ йод арам, цээптэ, арам жйрен дүнд. Фаамтэ, йа' рицйсц. Йид дьевь вьижйвд, куд дастуурэ фукачо ху пирокэ пүндард буй чууд, ат тар сааракийардэ вьам вируд. Войи рибууд вьам ар қанор даруунху вьижйвд тар ху пүнд. Тууйд-тууйдат тар йи қала' фирйпт. Дед тарам, қанорэ рибууд зимаадьти, баадэ азаманд дам Чүнбицак зивьост. Чүнбицакэ чуухьт, йид ас вач қалаайат, ас даруун – қаср. Дис башаанд қаср, ас вьи ар потхьойанд мис нист.

Йид дьевьэ лүд, ти шич, му қаср чис. Ас ху вазанд дастуур хохьентйрэ зохьт вьихьйдзен, баадэ фук маалайен вьамард дивихьт, ат дьу дивийи вьамард йет начууд. Ат ик вьев маалайенэ йа' ца вьйнт, тарам фукчйзатэ вуд. Тар йи маалаайи йа' вьйнт алмосат, тиллойи сиккаайат, лаалат марчүнат фанаага қимат жйрен, вьев нүматэ мис вьамард маалум ца навуд, тар дига маалаайи вьйнт колаайат хушрууй буутат муузаайат дисга кочорен, тар дига вуд аррақамаачатэ харч, тар йига кицорат декат вирек. Йайи савьол дьод, ат дев дьуга диви зибойанд чйз, лүдэ ди фаамтовь турд даркоратэ нист.

Баадэ йид дьевь вьихьйдзен авьедзүн чууд ху хохьенардху Чүнбицакардэ лүд:

– Ага ту хойихь кинэ му гьин ситговьат муқати зиндагэ чйдовь, йид мол фукатэ тунд, ага хойихь накинэ, тута йоцти доғ саавьэ. Мунд дойим дис пехьниод, идэ ас вьи ичаай наваардьед ху пйц гардъентовь!

Чүнбицакэ илав чурт дьодху лүдэ:

– Аччйз, вьузум розйи ту гын ситговь, чидум гаац ваардъед ас дисга базеб чйдат ас дисга бойигарэ ху пйц гардъентовь?

Баадэ ху зордъанд луд: "Ку цараанг ди кор тар зибо паттээм?" Дууга чуртэ дьодху ди дьевьардэ луд:

– Аро маашанд дисга одат, бойад суурард дьу-арай афта' тайорэ кинаам. Йима ас нуранд вьуз ди кор сарум.

Дьевь хуш сут, йида йид розийат, дьу-арай афта' ичйзатъ нист. Вьамардэ луд:

– Ту бойад фаам, дьевьента вьуувд метъанд йи тов авькот хен, баадта вьуувд метъ хьофценат вьуувд метъен ага'. Шич му хьээвдовь вьахт йат. Йа нитъ, вьуз кинум тар ту зун ху каал, баадта хьофцум. Ту мис ваардъийи тархуудъм дьээдовь. Баадэ вьуувд метъ, агаайум ди сут, чисаам, чйрта кинаам. Йуданд дис башаанд авьойидэ, турдта мис авькот хйдовь вьуувд метъанд ойо форт.

Чунбицак розйи сат. Йа' болахти ност, йид дьевьэ ху каал рибуд вьам зунентиху вьи дамтийатъ тархуудъм дьод. Йид Чунбицакэ илаав сабр чууд, лаак йид дьевь хахъ тархуудъм дьед. Баадэ вьи каал чууд тар болахъ, ас вьи хохьенардэ тйжд дев вихьйден ху сат вьи маалайен вога башаандатъ чйхътовь. Авь'ал сат тамошо лукат паар, илаавэ вьев чуухът, баад вьам байодъ дьод зарат зевьар, сат вьевэ тамошо чууд. Сиккайенэ бенти гардъент, нафаамт, чйр шич вьев қати кихът. Банокаафанд вьам байодъен дьод вьаадъ дьу дивэ, вьевэ йу вьамард йетчйдовь хойихъ ца начууд. Йа' сат, вьи йивьэ йет чуудху дед тарам. Чуухътэ, йу вудъч зиндун. Ат тарамен вьиц хишпрууй гаацен. Ат гын-дзел алкайен қатйр вьев пи подъат, тавьқ ар вьев маак. Вьаадъен ди вьйнт вьам, айрунен сат. Биланд авьоз қатийен пехьцт:

– Йахик, цараангат ту таруд дед?

Йаайи куттатъ ху саргузашт вьевард луд, баадэ пехьцт, вьаадъен чаайат аскаайат цараанген вьээхъч ар ди дьевь зиндун.

Вьаадъен луд, ту тар мааш гынзеленат тавьқен чис. Арчидум ас маашаам шодухтар, ат мааш таатенен ар таам ху мулканд потхьо. Йид дьевь мааш даамти нуустат, цифтийат тарудэ вууд. Хойихьи чууд, мааш лаак вьирд чор кинаам. Йивь ас мааш розйи насат. Ат йуийи дичаат вууд мааш таруд, тар мам зиндунху чуудэ мааш банд.

– Дис ца вед, йима, вьихьйденен муча, шичта тама баанд йетум, ат тама вьиттээгъ азуданд рицйгъет. Гал дьевь тархуудъм, дичаат тама пунд йет! – лудэ йид Чунбицак.

– Мааш пунд лап дароз, мумкин тар ху чойта ху нафирээпаамат, йид дьевьта ага' суд! – вьовьайлойен чууд даадъ маликайен, – ат мамтовта мааш тар ди дьуст ца дьийаам, зиндаата нарисаам.

– Гам маакет, – лудэ йа' вьевард, баадэ ас баанд вьев халос чууд.

Йид Чунбицакэ чуухът, вьи зиндунанд йи куд мис гындел қати вйсчин. Баадэ чурт дьод: "Ми бечора' мис озодум, йаст вед даркор мурд суд".

Навьэ ас вьи маак тасма' йет чуудат, вьи пуст даравь хьичйфт сутху азаманд нахьтууйд йи базебат башаандат зуур гидьа'. Чунбицакат даадъ маликайенен айрун сат, ку йид чаай вед? Савьолен вьирд дьод, йу аскаайат цараанг ар ди олат вьээхъч. Йид гидьа' дуус тар ху йатху лудэ:

– Вьузум фаллун потхьо пуц. Мунден хогьга вьирод, маашардэ му таат мйзд вьуувд қаср, баадэ хойихъ чууд ар йакэ мааш катхудьой чйдовь, ат банокаафандум вьуз вьээхът тар ди дьевь чаанген.

– Икид кор цараанг сут? – пехьцтен ас вьи.

Чавьобэ дьод:

– Йи хьааб сут дис кор. Вьузум тар қаср даруун, вьинден вьуувд дивэ ца вад, хьовчин вуд. Ар дивэ хезанд вуд пайра' шамшер қатйр. Ат навь хьааб ас нйм нагъчаадат, ди вьуувдум дивэ пайра' хуудъм йээст. Банокаафанд йид дьевь дед, дьодэ му қаап, паттээвьдэ ар буучйнху йи картъапакэ қати нахьтууйд ас қаср даруун. Ди корэ дис тез чуудидэ, йид пайра' хабаратъ насут. Баадэ вууд му таруд. Илаавэ қамчэлач му чууд. Пехьцтум – ди сабаб чйз? Лудэ: "Фолум чуухът, маалум сут му маарг ас ту вудъч. Дичаат ту бойад фук вьахт му дьустанд вьийи, лаак ичйз кор чйдовь маваардъэ. Ат соф бйдидэ суд, вьуз кинум афсуунху гардъенум ту куд. Баадта му зордъанд дига хьоч ас маарг мис нарист". Хьээйдэ афсуун, муйи гардъент куд. Баадэ му маакти чууд тасма', пи вьамэ вйст гындел. Дис хьоч мунд, мамтовгата му ца вьйнт, вьиттээгъта му зйнт.

– Йо пирйшо, маад! – лудэ йид Чунбицак, – йид дьевьта ага' ца суд, вьузташ чйрум?

– Вьузум хьудъч, – йид маликэ луд, – идэ пи мааш маалайанд йу йига маала' чуст ца, тарам йаст ас булууранд йи кулак, ат вьам даруун йи рошт мойэ. Ар дам мойэ қйч йи дзуликик хьехьайинат бедастаайат чуст кузаайак, ат арам ди дьевьанд ди чун. Йид кузаайак тар мааш дьуст ди дьод, азед таредта мааш кор осун суд.

– Ди маала' вьихьйдз мис муча – лүдэ Чүнбицак.

Маликэ лүд:

– Лап башаанд. Ти тездэ йет вьи ки!

Чүнбицакэ вьи дивэ йет чууд, даадьен дед тарам, фаамтенидэ ди малик гаап рост вудьч: тарам ас булууранд кўлак вадат ар вьам даруун йи рошт мойэ тарўд-тарам тїзд. Йид маликэ хойихь чууд вьам анчївдовь, йа' кирхьат тез, ас дьустанд рицїтгьт. Йид Чүнбицакэ тезатъ дев маликайен кївьд, даадьен жээхьто-жээхьт йат. Девардэ Чүнбицак лүд, вет тез-тез ху токийен қатїр шич мам хьац азўданд қимб дьаадьам, лаак йид малик дам мойэ анчївд. Даадьен ху токийен қатїр дам хьац азеданд қимб дьодат тоқвайен гьїпт тар дарго, йа' сат фархьастатъ каамат йид маликэ дам мойэ анчуувд. Баадэ вьитгээтъ вьам қїч ху нохуун қатїр вьирехьт, ат ди хьехьайин куузаайакэ ба каф чууд.

Ик ди дамадат йид дьевь мис ага' сут. Йат довь қатїр тар дев хез, чуухьтэ, дер судьч, йид кузаайак ди малик мидьуст. Ху зордьяндэ лүд: "Ас тақдїрта рїцїстовь хьо набофт! Ат ку йи озмууд кинум!"

Ди маликард тар зоргэ дьод:

– Арчїз хойихь ца кинэ, даакум, ата' ди байанд му чўн мурд вьижеб!

– Сар пиро мев маликайен йос, тар мев чїд фирэеп! Ата' мурд дьевь кааланд чїз фикр, айат-гай. Ар йак маликаата вьостаайатъ му гўгьанд йи кочор нўм лўвд, ди фирэептат вьам, йаата ик вьи даакихьт турд, вьїкатита йадэ. Мурдта вьи дивесэ. Фукат барчой ди чууд, баадта турд лўм, чїрга кинэ. Йига коракху ху чўнта вьинэ!

Дьевьэ фархьаст ди кор сар чууд. Вьев маликайенанден вьев додат наан хушэзор сат. Лўден, ногин малик фук вьахт савьоб вїред.

Йид дьевьэ охирўн малика' йод, йи нихьўнаайи мис ас вьам вууд, ху лўдэ:

– Чїз корга тунд? Тут мурд лўд, вьузта ху чўн вьинум.

Йид маликэ лүд:

– Вьузта ас ху гаап нагаардьум. Йуву саавь, ми тоқ барост ас вач панчо пайанд тарамдига вьираафц. Баадта му ишорат вьинэ.

Йид маликэ фаамт, тоқ бїранд жїрен. Баадэ ас тоқ ху каалат дьуст зивьост, ди дьевьардэ лүд:

– Йида, чис ху чўн!

Ди гаап қатїрэ ди хьехьайин кузаайак шїч дьод дев жїренти.

Йид дьевьэ вьи вьїнт, йу дьод жїртэху гїбирдз сут. Навь йу вирухьтат йид дьевь дьуд гаахьтху андууд пи осмўнху сут тихїрмху бед.

Йид маликэ дам Чүнбицакард лүд:

– Вьузум дисга хишпрууй гаац осмўненард хьїкууд, ат зимаадь-тийум вирууд. Розїйато, саавь му гьїн? Саавьаам тар ху Вьатан, ху додат наанта вьинаам, аамта вьаадъ хуш сенат, аам мааш!

Дам Чүнбицакард мис йид малик хуш йат. Йаайи лүд:

– Вьузум розї, ата' йи кор қати, саавьаам сар пиро му наанат му йахдзинен вьїнговь.

Йид малик лүдэ башаанд, ат даадьен дьод тар пўнд. Фирїптєн тар Чүнбицак чїд, вьам наанат вьам йахдзиненєн тар дев вьїнговь хуш сат. Йидэ фукатъ ху корїнгэ девард нақд чууд. Арай-цавор метьєн ху даам дьод, баадєн равьўн сат тар ди малик хьаар.

Тар хьаар дарвьозаайєн дєд, чуухьтєн, фукєн гааманд.

Йид Чүнбицакэ ас малик пехьцт:

– Аро чїз чаат ку мардум йўданд гааманд вєд?

Маликэ лүд:

– Мумкин мучаат, йима йи сол нагьчїд, деванд ас му на хаатат, на хабар.

Аққўнийатъ мис йид кор дисга вуд. Йид малик тар потхьо қаср фирїпт, вьаадъ пайрайєнен ди вьїнтху ас хушийєн ху вьухь бїнэєст, ат йид дєд рост тар ху таат хєз. Йуйи ди вьїнтху ху цємард шич бовьар накихьт. Маликэ ху каал вьїрд дьод хаамат, лүдэ – йида, таат, вьузум ба ривьочатъ ас дьевь дьустанд халос сутху вьїжївдум, азєд тарєдта ту фаамийат Худьой! Йид потхьо хуш сўдат, ди наанардєн мис ди йаттовь хабар фирэепт, ат йа' бєвьухь сат. Дуусєн хьац вьам пїцард гьїпт, йа' тар ху йат, жээхьтэ тар ди хєз, кїнорэ ди анчуувдат дьу баайи чуудху таамард вьам вьухь соф барчой сут.

Ди вїродаарардєн мис ди йаттовь хабар дьод. Фукєн ди потхьо қавьмийот хуш сат. Потхьойи фармўн дьод, идэ гаам анчївдовь вьахт тайор сугат, хушийат суур давьра' фирїпт!

Йид маликэ ху саргузашт девард фукатъ лүд.

Потхьойи лүд:

– Пиро ас ту бедовь мааш довь суур вуд. Ата' тақдїр қати ди суур вьахт хурд вудьч икшич. Лап башаанд. Чидўм гаац турд хуш, лўв!

Лүдэ:

– Ба гайр ас Чүнбицак ичаайга мурд хуш нист!

Въи виродаарен дам Чўнбицак йахдзинен вьйнтху саттен вьевтэ
кота'. Йид потхьо фармўн дьйид, баадэ вьуувд меть лаак суур сўд.

Вьуувд меть ди хьааранд аййўм вудат, вьуувдум вегаайи потхьо
чууд суурху ху паценардэ дьод Чўнбицакат вьам йахдзинен. Баадэ
суурен даадь навь маликайен сат тар ху чорен қасрийен. Даадьен то
пйрийец осойахьатъ зиңдагэ чууд.

То икўдец йам сўг фирйпгтат, вьузум ас болахьти андууйд, чуухь-
тум тар ток. Йид дьевь пйдьчой жиничтйр гаахьт тар мошйи пйдь-
чой, жинич борўн қатйр даравь дьээд, ат Хидйраййўм наздйкдэ сат.
Мумкин, ичаайта мам сўг ца хьойд, сўдта хушат мурдта фиропт ас
ми кор савьоб.

Йўданд йам сўг тайор сат, ат ми чўмла' охирандум дьод нуқта'.

20.02.17

ХАЧИРАТ КУЗА'

Вудьч навудьч йи бечора' чорик вудьч. Йи меть, йу саарать андууйд, ху мотьякэ зохьтху нахьтууйд тар хьаар гадойи чйдовь. Илаав кучайенат бозорен гирд дьод, лүдэ ку ба нүмэ Худьойат пээгамбар, йо ба нүмэ чорда' ас аалэ кудс, йо ба нүмэ дозда' имүм, йо ба нүмэ панч танэ пок мурд ичйз даакет, ичаайатгэ вьирд ичйз надаакчууд. Ик ди аавьол қатийи то хйрнйстец нээгьд, натйча' нист, ичаай йи сээхак мис вьирд даакчйдовь зордгэ навирууд. Баад вьи тоқат тоқ сутху куфр лүвдовьэ сар чууд. Худьойат пээгамбарэ илаав нимү чууд, дитйр вьи гурм напээхт, на чорда', на дозда, на пйндз ас дев нүмэ мардйнайенен ас вьи қаар ху чойчйд наваардъод. Фукэ вьев саргинат бичйн қатйр алашак чууд.

Баадэ лүд:

– Аро шич вьуз хойихь накинүм, Худьой нүмти ичйз мурд даакен. Худьой – йид бедарак! Вьинд мам динйоти нүм дүнд йаст, ата' нихьүн нист! Тама шич шайтүн нүмти ичйз мурд даакет! Чинд дис заара', йу йодгьд ху лүвд – "Е бечора' чорик! Йима зэ шайтүн нүмти дьийүн ас мисанд танга'!"

Ат ик ди вьахтанд ди кучаава милло нагьчйдовьанд вуд. Йуйи ас вьи чорик вьи мотьяк парчуувдху вьикатйр вьи даравь дьээд сут. Лүдэ:

– Е кофар! Ту чйзчаат Худьойат пээгумбар нимүйи?

Ат икеданд йи авьлаак гидгьа' тар ди миллохез йодгьдху лүвд:

– А милло, ди бечора' гадойигаар чйзард ту азоб кинэ?

– Вьуз ди ба нүмэ Мавьло хьуфч дьяам! Хээр йид рууйиростать кофарэ кихьт! Нахьудат на' йиди чйз лүд!

– Аро тут мис ди дастуур магьдзүнч ца редьчат, мумкин тут мис ик ди гаап дьодьчат. Йид гаап ас ди зордгэ даруунанд нист, йидта ди ас беолийат нофаамэ лүвд!

– Аро ту чйз йүданд тақал кинэ? Дйн лоғбозэ нист, дисга кор цүнд бойад анчуувчак сүд!

Ат ди авьлавьяак қаар мис сифйд. Баадэ лүд:

– Дис ца вед, вьузташ ба нүмэ шайтүн дирд пуул даакум!

Баадэ ас ху чебанд зивьост дьу-арай тангааху даакчуудэ вьи гадо-йигаарард.

Йид милло вьижйвд тар масчит, ат йид авьлаақат овьора' гидгьа' ху корти равьүн сут. Йуйи навь цавор-пйндз пай зохьтат, хьудэ, артаамца вьи қивьд. Тар зибойи чуухьт, йи чорик тар вьихезаач йат. Баадэ дирд лүд:

– Е овьорагард, тут мурд нур дьу-арай танга' даакчууд. Вьузта вьев амбоц турд азорга вьижебум. Артаам му пүнданд пи мунди ца дьед, йута бе савьгот натйзд. Йима, ик мев нухтаайат лачүм зэ, баадта лүм, чйр кинэ.

Йид гидгьа' айрүн сутху вьи нухтаайат лачүмэ зохьт. Йид чорикэ баад лүд:

– Ди нухта' вьедь ар му маак, ат лачүманд анчаху йос му тар бозор. Ат ас дьйс сикка' каамдэ му мапардья!

Йид бекора' гидгьа' ху чойтийатгэ айрүнать ред. Ат йид чорики амр чууд:

– Ар чидүм кор ту ца римйм, ки шич беғамать!

Йид овьора' гидгьаайи ди нухта' вьедгьд ар ди маак, ас ди лачүмэ анчуувдху пйцэ гардъент тар бозор пүнд, баад равьүн сут. Йитовэ тар зибо чуухьт, вьи даамгита тйзд йи хишрууй хачйр. Йидэ фаамт, йид шайтүннат, ху колибэ гардъенчху судьч хачйр, ат ди пуухьок гаахьч бидьяанд. Ди кор қати ди овьораайат бекор гидгьаайард хойихь кихьт пуул педьо чйдовь. Даадъен фирйпт тар бозор. Ик ди вьахтанд вьичойи милло мис тар бозор дедгьд. Вьинд вьи довь дисга вуд, идэ йи башаанд маркааб йо йи хачйр хурд харйд кихьтху ас ми тарүд тар масчит савьора' сүд. Лаак вьи хьогирден мис фаамен, идэ вьинд вьи зойр мис мусулмүнэ койида' қатйр. Чуухьтэ ди гидгьаайанд хушрууйизор хачйр базоб бидьяанд қати. Баадэ ас вьи пехьцт:

– Аро ту хачйранд ди бай цүнд?

Лүдэ:

– Дьйс сикка' тилло даакху йид тунд!

Йид миллойи чуухьт, дис хачйрчат бйст-сй мис ца даакен, бофт. Миллойи дитгээгэ анбүнакэ дьйс танга' қатйр рибууд ди гидгьаайанд ди бентиху ди хачйрэ зохьтху ас бозор нахьтууйд.

Тар чйд фирйпт, ху пуцэ қивьд тар ху хез, лүдэ вьирд, чис – цараанг базоб хачйрум харйд чууч. Саавь, кузаайаканд хьац ва, ди подьен дуус тоза' кинат зинэ, ат вьихуугьч мис мааринээс, ху қати ваху ди йолат ди дьохьц вьихьяагь.

Йид ди пуцэ ди хачйранд ди подьен ас зүнанд то сумбенец зинод

баадэ вихьугъч зохътху вьи даравь вихьихът сут. Йид куза' ди хачйр нуск пиронди вуд. Банокаафанд ди хачйр нуск вуугъдз сутху даравь дед сут ар ди куза'. Йид миллойат ди пуцен хахъатъ айрүн сат, ат чуухътен вьи пиро подьенен мис дзалик сатху вьаадъен мис ар куза' даравь дед. Вьоста'-вьоста' ди хачйр сйнаайат ди тана' саттен вуугъдзат дзуликат бирикху вьаадъен мис ар куза' барчой даравь сид сат. Йид миллойи ху вьухъ бинээстху ху пуцардэ лӯд:

– Ди дьуманд тездэ хахъатъ қаап дьаадъ, азеданд тар зибо ди таажам!

Йид миллойи хахъатъ анчуувд ди куза', ата' ди пуцэ ху дьустард тээпт вьи дьум, арцүнден даадъ саай чууд, ди хачйр ас кузаайанд таажен, набйфт. Дуусгайен зуур дьод, ат йид хачйр дьум зидухътху ред ди пуц мидьуст. Даадъен чуухът баадэ йи дам ар куза', йа' холэ, ичйзатъ арам нист! Ди миллойанд ди чурт вьерүн сут, дүнчаат тар масчит ситговъ вьахт йат. Йуйи ху хил'ат паттэвьд ху сивденти, ди хачйр дьумэ зохът, дьодэ тарбйстху ростовъатъ тууйд додъ чйдовъ тар қозихұна'.

Дед тар қозэ хез, баадэ тарам елүн чууд:

– Аро мунд йи овьорагардти ғуллаайатъ додъ!

Йид қозийи пехьцт, чидүм овьорагард, лӯдэ йувву фаллұнат фаллұн бозор хезанд доим ца нйгът.

Қозийи римод пис вьи. Вьийен вууд, нээдъден дев пйц тар пйц. Баадэ қозэ миллойард савьол дьод:

– А сойибсавьод, лӯв, тунд чйз додъ ди ту тар пйц нуусчин гйдъати?

– Мунд дитэ дисга шикойат: йидэ савьдойанд му фаанд дьод! Вьузум ас ди дьйс тиллойи тангаати хачйр харйд чууд. Вьи хачйрум йод тар чйд, дуус-пуусум вьи зинодат тозаайум чууд, ат банокаафанд йу дед ар кузааху бед! Ди кор қатийен му пуулен тьад!

– Йа' куза' цүндик вад? Йо мумкин идэ йа' хум вад, на куза'?

– Най, йа' мааш дзалик дьустхьац куза'.

– Аро цараанг хачйр ваардъед ар дьустхьац куза' дедовъ? Йута на' арам вьызд? Ат тут дираанг миллойи қати дис по дар авьо гаап дьаадъэ, йу на тар дивэ вьыздат, на тар дарвьоза'! – лӯдэ йид қозэ. Йеданден арай-цавор шоидга мис нйсцин вад, қозэ гаахът тар вьев ху савьолэ дьод:

– Шойиден, ку лӯвет, му гаап росто?

Чавьобен дьод:

– Ён, аро рост!

– Аро най, йуйи ар мааш дзулик кузаайи ху таапт! – вогайи лӯд йид милло, – йима, мунд йаст исбот, вьи дьум тар му бйст. Йу ар куза' даравь дед ди сут, вьи дьуманден дьод қаап, баад вьи дьум зидухътху маашча ред.

– Башаанд, зивьээдъ, ат дивес фукатъард вьи дьум! – талабэ чууд қозэ.

Йид миллойи йод ху дьуст тар ху бйст, ас ху бйстандэ зивьост вьи чойти хьелақчйдард наайак. Дев шойиденанд, йеданд ношчин ца вад, дев чурт соф гаахът. Ййвь ас вьевэ лӯд:

– Аро тут тар милло мис башаанд мұнанд нист. Хьелақ наай ар ту бйст, йо ар ту даруун чебат тар масчит саавьэ! Ба чойи тусбййен ар ту чеб дзулик бачча' бозингаарак! Тут бағер тарӯд йатъч қозийат цүндга шойиден гарангчйд?

Ат ййвь ас вьев шойиден соф содъаайат балафта' вуд. Йуйи савьол дьод:

– Аро ху хьелақчйд қатйрта ту хахъ хуудз ца сенэ, йута тууфұн нагардъдо? Баадта ми хьаар ол цараанг сӯд?

Йид қозийи ди миллора лӯд, идэ тут ас нуранд фаллұнэ масчиданд дига вьи милло нист. Дисга миллойанд тар масчит коратъ нист!

Йид бечора' милло азеданд нахъгйзд, гумұн кихът йид фукатъ Худъой кор. Вьинд баад дига дйнат Худъойард бовьарэ нарист. Йу ху зордъанд лӯвд: "То йик нурец мунд маз'абард шуб'а' ца вуд, ас нурандум фаамт – дйнат маз'аб фукатъ хьирф дирууғ вудъч!"

Баадэ башаанд чурт дьод, икид олат вьинд ца, диқатйр йу ик ми хьааранд ачга зиндагэ чйдовъ наваардъед. Баадэ ху гынат ху пуцэ зохътху тууйд тар йига хьаар. Ат тар чидүм хьаар – ичирдатъ маалум нист.

Тар чаўнэ торум мис калла' дьод, тарам мис вьи дарак нист! Ат йӯданд йам сӯг тайор сат...

12.02.17

Мундариҷа'

Вазат арай вирод	03
Некбахтат Бадбахт	19
Бахт видъич	28
Фолбйн	44
Хъирбйчхола'	56
Чӯнбицак	69
Хачйрат куза'	78

Персидские сказки.

Пересказ на шугнанский язык.

Составитель и переводчик: Бахтоваршоев А.Ш.

Киев, Частная инициатива, 2017

Ерӯн сӯген,

Озодатъ гардъенчин ас руусэ зив тар хугънӯнэ зив.

Китобэ тайора' чууч Бахтоваршоев А.Ш.

Кийев, Хусуусэ ибтикорт, 2017

Муҳарири чопи компютерӣ ва саҳифабандӣ: Бахтоваршоев А.Ш.

Санай чоп: 23 февралӣ соли 2017. Қолиби ҳуруф: Палатино Лино-
тайп. Ҷузъи чопии шартӣ: 3,44 Шумораи саҳифаҳо: 84. Адади нашр:
10 нусха.

Нишонӣ барои мукотиба ва баёни фикр: aligavharv@mail.ru